

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΘ' (ΕΞΑΜΗΝΟ Β')

Ἀθήνα, 15 τοῦ Ὀκτωβρίου 1922

ΑΡΙΘ. 767 (ΦΥΛ. 4)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΥΡΙΑΖΗΣ : Γυρισμός.

Α. Η. WINSNES : Τὸ Νορβηγικὸ μυθιστόμημα ἀπὸ τὰ 1870—1890 (Μετάφρ. ἀπὸ τὸ Νορβηγικὸ Ἰ. Χρυσόφης).

Μ. ΦΙΑΛΗΤΑΣ : Γλωσσολογικά : Γιὰ τὸ «ἀριματολόγος».

ROMAIN ROLLAND : Ζὰν Κριστόφ.

Μ. ΡΟΔΑΣ : Ὁ μαιέστρος. — Στερνὰ λόγια.

ΜΥΡΡΙΑΝΑ : Τετραστιχίον

Α. ΚΑΛΥΒΙΑΡΙΗΣ : Τὸ σπίτι μας.

ΜΗΤΣΟΣ ΑΝΘΕΜΗΣ : Τὸ κοῦμα. (συνέχεια)

Ο ΝΟΥΜΑΣ. Φαινόμενα καὶ Πράγματα.

Ι. VON PLAZER Φεύγοντας.

ΦΙΛΗ ΒΑΤΙΔΟΥ : Χωριουδάκι—Γράμμα.

Κ. ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ : Λόγια τῆς Ταβέρνας.

ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ : «Τὸ ὄρατον παρελθόν».

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ : Ἐνα σημείωμα.

Ξένη Φιλολογία—Ἡ κοινὴ γνώμη. —Χωρὶς Ἰσομματοσημο.

Γ Υ Ρ Ι Σ Μ Ο Σ

Γειά σου, γλυκειά μου Ἀθήνα· Ἀθήνα...

Στὸν κόρφο σου ἡ ζωὴ μου ἀνθός.

Γελᾶνε μου ξανά τὰ κῆνα

κι ὁ ἥλιος παίζει μου ξανθός.

Τώρα τὴ λύπη κόμπο δένω

στὸ γέλοιο τὸ τριανταφυλλί.

Δὲς καὶ τὴ Νιότη περιμένω

μὲ τὸ παλιὸ νάρθει φίλι.

Κι ὁ νούς μου ἀγέραστος. Καὶ στέκει

στὴ δόξα σου καθὼς αἰτός.

Κ' ἕνας παλμός, ἀστροπελέκι,

ὀλόσωμα μὲ σεὶ κι αὐτός.

— Κι ὦϊμέ! κι ὦϊμέ! Πῶς μὲ σπαράζει

τέτοια παράξενη γιορτή

μὲς στὴ ζωὴ μου, ποὺ βραδιάζει,

νάχω τὴ μέρα σου γερτή.

Σ' ὅποια σου ἀκρούλα κι ἂ θὰ γείρω

μιὰ θύμηση μοῦ ἀνοῖ ἀγκαλιά.

Ξαναγουρίζουν γύρω γύρω

κ' οἱ ἄλλοτινὲς χαρὲς, πουλιά.

Κ' ἡ θλίψη ἀκόμα, ὀργὴ καὶ λύσσα,

κάποιου μνημάτου κοντινοῦ,

στά εἰρηνικά σου κυπαρίσσα

τὴ γλύκα πίνει τοῦ οὐρανοῦ.

Μὰ οὔτε τῆς Μοίρας, τί μοῦ κρύβει,

δὲ μὲ ταράζει λογισμός.

Μοῦ φτάνει τὰ φτερά, μολύβι,

νά μὴ σαλέψει ὁ χωρισμός.

Στὸ θεῖο τὸ φῶς σου, χρυσὴ σκέπη,

ἄς πλέχνει ὁ πόνος τὸν ἱστό.

Ἄς λείη ἡ ἐλπίδα κι ὄσα βλέπει

μ' ἕνα τραγούδι χωριστό.

Κ' ἐγώ, μὲ σᾶς, ἴσχοι, ποὺ πάτε

μὲ μιὰ λαχτάρα βιαστικιά,

νάμαι ἡ ψυχὴ, ποὺ ὄλο θυμᾶται

κάτου ἀπὸ κάποια φοινικιά!

ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΥΡΙΑΖΗΣ

A. H. WINSNES

ΤΟ ΝΟΡΒΗΓΙΑΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

'Από τὰ 1870—1890.

I

'Από τὸ 1870 ὡς τὸ 90 ἐτυπώθησαν στὴ Νορβηγία καμιά ἑκατοστὴ μυθιστορήματα· ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι καὶ τόσο μεγάλος, ἂν συγκριθῆ μετὴν παραγωγὴ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι, γενικῶς, τὸ μυθιστόρημα ἐκείνης τῆς εἰκοσαετίας ζῆ ἐλοζώνταν ἀκόμα καὶ εἶναι ἀκόμα καὶ σήμερα μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ δυνατὲς πνευματικὲς δυνάμεις στὴ Νορβηγία. Κ' ἡ πρώτη γραμμὴ τῶν συγγραφέων τοῦ εἶναι ὁ Έλστερ, ὁ Κιέλλαντ, ὁ Λιε, ὁ Μπιγιέρσον, ὁ Ίκάρμποργ, κ' ἡ Ἀμαλία Σκράμ.

Πρὶν ἀπὸ τὸ 1870 τὸ μυθιστόρημα δὲν εἶχε παίξει κανένα ρόλο στὴ Νορβηγικὴ λογοτεχνία. Ὁ στίχος, τὰ διηγήματα τοῦ χωριοῦ καὶ τὸ ἱστορικὸ δράμα, αὐτὰ καὶ μόνον τὴ χαρακτηρίζουν, ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ· γεννιέται ἐπομένως φυσικὰ τὸ πρῶτο ἐρώτημα: Τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ ἐπέβαλε τὴν τόσο δυνατὴ ἀνάπτυξη τοῦ μυθιστορηματοῦ ἀπὸ τὸ 1870 καὶ ἐξῆς; Μιὰ τόσο ἐντατικὴ ἀνάπτυξη ὥστε τὸ μεθιστόρημα νὰ γίνῃ τὸ πιὸ ἀγαπημένο ἀπὸ ἅλα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Τί ἄραγε συνέβη;

Θὰ εἶναι πραγματικῶς ἀδύνατο νὰ δώσῃ κανεὶς μετὰ λίγα λόγια, σὲ μιὰ διάλεξη, ἀπάντηση ἐντελῶς διαφωτιστικὴ σ' ἕνα τέτοιο θέμα, ἀκόμα κι' ἐν περιοριζόμενον μόνον σὲ λίγες φιλοσοφικὰς προϋποθέσεις. Μόλις ταῦτα θὰ προσπαθῆσω ἐδῶ νὰ σχεδιάσω ἕνα δῦο ἀπὸ τίς χαρακτηριστικὰς τοῦ γραμμῆς.

'Απὸ τὰ 1830 ἄρχισε στὴν Εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία ἕνα δυνατὸ ρεῦμα ἀπὸ τὸ ρομαντισμὸς πρὸς τὴν πραγματικότητα. Αὐτὸ ἦταν πρὸ πάντων ἀποτέλεσμα τῆς προόδου τῶν φυσιογνωστικῶν Ἐπιστημῶν. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1830 ἔγινεν ἡ γνωστὴ μάχη μέσα στὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία μεταξὺ τοῦ Κοβιέ καὶ τοῦ Σαιντ-Ἰλαίρ. Τὸ θέμα ἦταν ἡ γέννησις τῶν εἰδῶν. Ἦταν ἔργον τῆς δημιουργίας ἢ ἦταν ἐξέλιξις; Στὰ μάτια τῶν συγχρόνων τοῦ ἐνίκησεν ὁ Κοβιέ, ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς θεωρίας τῆς δημιουργίας κ' ἐν τούτοις ἡ ἐπιτυχία ἦταν τοῦ Σαιντ-Ἰλαίρ καὶ τῶν ὁπαδῶν του, ποὺ αὐτοὶ πρῶτοι ἐκλόνησαν τὰ γερά θεμέλια τῆς θεωρίας τῆς δημιουργίας καὶ ἀγωνίστηκαν γιὰ τὴ θεωρία ποὺ 29 χρόνια ἀργότερα, στὰ 1859, μετὰ τὸ ἔργο τοῦ Ντάρβιν γιὰ τὴν γέννηση τῶν εἰδῶν ἐκέρδισε τὴν τελικὴ νίκη.

Σπανίως ἄλλη φυσιολογικὴ θεωρία, προτῆτερα ἢ ἀργότερα, ἔφερε τόσο βαθιὰ ἀποτελέσματα σ' ἅλας

τίς ἐκδηλώσεις τῆς πολιτισμένης ζωῆς, ὅσο ἡ θεωρία τῆς ἐξέλιξεως. Ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἔμεινε ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τῶν εἰδικῶν. Καὶ τὸ οὐσιωδέστατο ἰδεολογικὸ περιεχόμενον τῆς ἐκφραζόμενης καθεφορὰ μετὰ ὀρισμοὺς κ' ἐκφράσεις γενικώτερης ἀντιλήψεως, καθὼς π. χ. πρόοδος, ἀγὼν γιὰ τὴν ὑπαρξιν, ἀφορμῶσις πρὸς τὸ περιβάλλον, ντετερμινισμὸς κ.λ.π.

Καὶ σ' αὕτη τὴν ἴδια τὴ ρομαντικὴ λογοτεχνία εἶχεν ἡ θεωρία τῆς ἐξέλιξεως ἀποτελεσματικὴν ἐπίδραση. Ἡ περιπλάνησις μέσα σ' ὄνειρόκοσμοις ἔχανε σιγὰ σιγὰ τὰ θέληγτρά της, ὅταν ἡ πραγματικότης, μετὰ τίς ἀνακαλύψεις τῶν φυσιοδιφῶν, γινόταν μεγαλύτερη καὶ πιὸ ἀξιομελέτητη ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐποχὴ. Καὶ μπορεὶ κανεὶς πολὺ σωστὰ νὰ πῇ ὅτι ὁ φυσιοδιφὸς κάθε μέρα σὰ νᾶδινε στὸν λογοτέχνη καινούργιο ὕλικὸν καὶ τοῦλεγε: «Νὰ ἡ ζωὴ, ἀπασχόλησε μ' αὐτὴν τὴ σκέψη σου».

Ἡ μορφή μετὰ τὴν ὁποῖαν ὁ λογοτέχνης μποροῦσε νὰ σκεφθῆ γιὰ τὴν καινούργια πραγματικότητα ἦταν φυσικὰ τὸ μυθιστόρημα. Ὁ στίχος καὶ τὸ δράμα ἔχουν νόμους ποὺ ἀναδημιουργοῦν σὲ πολὺ ἀνώτερο βαθμὸν τὸ ὕλικὸν ποὺ μεταχειρίζονται, ἀπ' ὅσο τὸ ἀναδημιουργεῖ τὸ μυθιστόρημα. Ἐφ' ὅσον ἕμεις ὁ λογοτέχνης ὀρίζει ὡς σκοπὸν τοῦ νὰ δώσῃ μιὰ ἀληθινὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου ποὺ τὸν τριγυρίζει, γρήγορα θὰ πεισθῆ ὅτι τὸ μυθιστόρημα μόνον ἔχει τὴ μεγαλύτερη δύναμιν νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὴν εἰκόνα.

Τὸ μυθιστόρημα ὑπῆρξεν ἐπίσης τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς λογοτεχνίας, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀμέσως προηγούμενη γενεὰ εἶχε ἔρθει σὲ στενότητα ἐπαφῆ μετὰ τὴν πραγματικότητα. Ὁ Γκαίτε μετὰ τὴ μορφή τοῦ μυθιστορηματοῦ ἔθεσε ὑπὸ συζήτησιν κοινωνικά, πολιτικά, παιδαγωγικά προβλήματα. Αὐτὸ ἦταν μιὰ προειδοποίηση γιὰ τὴ μελλοντικὴ προβληματοσυζήτηση. Στὴ Γαλλία, ρομαντικὸς ὅπως ὁ Σατωμπριάν, ἡ κυρία Στάελ καὶ ὁ Κωνστάν, ἔδωσαν μετὰ τὸ μυθιστόρημα ἐκφρασιν στὲς προσωπικὰς τῶν σχέσεις μετὰ τὴν κοινωνία. Δὲν ἐνδιαφέρονται νὰ καταλάβουν τὴν κοινωνία. Στὴν πρόκληση ἕμεις ποὺ κάνουν στὸν συμβατισμὸν ὑπάρχει κάποιον ἐνδεχόμενον βαθύτερης φυολογικῆς περιγραφῆς καὶ κοινωνικῆς ἐπίσης περιγραφῆς. Καὶ στὸ ἱστορικὸν ἀκόμα μυθιστόρημα, καὶ μάλιστα τοῦ Βάλτερ Σκότ, βρισκεται κάποιος σπόρος περιγραφῆς τῆς πραγματικότητος. Ἡ περιγραφή ἕμεις αὕτη ἀπαιτοῦσε ἐπίμονη ἔρευνα, μελέτη γερῆ, ἀναδίωξη μέσα σὲ μιὰ ὀρισμένη ἐποχὴ, ἕνα ὀρισμένο περιβάλλον. Στιρίζει τὴ δύναμιν τῆς στὸ ζων-

τανό ζωγράφιμα των τοπικισμών, στην περιγραφή μιας καταστάσεως. Τό εγώ του συγγραφέως τραδιέται στο βιάδος, γράφει με τὰ μάτια του, κι όχι σά νά τὰ εκκέφθη ή τὰ αισθάνθηκε. Τό ιστορικό μυθιστόρημα έπεμένως έβούθησε κι αυτό στη δημιουργία μιας ρεαλιστικής τεχντροπίας. Για τήν έσωτερική όμως ζωή του ρεαλιστικού μυθιστορήματος, τό ιστορικό μυθιστόρημα δέν έχει καμιά άπολύτως σημασία.

Τό σύγχρονο μυθιστόρημα γανήθηκε στη Γαλλία. Οι δυό πιό φημισμένοι θεμελιωτάι του είναι ή Γεωργία Σάντ κι ο Μπαλζάκ. Τό κοινό των χαρακτηριστικών είναι ότι τό μυθιστόρημα είναι τό μοναδικό λογοτεχνικό είδος πού λατρεύουν. Μ' αυτό ζούν κι αναπνέουν. Η Γεωργία Σάντ βροικεται άκόμα στη γραμμή διαχωρίσεως του ρομαντισμού και του ρεαλισμού. Η τέχνη της είναι θεμελιωμένη άποκλειστικώς στο αισθημά της. Ποτέ δέν κάθεται νά παρατηρήσει προσεκτικά και νά εξέλεγγει, τίς έντυπώσεις και τὰ έργα της. Στόν Μπαλζάκ ή σχέσις με τήν πραγματικότητα είναι άκόμα δυνατώτερη. Προσπαθει νά κοιτάξει με μάτι φυσιολόγου και ιστορικού στην κοινωνία. Θέλει νά είναι, λέγει, για τήν εποχή ότι ο Βάλτερ Σκόντ ήταν για τήν παλαιότερη εποχή. Παραβάλλει επίσης τό γιγάντιο έργο του τήν «Ανθρώπινη Κωμωδία» με τή Φυσική Ιστορία του Μπουφρόν. Με έλο του τό δικιο μπορεί ο Μπαλζάκ νά ονομασθή ο γενάρχησ του νατουραλισμού. Δέν ίδρυσεν όμως καμιά «σχολή». Αυτό δέν τό έκανε ούτε ο Φλωμπέρ, πού τό πολύ κοινόν τόν ονομάζει δημιουργό του νατουραλιστικού μυθιστορήματος. Έχθρεύονται κάθε τί, πού ονομάζεται σχολή. Είναι όμως σέ πολύ άνώτερο βαθμό από τόν Μπαλζάκ έμποτισμένοι από τή φυσιολογική αντίληψη της ζωής και τό μυθιστόρημά του ήταν πραγματικώς ή άφετηρία από όπου ξεκίνησαν οι θεωρίες της νατουραλιστικής λογοτεχνίας. Τό μυθιστόρημα του Φλωμπέρ έχει ούσιωδέστατα εκείνο πού χαρακτηρίζει τό νατουραλιστικό μυθιστόρημα. Είναι ένα λογοτεχνικό είδος πού βροικεται στα όρια της επιστήμης και της ποιήσεως. Όπως ο φυσιολόγος άποδείχνει με τί τρόπο ο ζωικός κόσμος αναμορφώνεται από τό περιβάλλον του, θέλει κι ο νατουραλιστής λογοτέχνης νά περιγράψει πώς ή κοινωνία πλάττει τόν άνθρωπο σύμφωνα με τό περιβάλλον πού μέσα ζει. Με τή μεγαλύτερη δυνατή αντικειμενικότητα και συγχρόνως με τήν πιό έντατική είσδυτικότητα και τήν πλουσιώτερη άφθονία, προσπαθει νά δώσει μιá σωστή εικόνα της πραγματικότητας. Και άκριβώς γι' αυτό κρατει ο λογοτέχνης τόν έαυτό του έξω και δέν άφίνει τή δράση, σύμφωνα με τή μέθοδο του παλιού καιρού, νά συγκεντρωθή γύρω σ' ένα «σύνολο». Τό νατουραλιστικό μυθιστόρημα δέν έχει κανένα «σύνολο», παρά ένα μεγάλο πλήθος πρόσωπα. Ο τρόπος της εργασίας

του τεχνίτη είναι άκριβώς όμοιος με του επιστήμονος και τό έργο του δέ στηρίζεται επάνω στην άρμονία, αλλά στη μελέτη και τήν έρευνα.

Σ' αυτή τήν κατεύθυνση πού έδειξεν ο Φλωμπέρ ανεπτύχθη από τότε τό μυθιστόρημα. Ο επιστημονικός όμως τρόπος της περιγραφής συντελει, ώστε πολλές φορές νά μοιάζει με επιστημονική πραγματεία κι όχι με λογοτέχνημα. Αυτό παρατηρείται στόν Ζολά, τόν πιό διάσημο από τούς Γάλλους νατουραλιστές της περιόδου πού αρχίζει ύστερα από τόν πόλεμο του 1870. Τά μυθιστορήματα όμως του Ζολά, μ' όλες τίς δλοφάνερες λογοτεχνικές των έλλείψεις, είχαν πολύ μεγάλην επίδραση. Τά κρατει ή άνυπόκριτη άγάπη της αλήθειας, ή βαθύτατη σοβαρότης, ένα έμπαθές μίσος στην κεφαλαιοκρατική κοινωνία. Κι όπως έντυπώθηκαν σέ άτελείωτες εκδόσεις, συνετέλεσαν σέ μεγάλο βαθμό στη διάδοση των νέων ριζοσπαστικών ιδεών, όλοένα σέ πλατύτερους κύκλους,

Η ίδια κεντρική ιδέα (tendens) του γαλλικού μυθιστορήματος παρατηρείται και στη λοιπή ευρωπαϊκή φιλολογία, αν και όχι τόσο βαθιά έντυπωμένη, όσο στη γαλλική. Μιά ώρισμένη νατουραλιστική σχολή πούθενά δέν ένυριάρχησε τόσο, όσο στη Γαλλία. Παντού όμως παρετηρήθη ή ίδια προσπάθεια προς τήν πίστη της πραγματικότητας, τή βαθύτερη και πιό είσδυτική σπουδή των ανθρώπων και της κοινωνίας. Παντού δέ ή νεώτερη φυσιοκρατική θεωρία της ζωής, βροικει τήν τελειότητα καλλιτεχνική της έκφραση προς πάντων στο μυθιστόρημα. Εδός μετά τό γαλλικό, τό ρωσικό μυθιστόρημα είχε μεγάλην επίδραση στο Νορβηγικό. Κ' ή άγγλική όμως περιγραφή της πραγματικότητας, και μάλιστα ο φιλανθρωπιστικός ρεαλισμός του Ντίκενς και ρεαλισταί συγγραφείς, όπως οι γερμανοί Πάουλ Χάδζε και Φρ. Σπιλχάγκεν, επέδρασαν κι αυτοί επίσης στο Νορβηγικό μυθιστόρημα.

Τό ρεαλιστικό αυτό ρεύμα από τήν ευρωπαϊκή φιλολογία επεβλήθη σεσορά στη Νορβηγία εδός μετά τό 70. Είμαστε όμως έτοιμασμένοι ν' ανταποκριθούμε στις άπαιτήσεις της νέας εποχής για τήν έπική περιγραφή των ανθρώπων και τήν περιγραφή της κοινωνίας; Δέν ύπάρχει άμφιβολία. Οι Νορβηγοί συγγραφείς, είχαν από αυτήν τήν άποψη καλύτερες παραδόσεις για νά θεμελιώσουν άπάνω των, από τούς συγγραφείς όποιουδήποτε άλλου λαού. Και ή ύπέροχη τέχνη του θρύλου είχε στα διηγήματα του Μπιγιέρσον κυριολεκτικώς ξαναγεννηθή. Κι όσο ρομαντισμό κι αν πη κανείς πώς βροικει στα χωριάτικα διηγήματα του Μπιγιέρσον, ζέν είναι πάντα αυτός τό κυριώτατό του στοιχείο.

Η δύναμις των είναι ή πίστις στη φύση. Πρώτα πρώτα ή περιγραφή των ανθρώπων. Είναι ζωντανοί άνθρωποι πού στέκονται στερεά και άκλόνητα σ' ένα ώρισμένο περιβάλλον, τή νορβηγική χωριάτικη κοι-

ωνία κι ἡ περιγραφή τῆς φύσεως δὲν εἶναι γιὰ στολίδι τοῦ βιβλίου ἀλλὰ τὸ φυσικὸ φόντο· βλέπομε πῶς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴ φύση ποὺ τοὺς περιβάλλει, εἶναι ριζωμένοι σ' αὐτήν, κ' ἡ γλῶσσα ποὺ οἱ χωριάτες μιλοῦν εἶναι ἡ δική των γλῶσσα—ἀκόμα κι ἔταν δὲν εἶναι ξεχωριστὴ διάλεκτος. Ὁ Μπιγιέρσον, ποὺ στὴν ἀρχὴ εἶχε πλήρη συναίσθηση ὅτι ἔγραφε μακριὰ ἀπὸ τὴ ρεαλιστικὴ κατεύθυνση, ἀπὸ τὸ 1861 εἶχε δηλώσει ὅτι ὀλόκληρη ἡ ὕπαρξις του θ' ἀναγεννηθῆ.

Πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοῦ Μπιγιέρσον τὴν ἐπιτικὴ τέχνη προετοίμασε τὴν εἴσοδο τοῦ ρεαλιστικοῦ μυθιστορήματος στὰ 1870—80, τὸ κοινωνικὸ μυθιστορημα τῆς Καμίλλας Κολλέτ "Οἱ κόρες τοῦ Νομάρχη", τὸ ἐπηρασμένο ἀπὸ τὴ Γεωργία Σάντ. Τὸ μυθιστορημα αὐτὸ δὲν ἐπέδρασε οὔτε μὲ τίς περιγραφὰς τῶν ἀνθρώπων οὔτε τοῦ περιβάλλοντος—σ' αὐτές, ἡ Καμίλλα Κολλέτ δὲν ἐπῆγε καὶ πολὺ μακριὰ—ἀλλὰ μὲ τὸ ἐπαναστατικὸ τοῦ πνεῦμα, μὲ τίς φλογερὰς του διαμαρτυρίες ἐναντίον τῶν κοινωνικῶν ἀδικιών, μὲ τίς ἀξιώσεις του γιὰ μιὰ ἐλεύθερη ἀνθρωπιστικὴ μὀρφωση γιὰ τὴ γυναῖκα.

Ἡ νορβηγικὴ λογοτεχνία ἐπομένως, μποροῦσε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1870 νὰ δείξῃ ἕνα ἀξιολογώτατο διήγημα, συγχρονισμένο καὶ χαρακτηρισμένο μὲ μιὰ ξεχωριστὴ κατεύθυνση μεταξὺ ρομαντισμοῦ καὶ ρεαλισμοῦ. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἦταν παρὰ μόνον μικροσυμπλοκὲς προφυλακῶν, σχετικῶς μὲ ὄλην ἐκείνην τὴν ἀναστάτωση ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔρθῃ κατόπιν.

Μιὰ μεγάλη εὐρωπαϊκὴ συμφορὰ,—ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870,—ἔδωσε τὸ χτύπημα ποὺ μᾶς ἀνοιξε τὴν Εὐρώπη. Καὶ γιὰ τὸν Ἴψεν καὶ γιὰ τὸν Μπιγιέρσον ὁ πόλεμος ἔδωκε ἀφορμὴ νὰ ξεκόψουν ὀριστικῶς μὲ τὰ παλιά. Ἡ σταθερὴ ἐντύπωση τοῦ Ἴψεν, μὀλις ἡ θλίψις του γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Γαλλίας ἐμετριάσθηκε λιγάκι, ἦταν : Στὸν ἀγῶνα τῆς ὑπάρξεως νικᾷει ὁ ἰκανώτερος. «Διάβαζε τοὺς Νόμους τῆς ἐποχῆς· αὐτοὶ δὲν σηκῶνουν ἀψηφισιὰς. Ὁ Καβούρ κι ὁ Βίσμαρκ τίς ἔγραψαν καὶ γιὰ μᾶς ἀκόμα». Ἐνα ξέσπασμα τῆς ἴδιας ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀδυσώπητου νόμου τοῦ ἀγῶνος γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἔκανε τὸν Μπιγιέρσον ν' ἀποφασίσῃ νὰ δεχθῆ τὴ Νέα Γερμανία μὲ πίστη καὶ φιλία. Κι ἔτσι ἔκαναν συντροφιά. Οἱ δυὸ συγγραφεῖς Κρίστιαν Ἐλστερ καὶ ὁ Γιόνας Λίε, ποὺ ἦταν στὴν ἀρχὴ τοῦ συγγραφικοῦ τους σταδίου, ἔδωκαν τὸ ἴδιο σοβαρώτατο διδάγμα ἀπὸ τὸν πόλεμο. «Ἡ πολιτικὴ δὲν εἶναι ἰδέες, ἀλλὰ συμφέροντα», ἔγραψεν ὁ Γιόνας Λίε τὸ Νοέμβρη τοῦ 1870. Ὁ τόπος εἶναι πολὺ λίγος στὴν Εὐρώπη καὶ τὰ μέσα τῆς ζωῆς ἀκόμα λιγώτερα. Οἱ λαοὶ σημαιοστολιζονται μὲ ἰδέες, μὰ θέλουν μ' αὐτές νὰ εἰποῦν ψωμί!».

Ὁ ἀρχηγὸς ὅμως στὴν νέαν αὐτὴν ἐποχὴ ὑπῆρ-

ξεν ὁ Γεώργιος Μπράντες. Στὰ 1869 ἔγινε διδάκτωρ μὲ μιὰ διατριβὴ γιὰ τὸν πιὸ τυπικὸν ἐρευνητὴ τῆς νεώτερης ἐποχῆς, τὸν Γάλλο Ταίν, καὶ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1871 ἄρχισε τίς περιώνυμες διαλέξεις του γιὰ «τὰ κύρια ρεύματα στὴ φιλολογία τοῦ 19ου αἰῶνος». Καὶ σύμφωνα μὲ τὴ νεώτερη ἐπιστήμη ἀπέδειξε πῶς ἡ δογματικὴ πίστις, ἡ ἰθικὴ, καὶ ὁ γάμος, ὡς θρησκευτικὸν μυστήριον, δὲν εἶχαν ἀπολυτὴν ἀξίαν, ἀλλὰ ἦταν δημιουργήματα ὀρισμένων ἱστορικῶν συνθηκῶν. Μὲ τὸν Μπράντες ὁ νατουραλισμὸς ἐξέσπασε καὶ στὴ Δανικὴ καὶ στὴ Νορβηγικὴ λογοτεχνία.

Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς Νορβηγοὺς καλλιτέχνες, ποὺ ὑπέστη τὴν ἐπίδραση τοῦ Μπράντες, ἦταν ὁ Κρίστιαν Ἐλστερ. Ἀπὸ τὸ 1869 ὁ Ἐλστερ ἦταν φιλολογικὸς συνεργάτης στὴ ριζοσπαστικὴ *ἐσπερινὴ ἐφημερίδα* (Aftenblades). Ἄρχισε νὰ γράφῃ ἄρθρα γιὰ τὴν Καμίλλα Κολλέτ καὶ τὴ Μαγδαληνὴ Τόρσεν. Αὐτὸ χαρακτηρίζει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν τάση του. Γιατὶ κυρίως ἀπὸ τὸ μυθιστορημα ἐλπίζει τὴ μεταρρῶθμιση στὴ λογοτεχνία, μιὰ νέα λογοτεχνία, ποὺ θὰ βάλῃ γιὰ σκοπὸ τῆς νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ. Καὶ ἡ Καμίλλα Κολλέτ καὶ ἡ Μαγδαληνὴ Τόρσεν, δειχνουν τὴ σωστὴ κατεύθυνση, ὅπως αὐτὸς νομίζει. Ἀντιθέτως διαμαρτύρεται γιὰ τίς σάτυρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦ Χένρικ Ἴψεν. Τοῦ φαίνονται καθαροὶ ρομαντισμοί, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κάνῃ οὔτε ἕνα μονάχα βῆμα πρὸς κάποια πραγματικὴ κατανόηση τῆς νορβηγικῆς κοινωνίας. Ἐπίσης δὲν εὐρέθηκε στὴν Καμίλλα Κολλέτ οὔτε ἴχνος ἀπὸ τὴν πίστιν ἐκείνην στὸ Νορβηγικὸ λαὸ, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὸν λογοτέχνη, σὲ μιὰ ἐποχῆ, ὅπως ἐκείνη, «ποὺ μιὰ νέα ζωὴ ἐπρόβαλε ἀπὸ τόσα μέρη, πολλὰς φορὰς ἀπότομη καὶ σκληρὴ, καὶ μὲ πολλὰ στοιχεῖα, ποὺ ἔδιναν ὥραια ἰκανοποίηση στὴν ἐποχὴ τῆς». Μαζὺ μὲ τὴ φιλολογικὴ κριτικὴ τοῦ Ἐλστερ εἶναι κ' ἡ μεταφραστικὴ του δράση φωτεινότερη. Ἐγνώρισε στὴ Νορβηγία τὸν Σπιλχάγκεν καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ μᾶς ἐγνώρισε μὲ τὸ ρωσικὸ μυθιστορημα, μὲ τρεῖς μεταφράσεις τοῦ Τουργκένιεφ. Μέσα σὲ τὴ δημοσιογραφικὴ δράση τοῦ Ἐλστερ φαίνεται μιὰ δυνατὴ συνειδητὴ προσπάθεια πρὸς τὸ ρεαλιστικὸ μυθιστορημα. Ὁ Μπράντες ποὺ κατὰ τὰ 1870, ἔφαχνε νὰ βρῆ ἀνθρώπους γιὰ τὸν ἀγῶνα ποὺ εἶχε ἀρχίσει, ἔγραψε ἀπὸ τὰ 1869 ἕνα γράμμα στὸν Ἐλστερ καὶ ἐφανέρωσε τὴ συμπάθειά του γιὰ τὰ προσόντα τοῦ νεαροῦ κριτικοῦ. Ὁ Ἐλστερ, φυσικὰ, ἐχάρηκε πολὺ γιὰ μιὰ τέτοια ἀναγνώριση, καὶ τόσο μάλιστα περισσότερο, γιατί δὲν μποροῦσε νὰ ἐκτιμηθῆ, ὅσο ἔπρεπε στὸν τόπο του, ἔπου ἡ κυριαρχοῦσα κριτικὴ,—ὅπως λέει ὁ ἴδιος—ἀκόμα κοτσμπολέει γύρω σὲ λογοτεχνικὰς ἀπόψεις, ποὺ ἐπρόζωσαν βαθιὰ παντοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ ἐδῶ.

Τῶρα, κατόρθωσεν ὁ Κρίστιαν Ἐλστερ στὴ δική

του τῆ φιλολογικῆ παραγωγῆ νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὸ πού ὡς κριτικὸς ἀπαιτοῦσεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Τὸ πρῶτο του μικρὸ διήγημα "Τὸ σταυροδρόμι" (eu Kousgang) ἐκπληρώνει ἐπωδὴποτε τὴν ἀξίωση του τῆς συνεννόησός μετὰ τὸ λαό, καὶ ξεχειλίζει ἀπὸ μιὰ συμποσιά, πού κάνει καθέναν νὰ θυμᾶται τὸ ρωσικὸ μυθιστόρημα. Καὶ στὴν *Τόρα Τρόνταλ* καθόρθωσεν νὰ ζώσῃ μιὰ πραγματικὴ βοήθεια στὴ μελέτη καὶ τὴν παρατήρησιν μιᾶς ἀπὸ τίς πιδ μεγάλες σύγχρονες συγκρούσεις, τῆ σύγκρουση μεταξὺ ὑπαλλήλου καὶ χωρικοῦ. Μὲ τοὺς "Ἐπικίνδυνους ἀνθρώπους", (Jarlige Jock) τὸ σπουδαιότερο μυθιστόρημά του, μπαίνει πλέον ἐριστικῶς στὴ νεώτερη ἐποχῆ. Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐγράφτηκε στὴν Κοπεγχάγη, μετὰ τὸ 1870, μὲ τίς ἐντυπώσεις τοῦ ἀγῶνος πού γινόταν γύρω στίς διαλέξεις τοῦ Μπράντες. Δίνει μιὰ εἰκόνα τῆς πάλης μεταξὺ τῆς νέας, τῆς φυσιολογικῆς ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς παλιᾶς, τῆς δεμένης μὲ τὰ δόγματα. Ἡ περιγραφή τοῦ θανάτου τοῦ γέρο-ἐλευθερόφρονος Χόλτ εἶναι ἓνα χαρακτηριστικὸ κομματάκι. Ὁ Χόλτ προσπαθεῖ νὰ διαβάσῃ. «Λαχταράει τὸν Ντάρβιν καὶ τὸν Σταύαρτ Μίλλ, τοὺς εὐγενέστερους ἀνθρώπους πού ἔζησαν στὴ νεώτερη ἐποχῆ». Ἡ Κατρίν, πού τὸν περιποιεῖται, θέλει νὰ τοῦ δώσῃ ἓνα θρησκευτικὸ βιβλίον: «οὔτε εὐκὲς οὔτε ξόρκια, Κατρίν! Θέλω νὰ πεθάνω σὰν τίμιος ἀνθρώπος!»

(Ἀπὸ τὸ Νορβηγικὸ)

I. ΧΡΥΣΑΦΗΣ

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑ

ΓΙΑ ΤΟ ΑΡΜΑΤΟΛΟΣ

Λίγες μέρες πρὶν νὰ πάθουμε τὴ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ ἔλαβα αὐτὸ τὸ γράμμα καὶ τὸ παραδίωξον στὴ δημοσιότητα, γιατί δείχνει ὡς πού μπορεί νὰ φτάσῃ ἢ κακοπιστία τῶν μυστῶν τῆς Νεοελληνικῆς ἐπιστήμης:

«Τ. Τ. 929. — 30. 7. 22.

«Λάσκα» ἔ μου.

Ἄν καὶ δὲν ἔχω τὴν τιμὴ νὰ Σὲ γνωρίζω, Σὲ διαδάξω μὲ ἀσύγκριτη ἐφχαρίστηση στὸ «Νουμά». Ἄλλὰ εἶσαι τόσο ὠραίος πάντα καὶ τόσο ἀνεξάντλητος. Ξεχωριστὸς στίς σκέψεις, στὰ ἐπιχειρήματα, στίς γνώσεις—κιῆλα αὐτὰ ὄχι τοῦ καθενὸς διανοοῦμένου.

Βαρὺς μὲ τὴ δύναμιν τῆς παρατηρητικότητος καὶ ἰσχυρὸς μὲ τὸ γερὸ καὶ πειστικὸ σου λόγο. Κατορθώνεις μὲ τὸν πιδ τεχνικὸ κιάνεπαίσθητο στοὺς ἄλλους τρόπο, νὰ ὑποβάλλεις τὴν ἀλήθειαν, νὰ καταχτᾷς μένα λόγο σου τὸν ἀναγνώστη νὰ τὸν κάνεις μανικὸ φίλον σου κιόπαδῶ.

Αὐτὰ γενικὰ τὰ χαρίσματα καὶ τὰ ἐξαιρέτα σημεῖα πού παρατηροῦνται στὸ γιγάντιον—σὲ ποιὸν καὶ ποσὸν—ἔργο σου, μόνο ὁ σεβ. καθηγητῆς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ, ἂν καὶ τοῦχεις δώσει τόσα μαθήματα καὶ τοῦχεις διορθώσει τόσες ἀφέλειες, πολεμᾷ νὰ σὲ ξεφύγει. Μὰ ἡ τελευταία του κακοπιστία, νὰ σὲ διαψεύσει γιὰ τὸ ἀρματολόγος, —νὰ διαψεύσει δηλ. τὴν ἀλήθειαν, ἐκφραζόμενη μὲ τὸ στόμα τὸ δικό σου, αὐτὸς ὁ μεγαλόσ, πού λένε, διαπρήξ, πού γράφουσε—θὰ τοῦ δώσει τὸ πιδ γερὸ χτύπημα, θὰ τόνε ξεκάνει κυριολεκτικᾶ, ὥστε νὰ ξεπέσει στὴ συνειδηση καὶ τῶν πιδ φανατικῶν ὀπαδῶν του, ἂν εἶναι εἰλικρινεῖς καὶ ἐντιμοί.

Λέει λοιπὸν ὁ κ. Χατζηδάκης, πὼς τὸ γδὲν ἐκπίπτει μεταξὺ δύο φωνηέντων εἰς τὰ βορειοελληνικὰ ἰδιώματα.

Πὲς του λοιπὸν ἀπὸ μέρος μου ὑπεύθυνα:

Στὰ Τρικάλα καὶ ὄσλον τὸ Νομὸ Τρικάλων λένε: γυρουλόους, ἀντὶ γυρολόγος—πραματευτῆς, τυρουλόους, ἀντὶ τυρολόγος—κείνος πού καταγίνεται μὲ τὰ τυριά.

Στὴν Καλαμπάκα ἄκουσα μιὰ γριά πού παρπονιότανε σὲνα βλάχο βρακά:

—«Ντάμα κ' ἐῖνις κὶ σὺ τυρουλόους δά, δὲ ζύουσις νὰ μᾶς χτάξεις!»

Ἐχω δμως ἀκόμα ἓνα πιδ πειστικότερον παράδειγμα καὶ πιδ κατάλληλον γιὰ τὸ θέμα σου:

Στὰ χωριά τοῦ Πηλίου, Πινακάτες, Βυζίτσα, Ἄγης Γιώργης, ἄκουσα—κῆχω ζήσῃ πολλὸν καιρὸ ἐκεῖ—ἄκουσα, πολλὰς φορὰς ἄκουσα:

—Ἦρδι σήμερα ἰ γυρουλόος.

—Μάνα, ἀκούω τὴ μούζικα τοῦ γυρολοῦ.

Ἐδῶ καὶ τό: ἀρματολόος στὰ βουνά: πρβλ. καὶ: ἀρματουλίκι.

Βάλ' τα λοιπὸν αὐτὰ μπρὸς στὰ μάτια του τοῦ κ. Χατζηδάκη καθηγητοῦ κτλ. κτλ. κτλ.

Σὲ φιλῶ

ΦΑΝΗΣ ΚΑΤΣΟΜΑΛΗΣ (Βολιώτης)

Σταθμὸς ἀσυρμάτου II Μεραρχίας

T. T. 929».

Πιστοποιῶ τὴν ἀντιγραφήν

M. ΦΙΑΝΤΑΣ

Ἐννοια σου παιδί μου καὶ ὁ κ. Χ. φαίρει καὶ τὰ καθαρζάρει μὲ τὴ χρυσή σιωπή. Ἀπὸ τὰ τόσα καὶ τόσα πού τοῦ ζετινάξω σὲ τριά μόνον ἀπαντᾷ, λαχτάρα, νιῶθω, ξαίρω. Θὰ τὰ δοῦμε καὶ αὐτὰ, ὅπως εἶδαμε καὶ τὸ ἀρματολόος.

M. Φ.

Σημ. τοῦ «Νουμά»: Παρακαλοῦμε τὸν κ. Φ. Κασόμαλη νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ γραφεῖον τοῦ «Νουμά», (ὁδὸς Σοφοκλέους καὶ Ἀριστείδου, γραφεῖον Ἐταιρίας «Τύπος») νὰ μᾶς κανονίσῃ κἄτι συντρομητὸς πού μᾶς ἔχει κάνει ἀπὸ πέρσι.

ROMAIN ROLLAND

ΖΑΝ ΚΡΙΣΤΟΦ

Χαρά, μανία χαράς, ήλιος που φωτίζει ό,τι είναι και θα είναι, θεία δημιουργική χαρά! Δεν υπάρχει άλλη χαρά από τὸ νὰ δημιουργεῖ κανεὶς. Δεν υπάρχουν άλλα ὄντα ἀπὸ κείνα που δημιουργοῦν. Ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι σκιές, που πλανιούνται στὴ γῆ, ξένες στὴ ζωὴ. Ὅλες οἱ χαρὲς τῆς ζωῆς εἶναι χαρὲς δημιουργικές: ἀγάπη, πνεῦμα, πράξη, — φλόγες δύναμης βγαλμένες ἀπὸ τὴν ἴδια φωτιά. Ἀκόμα κ' ἐκεῖνοι που δὲν μποροῦν νὰ θροῦν θέση γύρω στὴ μεγάλη ἐστία, — φιλόδοξοι, ἐγωῖστες καὶ στεῖροι διεφθαρμένοι, — προσπαθοῦν νὰ ξαναζεσταθοῦν μὲ τὶς ξεθωριασμένες τῆς ἀνταύγειας.

Δημιουργία, στὴν τάξη τῆς σάρκας, ἢ στὴν τάξη τοῦ πνεύματος, εἶναι βγάλσιμο ἀπὸ τὴ φυλακὴ τοῦ σώματος, εἶναι ριζιμο ὀρμητικὸ στὴν ἀνεμοζάλη τῆς ζωῆς, εἶναι Ἐκεῖνος που εἶναι. Δημιουργία, εἶναι σκότωμα τοῦ θανάτου.

Δυστυχία στὸ στεῖρο ὄν, που μένει μοναχὸ καὶ χαμένο στὴ γῆ, ἀναλογιζόμενο τὸ ἀποξηραμένο σῶμα του καὶ τὴ νύχτα που εἶναι μέσα του, ἀπὸ τὸ ὄποιο κκιμιά φλόγα ζωῆς δὲ θὰ βγεῖ ποτέ! Δυστυχία στὴν ψυχὴ που δὲ νοιώθει τὸν ἐαυτὸ τῆς καθόλου γόνιμο, βαρετὸ ἀπὸ ζωὴ κ' ἀγάπη, σὰν ἀνθισμένο δέντρο, τὴν ἀνοιξή! Ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ τὴ γεμίζει μὲ τιμὲς κ' εὐτυχίες: στεφανώνει ἕνα πτώμα.

Ὅταν ὁ Κριστόφ ἀγγίχτηκε ἀπὸ τὸ χτύπημα τοῦ φωτός, μίκ ἡλεκτρικὴ ἐκκένωση πέρασε ἀπὸ τὸ σῶμα του. Ἐτρεμε ἀπὸ ρίγος. Εἶταν σὰν, μὲς' στὴ θάλασσα, στὴ νύχτα, νάδλεπε ἀξάφνα γῆ. Ἡ περνώνας μέσα ἀπὸ ἕνα πλῆθος, σὰ νὰ δεχόταν τὴν προσβολὴ δυὸ βαθύφωνων ματιῶν. Συχνά, αὐτὸ γινόταν ὕστερ' ἀπὸ ὥρες ἐξάντλησης ὅπου τὸ πνεῦμα του κουνιόταν ἀπελπισμένον στὸ κενό. Μὰ πῶς συχνά ἀκόμα, σὲ στιγμὲς που σκεπτόταν ἄλλο πράγμα, μιλώντας μὲ τὴ μητέρα του, ἢ περπατώντας στὸ δρόμο. Ὅταν εἶταν στὸ δρόμο, ἕνας σεβασμὸς ἀνθρώπινος τὸν ἐμπόδιζε νὰ ἐκδηλώσει παραπολὺ θορυβώδεια τὴ χαρὰ του. Μὰ στὸ σπίτι τίποτα δὲν τὸν κράταγε πιά χοροπηδάγε. Ἐπαιξε ἕνα θριαμβικὸ σάλπισμα. Ἡ μητέρα του τὸ γνώριζε καλά κ' εἶχε καταλάβει ἐπιτέλους τί σήμαινε αὐτό. Ἐλεγε στὸν Κριστόφ πὼς εἶναι σὰν τὴν κότα που μόλις ἔρριξε τὰ ὄγυ.

Κάπου - κάπου τὸν ἀπασχολοῦσε ἡ μουσικὴ ἰδέα. Πότε εἶχε τὸ σχῆμα μοναχῆς καὶ γεμάτης φράσης. Πῶς συχνά, μεγάλης συννεφιάς, που ἔκρυβε ἕνα

ὀλόκληρο ἔργο: ἡ κατασκευὴ τοῦ κομματιοῦ, οἱ γενικὲς γραμμὲς του ἀφινόνταν νὰ μαντεύονται μὲς' ἀπὸ ἕνα πέπλο, που ἔδεναν ἐδῶ κ' ἐκεῖ θαμπωτικὲς φράσεις, χωριζόμενες ἀπὸ τὴ σιὰ μὲ λαξευτὴ καθαρότητα. Δεν εἶταν παρὰ μιὰ ἀστραπή. Κκιμιά φορὰ, ἐρχόνταν κι ἄλλες, ἢ μιὰ ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καθεμιὰ φωτίζει ἄλλες γωνίες τῆς νύχτας. Μὰ κανονικά, ἡ πεισματάρικὴ δύναμη, ἀφοῦ ἐκδηλωνόταν μιὰ φορὰ, ἀπόσπεντα, χχνόταν γιὰ πολλὰς μέρες, στὰ μυστηριώδεια καταφύγια τῆς, ἀφινόντας πίσω τῆς ἕνα φωτεινὸ αὐλακι.

Ἡ ἀπόλαυση αὐτὴ τῆς ἐμπνευσης εἶταν τόσο λυπηρὴ που ὁ Κριστόφ ἀηδίαζε γιὰ τὸ ὑπόλοιπο. Ὁ ἐμπειρὸς τεχνίτης ξαίρει πὼς ἡ ἐμπνευση εἶναι σπάνια καὶ πὼς ἡ διανοητικὴ τελειώνει τὸ ἔργο. Βάζει τὶς ἰδέες του κάτω ἀπὸ τὸ πατητήρι καὶ τὶς κάνει νὰ βγάλουν ὡς τὴν τελευταία σταγόνα τὸ θεῖο χυμὸ που τὶς γεμίζει, — (ἀκόμα δὲ φοβᾶται, κατὰ τὴν περίσταση, νὰ τὶς βουτήξει καὶ στὸ καθαρὸ νερό.) — Ὁ Κριστόφ εἶταν παραπολὺ νέος καὶ παραπολὺ βέβαιος γιὰ τὸν ἐαυτὸ του γιὰ νὰ μὴ περιφρονεῖ τὰ ἄθλια αὐτὰ μέσα. Εἶχε τὸ ἀδύνατο ὄνειρο νὰ μὴ δημιουργήσει τίποτα που νὰ μὴ εἶταν ὀλοκληρωτικὸ αὐτόματο. Ἄν δὲν εἶταν τυφλὸς ἀπὸ χαρὰ, δὲ θὰ δυσκολευόταν νὰ ἀναγνωρίσει τὸν παραλοισμὸ τοῦ σκεδίου του. Ἀναμφίβολα, βρισκόταν τότε σὲ περιόδο ἐσωτερικῆς εὐφορίας ὅπου δὲν εἶταν κανένα διάμεσο, κανένα κενό, ἀπὸ τὸ ὄποιο ἡ μηδαμινότητα μπορούσε νὰ γλυστρήσει. Ὅλα τοῦ εἶταν πρόφαση στὴν ἀνεξάντλητὴ ἐκείνη γονιμότητα: ὅ,τι ἔλεπαν τὰ μάτια του, ὅ,τι ἀκούγαν ταῦτιά του, ὅ,τι ἀγγίξε τὸ σῶμα του στὴν καθημερινὴ ζωὴ του. Κάθε ματιά, κάθε λόγος, ἔκταναν νὰ σηκώνονται στὴν ψυχὴ του σωροὶ ὀνείρων. Στὸν ἀπεριόριστο οὐρανὸ τῆς σκέψης του, ἔτρεχαν ἑκατομμύρια γαλακτοχρωμα ἄστρα, ποταμάκια ζωντανῶν φωτίων. Κι ὡστόσο, ἀκόμα καὶ τότε, εἶταν στιγμὲς που ἔλα ἔσθωναν ἀπότομα. Κκι μ' ὅλες που ἡ νύχτα δὲν κράταγε καθόλου, μ' ὅλο που δὲν εἶχε κὼν τὸν καιρὸ γιὰ νὰ ὑποφέρει τὶς μακριὰς σιωπὲς τῆς ψυχῆς, δὲν εἶταν χωρὶς μιὰ μυστικὴ φρίκη τῆς ἀγνωστῆς αὐτῆς δύναμης, που τὸν ἐπισκεπτόταν, τὸν ἄφινε, ξαναρχόταν, χχνόταν... γιὰ πόσον καιρὸ αὐτὴ τὴ φορὰ; θὰ ξαναρχόταν ποτέ; — Ἡ περσφάνεια του ἐδιωχνε τὴ σκέψη αὐτὴ καὶ ἔλεγε: Ἡ δύναμη αὐτὴ εἶμ' ἐγώ. Τὴν ἡμέρα που δὲ θὰ ὑπάρχει πιά, δὲ θὰ ὑπάρχω πιά: θὰ ἀσκισθῶ — Δὲν ἄφινε νὰ τρέμει. Μὰ εἶταν κι αὐτὸ μιὰ ἀπόλαυση περισσότερο.

Ὅστόσο ἂν δὲν εἶταν γιὰ τὴ στιγμὴ κανέναν κίντυος πὼς ἡ πηγὴ θὰ σταμάταγε, ὁ Κριστόφ μπο-

ροῦσε νὰ λογαριάζει πῶς ποτέ δὲ θάρκουσε γιὰ νὰ θρέψει ἕνα ὀλόκληρο ἔργο. Οἱ ἰδέες παρουσιάζονταν σκεδὸν σὲ ἀκατέργαστη κατάστασι : "Ἐπρεπε νὰ τίς χωρίζει μὲ κόπο ἀπὸ τὸ ντῦμα τους. Καὶ πάντα φανερωνόνταν χωρὶς συνέχεια, μὲ πηδήματα καὶ σωροὺς — σωροὺς. Γιὰ νὰ τίς ξαναδέσει μεταξύ τους, ἔπρεπε νὰ ἀνακατέψει στοιχεῖα καλοσυλλογισμένης σκέψης καὶ ψυχρῆς θέλησης, πού ἔκαναν μαζί μ' αὐτὲς κάτι καινούργιο. Ὁ Κριστόφ εἶταν παραπολὺ καλλιτέχνης γιὰ νὰ μὴν τὸ κάνει καθόλου. Θὰ δὲν ἤθελε νὰ τὸ ὁμολογήσει. Μετχειριζόταν κακὴ πίστις γιὰ νὰ πείσει τὸν ἑαυτὸ του πῶς περιορίζονταν ν' ἀντιγράψει τὸ ἔσωτερικὸ του πρότυπο, ὅταν εἶταν ἀναγκασμένος νὰ τὸ παραμορφῶναι λιγότερο ἢ περισσότερο γιὰ νὰ τὸ κάνει καταληπτό. — Ἀκόμα περισσότερο : "Ἐφτανε νὰ παραμορφῶναι ὀλοκληρωτικὰ τὸ αἶσθημα. Ὅση ἐντύπωση, καὶ νὰ τοῦ ἔκανε ἡ ἰδέα τῆς μουσικῆς, συγχὰ τοῦ εἶταν ἀδύνατο νὰ πεῖ τί σήμαινε. Ἐμπαινε αὐτὴ μὲ ὀρμὴ στὰ ὑπόγια τῶν Εἶναι, πέρ' ἀπὸ τὰ σύνορα πού ἀρχίζει ἡ συνείδησις. Καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν κατακτάθηρ Δύναμη, πού ἔσφουγε ἀπὸ τοὺς κοινοὺς τρόπους, ἡ συνείδησις δὲν κατάφερε νὰ καταλάβει καμιὰν ἀπὸ τίς πρόληψεις πού τὴν τάρραζαν, κανέν' ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα αἰσθήματα πού ὄρισε καὶ κατάρταξε : χάρης, λύπης, εἶταν ὅλα ἀνακαταμένα σ' ἕνα μοναχικὸ πάθος καὶ καταληπτὸ γιατί εἶταν πάνου ἀπὸ τὴ νύησι "Ὡστόσο, ἔν τὴν ἔνωσε ἡ ὄλι, ἡ νύησι εἶχε ἀνάγκη νὰ δώσει ἕνα ὄνομα στὴ δύναμη αὐτὴ, νὰ τὴν προσκαρμόσει σὲ μιὰ ἀπὸ τίς λογικὰς οἰκοδομὰς πού ὁ ἄνθρωπος ὑψώνει ἀκούραστα μέσ' στὴν κυψέλη τοῦ ἐγκεφάλου του.

"Ἐτσι ὁ Κριστόφ ἔπεισε τὸν ἑαυτὸ του, — ἤθελε νὰ τὸν πείθει, — πῶς ἡ σκοτεινὴ δύναμη, πού τὸν παρὰδερνε, εἶχε μιὰ ὀρισμένη αἰσθησι, καὶ πῶς ἡ αἰσθησις αὐτὴ συμφώνηγε μὲ τὴ θέλησὴ του. Τὸ ἔνστικτο τὸ ἐλεύθερο, πού ἀναπήδαγε ἀπὸ τὸ βαθὺ ἀσυνείδητο, εἶταν, θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας ἀναγκασμένο νὰ συμφωνήσει, κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς λογικῆς, μὲ ἰδέες καθαρὰς, πού δὲν εἶχαν καμιὰ σκέψη μ' αὐτό. Ἐνα τέτοιο ἔργο δὲν εἶταν ἔτσι παρὰ ψευτικὴ ἀξίησι τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀντικειμένων πού εἶταν χραχγμένα στὸ πνεῦμα τοῦ Κριστόφ, καὶ τῶν ἄγριων ἐκείνων δυνάμεων πού εἶχαν ἄλλη σημασία, πού κι αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν ἀγνοοῦσε.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΑΜΑΡΤΩΛΑ

Ο ΜΑΕΣΤΡΟΣ

Εἶναι ἄρρωστος ὁ Μαέστρος πού κάθεται στὸ τρίτο πάτωμα σὲ μιὰ σκοτεινὴ κάμαρα. Ὁ ἥλιος μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα περνάει ἀπ' ἐκεῖ βιαστικὰ — βιαστικὰ σὰν ἀδιάφορος γνώριμος. Ἀπ' τὸν καιρὸ πού ἔπεσε τὸ χιόνι καὶ ἡ βροχὴ πλημμύρησε τοὺς δρόμους, ὁ Μαέστρος δὲν κατέβηκε στὴν Πολιτεία.

Καὶ οἱ γειτόνοι δὲ βλέπουνε ἀπὸ καιρὸ τὸν ξανθοπρόσωπο γεροντάκο μὲ τίς ἀδρὲς ρυτίδες, τὰ βθαυλὰ μάτια, τὴ σικιά, ἔπως τὸν λέγανε τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς του.

Λένε μονάχα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ὅτι ὁ μαέστρος εἶναι ἄρρωστος. Ποιὸ εἶνε τ' ὄνομά του ; Κανένας δὲν τὸ ξαίρει. Οὔτε τὴν πατρίδα καὶ τὴν καταγωγή του. Σ' ἔσους μίλησε, ἔκρυψε τὸν ἑαυτὸ του καὶ μονάχα γιὰ τὴν τέχνη δούλεψε ἐπίμονα, πονετικὰ, ἀκούραστα.

Αὐτὸς ὁ ἀσήμαντος ἄνθρωπος, ὁ δειλὸς καὶ κρυμμένος, τὴν ὥρα πού καθότανε μπρῶς στὸ πιάνο, ἀποχοῦσε μιὰ ζωηρότητα νεανικὴ, τὰ μάτια του ἔλαμπαν ἀπὸ χαρὰ, τὰ δάχτυλά του τὰ κυριαρχοῦσε καὶ τὰ δυνάμωνε κάποιος σατανισμός, τὰ λύγιζε πάνω στὰ πλήκτρα σὰ νὰ τὰ βύθιζε σὲ κάποιο μυστικὸ μυστήριο, σὲ κάποια ἄγρια πηγὴ ἁρμονίας γοητευτικῆς.

Οἱ ἄνθρωποι, πού ἐλάττωμα ἔχουνε νὰ ἀναζητῶνε μὲ πάθος καὶ περιέργεια τὴ ζωὴ καὶ τοὺς πόνοους ἐκείνων πού περῶνε ἀπὸ τὴ ζωὴ σὰν ἄκακα πουλιὰ, λέγανε ὅτι στὰ νεανικά του χρόνια ὁ μαέστρος ἀγαπήθηκε τρελλὰ στὴν Οὐγγαρία ἀπὸ μιὰ πριγκιπέσσα πεντάμορφη.

Τὸν ὕμνο του στὸ φεγγάρι μὲ τίς γοητευτικὰς μελωδίαις, λένε, ὅτι τὸν ἔγραψε γιὰ τὴν πεντάμορφη πριγκιπέσσα, ἔπως καὶ τὴ θελητικὴ καὶ σπαρχτικὴ σονάτα τῆς ἀφυγῆς γιὰ τὴν ξανθὴ κύρη πού ἄρρησε τὸ πρῶτο τρίμηνο τοῦ γάμου του.

Κι' ἄξιωμα ἕνα βροχερὸ πρωτὶ σ' ὅλη τὴ γειτονία μαθεύτηκε ὅτι ὁ μαέστρος πέθανε. Βρέθηκε ξυλισμένος ἀπάνω στὸ κρεβάτι του, μὲ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα. Στὸ δεξιὸ χεῖρ κρατοῦσε ἕνα κομμάτι μουσικῆς πού εἶχε χαράξει μερικὰς περιέργης καὶ ἀδιάβαστες νότες, τελευταία ἀναλαμπὴ τῶν σθυσμένων καὶ συνεφιασμένων πύθων του.

Γύρω ἀπὸ τὸ πτώμα του τὰ κοράκια τῆς ἐκκλησίας ἀγωνιζόντουσαν πρῶς νὰ τὸ πρωτοαπαξήν. Ὁ ἕνας τὸν ἤθελε προτεστάντο, ὁ ἄλλος καθολικὸ, καὶ κάποιος εἶδοποίησε τὸν ἀργιρακίνο ὅτι ὁ μαέστρος,

πιστός του Ἰσραήλ, κινδυνεύει ἀπὸ τοὺς χριστιανούς.

Ἔτσι τὸ σῶμα του ἔμεινε ἀταφο τὴν ἡμέρα ἐκείνη, γιὰ τὴν ὑπόθεσιν πῆγε σὲ ἀνώτερα ἐπίσημα σκαλιὰ, στὸ προξενεῖο. Ἀπὸ κάποιου παλαιῦ καὶ γιομάτο βούλες πασαπόρτι ἔβγαλε τὸ προξενεῖο γνώμη ὅτι δὲν μποροῦν νὰ τὸν πάρουν οἱ Ἰσραῖτοι κ' ἔτσι ἡ ἐκκλησία τῶν παπάδων ἐνίκησε.

Τὴν ἄλλη μέρα στὴ σκοτεινὴ κάμαρα ἡ γερόντισσα πού τοῦδινε ἀπὸ εὐσπλαχνία λίγο ζουμί καὶ λίγο γάλα, δὲν εὗρηκε στοὺς τοίχους παρὰ τὰ κάδρα δυὸ γυναικῶν μὲ τὶς ἀδιάβαστες ὑπογραφές τους.

— Ἡ περιουσία τοῦ μαέστρου, εἶπε, καὶ τὰ πέταξε στὸ ὑπόγειο, γιὰ νὰ τὰ πουλήσει ἀργότερα στοὺς Ἑβραίους γυρολόγους. Ἔτσι δὲν ἔμεινε κανένας παρπονεμένος ἀπὸ τὸ μαέστρο.

ΣΤΗΡΙΑ ΛΟΓΙΑ

Πάρε, ὦ θάνατε, τὸ στραγγιγμένο σῶμα καὶ τὰ κούφια κόκκαλά μου. Σοῦ τὰ δίνω ὅλα χωρὶς χυμούς καὶ πόθους. Τίποτα ἄλλο δὲν παίρνεις ἐσὺ, ὦ θάνατε, παρὰ ἓνα κουρέλι τῆς ζωῆς.

Ὅτι κι' ἂν εἶχα σὲ ιδέες, σὲ πόθους, σὲ παλληκαριές, σὲ ἡδονές, σὲ κινδύνους, σὲ ἀγάπες, τὰ ἔδωσα ἀφθονα καὶ μεθυσμένα στὴ ζωῆ. Καὶ τούτῃ τὴν ὕστερη ὥρα, πού λυγίζομαι καὶ πέφτω, οὔτε πίκρα νοιώθω οὔτε καμῶ.

Τὸ φῶς τὸ ἀντικρύζω σταθερὰ καὶ χωρὶς δίψα. Γύρω μου ὑψώνεται καὶ μὲ περικυκλώνει ὁ θαυμασμός καὶ τὸ μῖσος. Καὶ στὰ δυὸ ἔβαλα τὴ βούλα τῆς τόλμης καὶ τῆς ἀδυναμίας μου.

Σοῦ παραδίνω, ὦ θάνατε, κορμί στραγγισμένο, καὶ δὲ θέλει οὔτε τὸ θρῆνο, οὔτε τὸ δάκρυο, οὔτε τὸ πένθιμο κυπαρίσσι. Πέταξέ το ἄστοργα γιὰ τὴν τίποτα δὲν τοῦμεινε γιὰ νὰ πονέσει.

Μὰ ἂν οἱ φίλοι καὶ οἱ ἐχθροί μου, ἡ ἀδικημένη γυναίκα καὶ τὸ νόθο παιδί, θελήσουν ἀποτε νάναζητήσουνε τὰ κούφια κόκκαλά μου ἀπὸ ἀγάπη ἢ ἀπὸ μῖσος, τότε θὰ τοὺς θερμοπαρακαλέσω τὸ κρανίό μονάχα νὰ πάρουνε καὶ νὰ τὸ ἐκθέσουν σὲ κάποια βιτρίνα. Μπορεῖ ἐκεῖνοι πού σπουδάζουνε τὰ κρανία νάβρουν κἄτι νὰ μοῦ ποῦνε, καλὸ ἢ κακό, γιὰ ὅ,τι ἐδημιούργησα καὶ γιὰ ὅ,τι ἐγκρέμισα.

Ἔλα ὦ θάνατε, σὲ περιμένω ἀφοβα κι' ἀδιάκριτα. Σοῦ ὀρκίζομαι σ' ὅ,τι ἐζῆσα καὶ χάρηκα, ὅτι ἀντικρύζω σὰ φίλο πού ἔρχεται στὴν πρεπούμενη ὥρα. Πάρε τὸ χιλιογαπημένο καὶ χιλιοπικραμένο μου κορμί, στραγγιγμένο ἀπὸ ιδέες, παλληκαριές, ἡδονές, ἀγάπες, κούφιο, κουρέλι τῆς ζωῆς...

ΜΙΧ. ΡΟΔΑΣ

ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΑ

Ἰλξη

Ἄς ὄνειρεύτηκα συχνὰ μιὰν ἄτρεπὴ γαλήνη,
μὲ τράβηξε μιὰ θάλασσα στὴν ἀγρία τρικυμιά της,
μὲ πῆρε κ' ἓνα μ' ἔκαμεν ἀχώριστο μ' ἐκείνη
ἓνα της κύμα, ἓνα ἀγρυπνο καλμὸ μὲς στὴν καρδιά της.

Ἀπαντοχὴ

Στὴ μοναξιά πού μὲ ξεχνοῦν σάν τὸ νεκρὸ στὸ μνημα
προσμένα μιὰ καλόκαρδη μιὰν ἀνθοφόρα Μοῖρα
ὅπου καὶ νᾶναι θ' ἀκουστῆι τ' ἀνάλαφρὸ της βῆμα,
ὅπου καὶ νᾶναι τὴν κλειστή θὰ μοῦ χτυπήσει θύρα.

Τὶ ὄμορφο

Τὶ ὄμορφο πού εἶταν, τί λευκὸ, τί εὐγενικὸ τὸ χέρι,
καὶ τὸ ποτήρι ἀτίμητο, κρυστάλλινο, ὅλο γύρω
στεφανωμένο μὲ κισσὸ καὶ ρόδα, καὶ τί μύρο
καὶ τί θροσιά εἶταν τὸ πιπὸ πού θάνατο ἔχει φέρεϊ...

Ἀπόψε

Ἀπόψε, Πόνε μου, βαρὺ κρασί θὰ σοῦ κερᾶσω
κ' ἐγὼ σάν ὄλες μιὰ, θὰ πάω χαρὰ νὰ ζητιανέψω
τὰ χεῖλη πού μοῦ χλώμισες θὰ βᾶψω, θὰ χορέψω
κι ἄσβεθα θὰ σ' εἰρωνεντῶ κ' ἐμπρός σου θὰ γελᾶσω.

Ὄραμα

Ἄπ' τὰ λαμπρὰ ὅπως διάβηκα Προπύλαια, πανοραῖος
πῶς ὁ ναὸς ἀνάδυσε πρῶτῃ φορᾷ μπροστά μου,
πιδ θεῖος κι' ἀπ' ὅ,τι ὁ πόθος μου τὸν εἶδε στὰ ὄνειρά μου
κι' ἔμεινα ἀσάλευτη ἔκσταση, καὶ ἱερὸ γιομάτῃ δέος.

Κοιμήσου

Φτωγὲ κοιμήσου, ὁ ἥλιος θὰ βγεῖ πάλι αὐριο καὶ γιὰ σένα,
τὴν πείνα σου λίγο ψωμί θὰ βρεῖς νὰ τὴ σπαράσεις
κι ἀπ' τὴν πικρὴ σου τὴ δουλειὰ γλυκὰ νὰ ξεποστιάσεις.
τὰ δάση θὰ σὲ καρτεροῦν σάν πάντα μυρωμένα.

Σάν ἥλιος

Ἔτσι, σάν ἥλιος, κρόσκαϊρα πού νέφθι ἔχουνε κρύφει
θὰ λάμπεις πάλιν, ὦ χαρὰ, μὲς ἀπ' τὴ μαύρη θλίψη.
Σὲ περιμένω κι ἀπὸ πρῖν, πιδ ὠραία, πιδ ἀχτιδοβόλα
σκορπίζοντας τὰ σύννεφα πού σὲ σκεπάσαν, ὄλα.

Γυρισμοί

Μὲς στῆς καρδιά; μου τὴ φολιά πανέριμη πού εἶταν χρόνια
κάποιοι μου πόθοι μακρνοὶ γυροῦν σὰ χελιδόνια. -
Καὶ κάτι σάν κελιάδῃμα βυθιά μου ἔχω γρικῆσει...
Μήπως τᾶνδόνι, πού ἔμεινε βουβὸ, ξαναλαλήσει ;

ΜΥΡΡΙΑΝΑ

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΑΣ

Στὸ στοιχειωμένο σπίτι μας ἀπ' τὸ φτωχὸν ἐξώστη
Μάτια προσμένα ἢ Ἄνοιξη νὰ μῖς ἐρθεῖ, ὡς ἄλλοῦ.
Στεφρότοπος ἀπλώνεται γύρω, κι ὀλόρθα πέρα
Στέκουν, ἀπαίσιοι, τὰ βουνά, φρουροὶ τοῦ ριζικοῦ.

Μόνον μιὰ λεύκα στὴν αὐλή, πού οἱ γερικὲς της ρίζες
Τὰ θέμελα τ' ἀγλόκαντο σπιτιοῦ κραναῖν βαθιά.
Χλωρὸς κισσὸς τριγύρω της τὰ φύλλα του τυλίγει,
Χαιρέτισμα καλόβουλο στὴν ἐρημ μου καρδιά.

Α. ΚΑΛΥΒΙΑΡΗΣ

ΜΗΤΣΟΥ ΑΝΘΕΜΗ

Τ Ο Κ Ρ Ι Μ Α

—8—

—Τί; Μήπως νομίζεις πώς πρέπει να τηνε ρωτήσω; Θά πάρη εποιον έμεις θελήσουμε. Νά δά ή ώρα να λογαριάσουμε και τις ιδιοτροπίες των κοριτσιών. Αυτός ε γάμος πρέπει να είναι μιá νέα τιμή για τó σπίτι μας.

== Μά, αν τó κορίτσι έχει κανένα αίσθημα;

== Αίσθημα, κολοκύδια. Τα κορίτσια, όταν αγαπούνε, δέν έχουνε μάτια. Τα μάτια και τή γνώση τά έχει ε πατέρας και ή μητέρα που ξέρουν τó συμφέρο τής κόρης και τού σπιτιού.

== Όπως κι αν είναι τó πράγμα δέν πρέπει να μείνη έτσι. Όχι βέβαια να βιαστούμε πολύ, τó σήμερα αύριο κι' εγώ τó αποκρούω, μά ούτε να άμελήσουμε: ανάγκη να βρούμε τόν κατάλληλο γαμπρό και ναποφασίσουμε τó γάμο.

Μείνανε σύμφωνοι να εξετάση ε καθέννας χωριστά και σύντομα να ξαναμιλήσουνε páλι.

"Όλα αυτά τά ζητήματα κρατούσανε τόν Παύλο σέ μεγάλη συλλογιά κι άνησυχία. Για να διασκεδάζη τή στενοχώρια του είχε άρχισει μιάν εργασία. "Όταν δέν είχε άρρώστους να ιδή και δέν είχε μάθημα στό Πανεπιστήμιο, κλεινότανε στό γραφείο κι εργαζότανε. Μόνο τó βράδυ κατέβαινε στό Παληό Φάληρο, καθώτανε σέ κάποιον άπόμερο καρενέιο κι έμενε εκεί ώρες κοιτάζοντας τή θάλασσα πέρα.

Μιά μέρα, ένώ είτανε κλεισμένος στό γραφείο, κτύπησε ή πόρτα και μπήκε ή ύπηρέτρια μ' ένα μπιλιέτο στό χέρι.

— Κάποιος σάς ζητεί, κύριε.

— Μά δέ σού ειπα, παιδί μου, να μη δέχεσαι κανένα τήν ώρα αυτή;

— Μά ε κύριος, που σάς ζητεί, επιμένει. Μού δωκε και τήν κάρτα του.

Τήν πήρε και, μόλις διάβασε τόννομα, φώναξε:

— "Α, ε Κώστας. Ναρθη άμέσως άπάνω. Προσκάλεσε τονε ναρθη άμέσως.

Μόλις ε Κώστας φάνηκε στήν πόρτα, ε Παύλος τόν άγκάλιασε με άσυνήθιστη όρμη.

— Με συμπαθατε που σάς νόχησα, κύριε Καθηγητά.

— Παύλο να με λές. Μήν ξεχνάς, πώς εσύ πρώτος μου έκαμες τήν παρατήρηση. Κάθησε λοιπόν. Έδώ κοντά μου, στήν πολυθρόνα. Πώς εδω; Χρόνια και καιροδς έχουμε να ιδοθοδμε.

== Αι, κάποιος άέρας μ' έφερε και μολοντί έχω ένα σωρό δουλειές, νόμισα πώς έπρεπε να σάς ιδω.

== Πάλι «σάς» ειπες. Μήπως άλλαξες, Κώστα;

== Έγώ νάλλάξω; Κοίταξε με, ούτε τρίχα άσπρη. Και κοντεύω ναρριθάρω στα έξηντα.

== Και πώς τά πäs στό Βέλο;

== Όπως θέλει ε Θεός.

== Καλύτερα στή Σκιαθο ή εκεί;

== Δέν ξέρω, να σέ χαρω, Παύλε. Μά και στό Βέλο ούτε οι δουλειές μου λείψανε, μά ούτε ή χαρά και ή καλή διάθεση.

== Ωστε είσαι ευτυχισμένος. Και ή γυναίκα σου;

== Άληθινή Εύφροσύνη. Άες και μόνος της πέθος είτανε να άράξη στό Βέλο. Μόλις πέτυχε ε,τι ποθοδσε, λησιμόνησε κάθε τι και τή μουρμούρα της, άφροσιώθηκε στό σπίτι κι είναι για μένα φύλαξ άγγελος.

== Πόσα παιδιά έχεις;

== Πέντε, με συμπάθειο. Τέσσερα άγόρια κι ένα κορίτσι.

== Μικρά, μεγάλα;

== Όλα στή δουλειά. Τώρα παντρολογώ και τó κορίτσι. Τα παιδιά μου, κανένα δε θέλησε να σπουδάση επιστήμη και ναχουνε τήν ευχή μου. Οι δυο τελειώσανε τó Γυμνάσιο κι' είναι υπάλληλοι στήν Τράπεζα, ε τρίτος έφυγε στήν Άμερική και κάνει παραδες, ε τέταρτος είναι δόκιμος σ' ένα έμπορικó βαπόρι και πάει για καπετάνιος. Βαστάει σέ άπό τόν πατέρα μου. Κανέννας δε με βαραίνει κι ελοι βοηθάνε τó σπίτι. Μά δέν έχω και ανάγκη. Τήν προίκα τού κοριτσιού τήν έχω. Αν θελήσουνε κι αυτοι να παντρεφτοδνε, βαστάνε άκέμα τά κότσια μου για να χορέψω στό γάμο τους. Τώρα τούδ έχω άκόμα στό σπίτι και μ' ευφραίνουνε τά γέλοια τους και τά παιγνίδια τους και τά τραγούδια τους. Η μάνα τους μ' ελα της τά χρόνια κάθεται πολλές φορές στό πιάνο — τήν είχε ανέκαθεν αυτή τή λόξα—και παίζει κανένα χορό και τότε τούδ βλέπεις να στριφογυρίζουνε σά δαιμόνοι. Μά έννοια σου και δέν τούδ χαρίζω κάστανα. Άμα σηκωδω, τραντάζει τó πάτωμα κάτω άπό τά πόδια μου.

Ό Παύλος τόν άφησε να μιλή και δε χόρταινε να τόν άκούη.

== Εύλογία Θεού, ειπε, κι αναστέναξε.

== Μά και σύ, Παύλε, θα ζής ευτυχισμένος βέβαια.

== Ευτυχισμένος; Μήπως ξέρω; Έπειτα τί θα είπη ευτυχισμένος;

— Μά κι' εγώ δέν ξέρω. Νά, εταν άποχτήση και νεις, ε,τι ποθει ή ψυχή του. Έγώ αυτό ποθοδσα και τάπολαφα. Όπως σου τó ειπα πριν, έτσι όνειρευόμουνα τή ζωή. Καλά βέβαια θα είτανε να μείνω στή Σκιαθο, μά μήπως μου λείπει τίποτα στό Βέλο. Και κυνήγι άκόμα και ψάρεμα. Νά τί θα είπη για

μένα εύτυχια. Νάπολάψω αυτό που ποθοῦσα. Σὺ τί γύρεφες νάποχτήσης.

— Τί γύρεφα ; Τί ποθοῦσα ;

Εἶπε ὁ Παῦλος καὶ σταμάτησε. Κοίταζε μακριὰ στὸ κενὸ κι ἔπειτα ἔστρεψε τὰ μάτια του στὸν Κώστα καὶ εἶπε πάλι.

— Τί πόθησα ;

Σὰ νὰ μὴ μπορούσε νὰ βρῆ ἀπάντηση.

— Νὰ σοῦ εἰπῶ ἐγώ, Παῦλε, καὶ μὴ μὲ ἀποπάρης. Τὴ δόξα πόθησες καὶ τὴν ἀπόλαψες, νομίζω, ἢ μᾶλλον εἶμαι βέβαιος.

— Τὴ δόξα ; Ἴσως αὐτὴ ποθοῦσα, μὰ σὲ ὠριμένη ἐποχὴ τῆς ζωῆς μου. Τὴν ἀπόλαψα, θὰ εἶμουνα ψεύτης ἂν τὸ ἀρνιόμουνα, μὰ τώρα νὰ ποῦ δὲ μὲ ἱκανοποιεῖ. Ἡ καρδιά μου εἶνε δλό-τελα ἄδεια. Ἡ δόξα εἶναι κάτι πού ἀφήνει πάντοτε τὴν ψυχὴ διψασμένη. Κάτι ἄλλο ἴσως ἱκανοποιεῖ τὴν ψυχὴ, μὰ ἐκεῖνο δὲν τὸ ἔχω. Πολλὲς φορές νόμισα πῶς βρήκα στὴ δουλειὰ ἐτι ζητοῦσα. Μὰ καὶ ἡ δουλειὰ κουράζει. Κάποτε μιὰ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία γεννάει στὴν ψυχὴ μου ἕνα αἰσθημα εὐχάριστο, μὰ εἶναι σύντομο, πολὺ σύντομο. Κι ἔπειτα ἡ δίψα. Κι ἔτσι πάντοτε ἡ ψυχὴ μου ἀνήσυχη κάτι ποθεῖ, κάτι γυρεύει πού δὲν τὸ βρίσκει.

— Ἡ δὲ μπορεί πιά νὰ τὸ βρῆ.

Ὁ Παῦλος τὸν κοίταξε προσεχτικὰ σὰ νὰ τόνε ρωτοῦσε. Μὰ ὁ Κώστας ἔμεινε σιωπηλός.

— Εὐτυχία, ξανάειπε ὁ Παῦλος. Λένε πῶς ἡ εὐτυχία εἶναι σπάνια στὸν κόσμο. Δὲν εἶναι σπάνια, εἶναι μιὰς στιγμῆς μονάχα. Μιὰ ἀνύψωση τῆς ζωϊκῆς ἐνέργειας, τὸ ζωϊκὸ συναίσθημα στὴν ὑπέρτατη ἔνταση, μιὰ ἔντονη λειτουργία τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων. Πῶς γίνεται ; Ὅταν ὅλες οἱ ψυχικὲς καὶ σωματικὲς λειτουργίες συνειδητὰ ἢ ἀσυνεῖδητα ἐργάζονται καιρὸ πολὺ γιὰ κάποιο σκοπὸ ὠρισμένο ἢ καὶ ἀπροσδιόριστο, πού ὑπάρχει ἕως σὲ μιὰ νεφελώδη κατάσταση μέσα στὸ νοῦ, τὴ στιγμὴ πού ὁ σκοπὸς πετυχαίνει, τὴ στιγμὴ ἐκεῖνη φαίνεται πῶς ὅλες οἱ προσπάθειες ψυχικὲς καὶ σωματικὲς ἔχουνε φτάσει στὸ κατακόρυφο καὶ τότε ἀκριβῶς λέμε πῶς εἶναι στιγμὴ εὐτυχίας. Μὰ αὐτὲς οἱ στιγμὲς δὲ μπορεί νὰ εἶναι πολλὲς, οὔτε ἡ κατάσταση αὐτὴ μπορεί νὰ βαστήξῃ πολὺ.

— Ἀγαπητέ μου Παῦλε, ξέρεις πῶς ἔχω λιγάκι χοντρὸ τὸ μυαλό καὶ δὲν πολυκαταλαβαίνω τὴ φιλοσοφία.

— Καλὰ λές. Ἐπειτα κι ἐγὼ ἴσως δὲν τὸ ἔχω πολὺ ξεκαθαρίσει στὸ μυαλό μου, γιὰ τοῦτο δὲ μὲ κατάλαβες. Ἄς ἀλλάξουμε ὁμιλία.

Μιλῆσανε πολλὴ ὥρα ἀκόμα γιὰ ἕνα σωρὸ ζητήματα. Βράδυνασε ἔταν σηκώθηκε ὁ Κώστας νὰ φύγῃ.

— Θὰ σὲ κρατοῦσα νὰ πηγαίναμε στὸ Φάληρο ἢ στὴν Κηφησιὰ νὰ τρώγαμε μαζί. Μὰ πρέπει νὰ συ-

νοδέψω τὴ γυναῖκα μου σὲ μιὰ ἔκτακτη συναυλία.

Ἄν θέλῃς, ἔλα μαζί μας, ἔχω δικό μου θεωρεῖο.

— Εὐχαριστῶ, Παῦλε. Ἐχω πολλὲς δουλιὲς νὰ τελειώσω γιὰτὶ αὔριο πρέπει νὰ φύγῶ. Οὔτε τὸ δειπνο δὲ θὰ δεχόμουνα. Ὅσο γιὰ τὴ μουσικὴ, μόνο τοῦ χοροῦ ἢ μουσικῆ μ' ἀρέσει, αὐτὴ πού κουνάει τὰ πόδια ρυθμικά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν καταλαβαίνω τίποτα καὶ μὲ γελάει γι' αὐτὸ ἡ γυναῖκα μου. Ἄλτῃ θεια, ἔμαθες χορὸ ;

— Ἐμαθα, μὰ δὲ χορεύω

— Τότε δὲ διασκεδάζεις βέβαια ;

— Μπᾶ ! μὲ τὸ παραπάνω. Δηλαδή νὰ σοῦ ἐξηγηθῶ. Συνοδεύω τὴ γυναῖκα μου στὶς συναναστροφές καὶ τοὺς χορούς, μὰ δὲ διασκεδάζω.

— Γι' αὐτὸ διψάει ἡ ψυχὴ σου.

Ἔτσι μιλῶντας φτάσανε στὴν ἐξώπορτα. Ἀγκαλιαστήκανε καὶ φιληθήκανε σὰν ἀδέρφια

Ὅταν ὁ Κώστας βρέθηκε στὸ δρόμο, συλλογίστηκε κάποιο παραμῦθι, πού εἶχε κάποτε διαβάσει ἢ ἀκούσει. Κάποιος, λέει, καπετάνιος καταραμένος γύριζε σὲ πέλαγα καὶ θάλασσες χρόνια καὶ χρόνια χωρὶς ποτὲ νὰ παίρνῃ ἀνάσχι καὶ στὰ ὄστερα ἀναπαύτηκε γιὰ πάντα στὴν ἀγκαλιὰ μιᾶς κόρης, πού τὸν ἀγάπησε ἀληθινὰ καὶ μ' ἔλη τὴν καρδιά της.

Στὶς ἔξη τὸ βράδυ ὁ Παῦλος, ἡ Ἄννα καὶ τὰ δύο τοὺς παιδιά πήγανε στὸ θέατρο. Σὲ μιὰ ἔκτακτη συναυλία θὰ ἐπαιζε μιὰ μεγάλη, ἑξακουσμένη πιανίστρια. Θὰ εἶτανε μιὰ εὐκαιρία νὰ κρίνῃ, ἂν τὸ πιάνο μπορεί νὰ συγκινήσῃ. Θὰ εἶχε μέρος καὶ ἡ ὀρχήστρα τοῦ ὠδείου, πού τόσο τὴν ἐχτιμοῦσε ὁ Παῦλος.

Ὅταν μῆχανε στὸ θεωρεῖο, τὸ θέατρο εἶτανε γεμάτο. Τὸ ὑπερῶο βούιζε. Μαζεμένοι ἐκεῖ, ὅπως πάντοτε δά, νέοι καὶ νέες πού μαθαίνανε μουσικὴ καὶ μερικὸι φτωχοὶ λογοτέχνες.

Ἡ Ἄννα μὲ τὴ Φρόσω καθήσανε μπροστά, πίσω ὁ Παῦλος καὶ ὁ Ἀντρέας, ἀμίλητος, μελαγχολικός. Κάποτε κοίταζε στὸ ὑπερῶο. Εἶτανε πολλοὶ φίλοι του ἐκεῖ καὶ θὰ προτιμοῦσε νὰ βρισκότανε μαζί τους.

Οἱ μουσικοὶ μῆχανε καὶ καθήσανε ὁ καθένας στὴν ὠρισμένη θέση. Ὁ μαέστρος, ὁ ἀγαπημένος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κόσμου, ἀνέβηκε στὴ μικρὴ ἐξέδρα του. Χειροκροτήματα ζωηρὰ τὸν ἀναγκάσανε νὰ γυρίσῃ καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ μὲ βαθεῖὰ ὑπόκλιση.

Τὸ πρῶτο κομμάτι εἶτανε μιὰ συμφωνία γιὰ τὴν ὀρχήστρα. Ἀρχίσανε ὅλα μαζί τὰ ὄργανα ἕνα ζωηρὸ ρυθμικὸ κομμάτι. Σὲ λίγο ξεχωρίσανε τὰ κλαρίνα καὶ τὰ φλάουτα, πού παίζανε μιὰ γλυκύτατη μελωδία μὲ ἀνατολίτικο χρώμα. Τὴν ἴδια μελωδία τὴν πέρανε μὲ τὴ σειρά τὰ ξύλινα πνευστά, ἔπειτα τὰ βιολιά καὶ τὰ βιολοντσέλλα. Ὁ Παῦλος ἔνοιθε χαρὰ νὰ πλημμυρῇ τὰ στήθη του. Κάπευ τὸν εἶχε ἀκούσει ἐκεῖνο τὸ σκοπὸ, κάτι τοῦ θύμιζε. Τραγοῦδι πα-

λή, λησμονημένο, που έφτανε από τα βράθη των παιδιάτικων καιρών ή το βιολι ένοϋ γέρου βιολιτζή που παιζε στο μεγάλο μαγαζί της γειτονιάς του; Δέ μπορούσε να είπη, μά κάτι ξυπνούσε στην ψυχή του. Μέ της ψυχής τὰ μάτια έδλεπε πότε τή γειτονιά του, πότε τή θάλασσα με τὰ έλοκάθαρα νερά, πότε τὸ χαλασμένο μύλο με τίς καμάρες που εΐτανε χτισμένος στο μεγάλο βράχο, πότε τήν άμμουδιά που έσπαζε τὸ κύμα. Κι έπειτα ή μελωδία παραλλαγμένη κάπως έμοιαζε σά να μιλούσε κάποια γρηούλα με φωνή βαθειά ένα μαγευτικό παραμύθι. 'Ο Παϋλος θυμήθηκε τή γρηά 'Αΐδαλιώτισσα που τήν προσκαλούσε ὁ καπετάν Νικόλας τὰ χειμωνιάτικα βράδια για να είπη παραμύθια στα παιδιά. Κι εϋθὺς χάθηκε από τὰ μάτια του και ή μεγάλη σκηνή και οί μουσικοί και τὸ θέατρο κι ὁ κόσμος ἔδρος. Μπροστά του έδλεπε τὸ μεγάλο περιβόλι. Τὰ δέντρα φουντωμένα, φορτωμένα με καρπούς. 'Ο ήλιος που βασίλευε χρύσωνε τίς κορυφές των δέντρων. Νά κι ή έκκλησία ή μικρή και κάτασπρη με τίς αλτάνες γύρω και τίς γλάστρες γεμάτες λουλούδια. Κι ανάμεσα μιὰ κόρη ξανθιά, με γαλανὰ μάτια, λιγερή κορμωστασιά. Χωρίς κανένα κόπο τήν έδλεπε ζωηρά με τή γλυκύτατη μορφή της, τὰ ευγενικά, λεπτά χαρακτηριστικά. 'Απαράλλακτη, έπως τήν ήξερε, αϋτή που τόσο καιρό τώρα μάταια κοπίαζε να τήν αναπλάση ὁ νοϋς του. Τήν έδλεπε να τριγυρίζη μ' ένα μικρό ποτιστηράκι και να ποτίζη τὰ λουλούδια. Τὰ χείλη της κάποιο τραγουδι σιγολέγανε. 'Εκείνο τάχα ξαναλέει τόσο πονετικά τὸ φλάουτο. Τὰ βιολιά παίζανε άπαλά, συρτά, σάν κάποιο βραδυνο άεράκι να φυσούσε μέσ' από των δέντρων τὰ φύλλα, ένῶ τὰ μπάσα με τὸ βαθύ τους ήχο μνηνούσανε τή νύχτα που έφτανε.

Ζωηρά χειροκροτήματα τότε ξυπνήσανε από τὸ γλυκόνειρο.

— Σ' άρεσε πολύ, Παϋλε. Εΐσουν προσηλωμένος στην ὄρχήστρα, είπεν ή "Αννα. Πολὺ έμορφη μουσική αλήθεια.

'Εγινε μικρὸ διάλειμμα, χωρίς όμως να φύγουνε οί μουσικοί. Παραμερίσανε μόνο οί πρώτοι για να φέρουνε πιδ μπροστά τὸ μεγάλο πιάνο. 'Επειτα έγινε βαθειά σιωπή, γιατί' είδανε τὸ μάετρο να κοιτάζη στην πόρτα.

Βροντερά χειροκροτήματα άντηχήσανε. Με γοργή περπατησιά μπήκε μιὰ νέα ψηλόκορμη, προχώρησε μπροστά στη σκηνή, έκανε βαθειά υπόκλιση και κάθησε στο πιάνο.

Θά έπαιζε στην άρχή μιὰ σονάτα τοϋ Μπετόβεν. 'Αρχίσανε τὰ βιολιά και τὰ βιολοντσέλλα μιὰ εισαγωγή, έπειτα σταματήσανε άπότομα και τὰ δάχτυλα της κόρης άκουμπήσανε στα κόκκαλα τοϋ πιάνου. 'Ενας μόνο φθόγγος άκούστηκε βαθύς σάν άνάστεναγμός, κι έπειτα άλλος και άλλος, πάντοτε στὸν

ίδιο τόνο, κομμένοι σά θρήνος ένοϋ που κλαίει με λυγμούς, με ρυθμὸ άργό. 'Ανάμεσα τὰ βιολιά με μιὰ μονάχα δοξαριά άφηναν έναν ήχο τραθηχτό. Και πάλι εκείνοι εΐ φθόγγοι ένας ένας, κλάμα κι άναστεναγμός. Κι άκλουθούσανε άλλοι φθόγγοι κάπως γοργότεροι σάν παραπονεμένα λόγια και πάλι ένας χωριστὸς βαθύτερος.

Τοϋ Παϋλου τὰ μάτια γεμάτα πόνο. Πάλι τὸ περιβόλι. Αϋτὸς όμως έξω από τή μάντρα. Δέν έδλεπε παρά τὰ δέντρα. Δέν τὰ φωτίζε κανένας ήλιος. Μαύρα, βρειά σύννεφα σκεπάζανε τὸν οϋρανό, κατεβαίνανε χαμηλά, κρεμόντουσαν άπάνω από τὰ δέντρα. Κρύος άέρας φυσούσε άπ' τὸ περιβόλι κι έφερνε κάποιιο πικρὸ παραπονο, ένα θρήνο που πήγαινε κατευθεία στην καρδιά και τήν έκανε να πονή. Κι έπειτα τὸ κλάμα έπαυε. 'Ενας στεναγμὸς γεμάτος σπαραγμὸ και πάλι ὁ άέρας και κάπου - κάπου χοντρές στάλες βροχής. Τώρα τὸ παράπονο γινότανε γοργότερο, μιὰ φωνή μιλούσε κάτι λόγια που δέν μπορούσε να ξεχωρίση, μά περνούσανε τὸ μυαλό του σά βελόνες.

'Ενωθε κάποιο πόνο στο κορμί του. 'Η μουσική εκείνη με τὸν άργό ρυθμὸ δυσκόλευε τήν κυκλοφορία. Κάποια δύναμη άκατανίκητη τὸν κρατούσε σκλάβο της, παράλυε κάθε κίνηση. Κι όμως δέν ήθελε να πάψη ή μουσική.

Κι όταν τὰ βροντερά χειροκροτήματα προσκαλούσανε πάλι και πάλι τήν μεγάλη τεχνίτρια στη σκηνή, ὁ Παϋλος έστεκε μαγεμένος άκόμα και ψιθύριζε.

— Θεσπέσιο.

— Βλέπεις τι αξίζει τὸ πιάνο, σάν βρεθῆ ὁ τεχνίτης που ξέρει να τὸ δαμάζη, είπεν ή "Αννα.

— 'Ίσως ὁ Μπετόβεν ήξερε τι μπορεί τὸ πιάνο και μᾶς έδωκε εκείνο μόνο που μπορεί, άπάντησε ὁ Παϋλος.

— 'Ίσως ή μουσική, που άκούμε, να λέη κάτι που κρατούμε βαθειά κλεισμένο στην ψυχή μας και δέ μπορούμε ή δέ θέλούμε να τὸ είποϋμε, είπε ὁ Αντρέας.

'Ο Παϋλος γύρισε και κοίταξε τὸ γιό του. Τὰ μαύρα μάτια τοϋ 'Αντρέα εΐτανε σκοτεινά, σκοτεινότερα από κάθε άλλη φορά, ζοφερά, μά χωρίς δάκρυα. 'Ο Παϋλος προσπαθούσε να εξηγήση τὰ λόγια τοϋ γιου του. Πῶς εκείνος ήξερε; Μήπως ὁ ποιητής έχει τὸ χάρισμα να μαντεύη τι κρύβει τοϋ καθενὸς ή καρδιά;

'Ο Παϋλος δέν ήθελε πια νακούση κι έφυγε. Εΐχε ανάγκη να πάρη άέρα. Στην ψυχή του είχε ένα αΐσθημα άνάμικτο χαράς και λύπης.

Αίγιες ήμέρες κατόπιν ὁ 'Αντρέας είπε στὸν πατέρα του πῶς είναι έτοιμος για τὸ ταξίδι. Εΐτανε μάλιστα ἔλος χαρὰ και κείνη τήν ήμέρα και τή χαρά του

τή φανέρωνε με πολύ ζωηρό τρόπο, με ξεφωνήματα και με σκιρτήματα.

Τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ φευγε κατέβηκαν ὄλοι στὸν Πειραιᾶ. Ὁ Ἀντρέας εἶτανε ἐξαιρετικὰ τρυφερὸς καὶ στὸν πατέρα του καὶ στὴ μητέρα του καὶ στὴ Φρόσω. Αὐτός, ποὺ ὡς τότε μιλοῦσε στοὺς δικούς του μ' ἓνα εὐγενικὸ σεβασμὸ, σήμερα καὶ στὸ σπίτι καὶ στὸ βαγόνι τοῦ σιδηρόδρομου, ποὺ βρεθῆκανε μόνει, καὶ στὸ βᾶπὸρι ἀγκάλιαζε τὸν πατέρα του, φιλοῦσε τὴ μητέρα του, εἶτανε ὄλος ἀγάπη στὴν ἀδερφή του καὶ τὴν τελευταία στιγμή, ποὺ θὰ τοὺς ἀποχωρίζοταν, τὰ δάκρυά του τρέχανε ποτάμι.

Ἡ Ἄννα τὰ θεώρησε ἔλα φυσικά καὶ λογικά. Τὸν Παῦλο τότε βάλανε σὲ συλλογιά. Ἀντίδραση τοῦ ὄργανισμοῦ; Χαρὰ καὶ συγκίνηση τοῦ σκλαβωμένου πουλιοῦ, ποὺ ἐλεύτερο ἀπλώνει τὰ φτερά στὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα; Ὁ καιρὸς θὰ τὸ δειξῆ. Στὰ βᾶθη ἕμως τῆς καρδιάς του ὁ Παῦλος ἐκρυψε κάποια ἀνησυχία.

Εἶχε περάσει μῆνας ἀπὸ τὴν ἡμέρα, ποὺ μίλησεν ὁ Παῦλος μετὰ τὴ γυναίκα του γιὰ τὴ Φρόσω, καὶ ἀκόμα δὲν ξαναμιλήσανε, ὅπως εἶχανε συμφωνήσει. Μὰ κάτι βεβαία ἔτρεχε, ποὺ δὲ μπορούσε νὰ τὸν ἀφήσῃ ἀδιάφορο. Ἡ Φρόσω τώρα τελευταία φαίνεται πολὺ νευρική καὶ κάποια ἡμέρα τὰ μάτια της εἶτανε κόκκινα σὰ νὰ εἶχε κλάψει. Μὰ καὶ ἡ Ἄννα δὲν εἶτανε ἡσυχη. Κατόρθωνε βεβαία πάντοτε νὰ φαίνεται ἀτάραχη μπροστὰ στὸν Παῦλο, μὰ αὐτὸς τὴν ἔβλεπε νὰ ρίχνῃ ματιὰς αὐστηρὰς στὴ Φρόσω, ποὺ δὲ μπορούσε στὸ τραπέζι νὰ κρύψῃ τὴ νευρική τητὰ της.

Γι' αὐτὸ τὴν προσκάλεσε μιὰ μέρα στὸ γραφεῖο νὰ μιλήσουνε πάλι γιὰ τὴν κόρη τους. Εἶχε περάσει πολὺς καιρὸς, τῆς εἶπε, καὶ δὲν πρέπει νὰ φέρονε τὰ πράματα νὰ τρέχουνε τὸ δρόμο τους. Εἶναι ὀλοφάνερο, πὼς κάτι πολὺ σοβαρὸ κάνει τὴ Φρόσω ἀνησυχῆ, νευρική. Τὰ κόκκινα μάτια της δείχνουνε πὼς κλαίει κι ἔλας.

Ἡ Ἄννα προσπάθησε νὰ παραστήσῃ, πὼς δὲν εἶτανε τόσο σπουδαία, ὅσα ἔβλεπε ὁ Παῦλος. Τὸ πατρικό του ἐνδιαφέρον τὸν ἔκανε νὰ τὰ βλέπῃ ὄλα ὑπερβολικά, ὁ φόβος του δημιουργοῦσε ἀκόμα καὶ δάκρυα. Ἡ Φρόσω νὰ κλάψῃ; Μπᾶ! καὶ γιατί; Ὅσο γιὰ τὸ γάμο κι αὐτὴ ἔχει τὴν ἰδέα πὼς πρέπει νὰ γίνῃ γρήγορα. Εἶχε μάλιστα σκεφτῆ ἓνα γαμπρὸ καλὸ καὶ ἀξιο, ποὺ εἶχε πεποῖθησῃ πὼς δὲ θὰ ἔλεγε ὄχι. Καὶ εἶπε τὸνομα κάποιου ταγματάρχη ἀπὸ μεγάλη οἰκογένεια.

— Μὰ αὐτὸς εἶναι σαραντάρης κι ἀκόμα, ἀταίριαστος γιὰ τὴ Φρόσω ποὺ δὲν ἔχει κλεισὶ τὰ δεκαοκτώ, εἶπεν ὁ Παῦλος. Καὶ δὲν εἶναι δὲ καὶ ὁ Ἀπόλλωνας τοῦ Μπελδεντέρε.

— Εἶναι ὁμοῦ ταγματάρχης καὶ πρῶτος στοὺς

προβιδιασμούς, ἔχει ὄνομα μεγάλο καὶ πολιτικὴ ἐπιρροή στὸν τόπο τοῦ πατέρα του. Τὸ μέλλον εἶναι δικό του. Μεγαλύτερη τιμὴ δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ στὸ σπίτι μας.

— Μὰ πιστεύεις πὼς φτάνουνε αὐτὰ νὰ κάμουν τὴν εὐτυχία μιᾶς κόρης; Κι ἂν ἀφήσουμε κατὰ μέρος τὴ διαφορά τῆς ἡλικίας, ποὺ ἐγὼ τὴν θεωρῶ σπουδαία, πρέπει πρῶτα νὰ ρωτήσουμε ποιὰν ἰδέα ἔχει ἡ Φρόσω κι ἂν τῆς ἀρέσῃ ὁ γαμπρός.

— Γιατί νὰ μὴν τῆς ἀρέσῃ; Δὲ θὰ χάσῃ τίποτα ἀπὸ τὴ σημερινὴ κοινωνικὴ τῆς θέση καὶ θὰ εἶναι πρῶτη στὸν κόσμον καὶ στα σαλόνια.

— Θεέ μου! γιατί νὰ νομίζῃς πὼς ἡ κοινωνικὴ θέση κάνει τὴν εὐτυχία;

— Ξέρω ἐγὼ τὸν κόσμον καὶ δὲ πιστεύω νὰ κάνω λάθος, εἶπε ἡ Ἄννα ζωηρὰ σὰ νὰ πῆρε γιὰ μεμψὴ τὰ λόγια τοῦ Παύλου.

Ὁ Παῦλος τῆς ἀπάντησε ἡσυχα, ἀλλὰ ἀποφασιστικά.

— Ἐγὼ τίποτα δὲν μπορῶ νὰ αποφασίσω χωρὶς νὰ γνωρίζω τὴ θέληση τῆς Φρόσως. Ἄν ἡ κόρη θέλει, γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου. Ἄν ἔχι, ποτὲ δὲ θὰ τὴν ἀναγκάσω, ὅτε θὰ συμφωνήσω γι' αὐτὸν τὸ γάμο. Μποροῦσα τώρα νὰ προσκαλέσω τὴ Φρόσω ἔδῳ, μὰ νομίζω πὼς μιὰ μητέρα θὰ καταφέρῃ αὐτὰ τὰ πράματα καλύτερα. Εἶναι ἓνα ζήτημα τρυφερὸ καὶ φυσικά μιὰ κόρη εἶναι πολὺ περισσότερο ντροπαλὴ στὸν πατέρα της. Ἐσὺ λοιπὸν πρέπει νὰ τὴ ρωτήσῃς, νὰ τὴν ἐξετάσῃς, νὰ ἀνακαλύψῃς μήπως κρύβῃ τίποτα στὴν καρδιά της. Ἐχω, βλέπεις, πάντοτε ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη σὲ σένα. Πρέπει ὁμοῦ νὰ ἔχω ἀπάντηση τὸ γρηγορότερο, ἕως αὔριο τὸ βράδυ. Σὲ παρακαλῶ, Ἄννα, νὰ τὰ θεωρήσῃς σοβαρὰ τὰ λόγια περὶ σοῦ εἶπα καὶ νὰ σεβαστῆς τὴ θέλησή μου.

Δὲν εἶπανε τίποτ' ἄλλο. Ὁ Παῦλος πῆρε τὸ καπέλλο του κι ἔφυγε. Πρῶτη φορὰ μίλησε ἀποφασιστικά στὴ γυναίκα του. Εἶδε πὼς δυσαρσευθῆθηκε, μὰ δὲ μπορούσε νὰ γίνῃ διαφορετικά. Ἡ Ἄννα ἤθελε στὴ φιλοδοξία της νὰ θυσιάσῃ καὶ τὴν κόρη της, αὐτὸς ὁμοῦ νόμιζε μεγάλη τὴ θυσία. Ἐκτὸς ἂν θῆλῃ τὸ κορίτσι. Μὰ τότε πὼς νὰ ἐξηγήσῃ τὰ νεῦρα καὶ τὰ δάκρυα τῆς Φρόσως, γιατί, μ' ὅσα κι ἂν εἶπε ἡ Ἄννα, τὰ μάτια τῆς κόρης δείχνανε πὼς εἶχε κλάψει.

Ἐφυγε ἀπὸ τὸ σπίτι ταραγμένος. Ἀλήθεια τώρα τελευταία ὄλο ἐνόχλησες ἔχει.

Πῆρε τὸ τραῖνο καὶ κατέβηκε στὸ Παλῆ Φάληρο. Πῆγε στὴ συνηθισμένη του γωνιά, κάθησε καὶ ζήτησε ἓνα ποτήρι μύρα. Στήριξε τὸν ἀγκῶνα του στὸ τραπέζι κι ἔμεινε συλλογισμένος ὥρα πολλή. Τὸ πέλαιος μπροστὰ του ἡσυχα, γαληνεμένο, μὰ ὁ Παῦλος ὅτε τῶς εἶπε κἂν. Ὁ νοῦς του ἀπὸ σκέψη σὲ σκέψη εἶχε κουραστῆ καὶ δὲ συλλογίζοταν τίποτα πιά. Τὴν ὥρα κατέβηκε; Δυὸ τρεῖς μετὰ τὸ με-

σημέρι; Δὲ θυμότανε, δὲν εἶχε κοιτάξει τὸ ρωλόι. Ἔμεινε ὁμιος ἐκεῖ ἀκίνητος, στὴν ἴδια θέση, στὴν ἴδια στάση σχεδόν, ὥρες πολλές, ὡς ποῦ βράδευσε, σκοτείνιασε κι ἀνάψανε τὰ φῶτα. Σηκώθηκε τότε, ἔβγαλε τὸ πορτοφόλι του, ἄφησε ἓνα δίδραχμο στὸ τραπέζι, χτύπησε δυνατὰ μὲ τὸ μπασοῦνι γιὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ γκαρσόνι κι ἔφυγε.

— Ὁ γιατρὸς δὲν ἦπτε τὴ μύρα του καὶ τὴν πλήρωσε κι ἓνα διπλό, εἶπε τὸ γκαρσόνι. Αὐτοὶ εἶ πολὺ γραμματισμένοι καμμιά φορά χάνουνε τὸ μυαλὸ τους εὐκολώτερα ἀπὸ μᾶς.

Ὁ Παῦλος ἔφτασε ἀργὰ στὸ σπίτι, σχεδὸν οἰς ἐννέα, ἀκριβῶς τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ. Βρῆκε τὴν Ἄννα σὲ τρομερὴ στενοχώρια, σχεδὸν ἀγωνία.

— Ἀκόμα δὲ μᾶ; ἦρθε ἡ Φρόσω, εἶπε. Ἔφυγε στὶς ἔξι καὶ δὲν εἶπε ποῦ πηγαίνει.

— Μήπως τῆς εἶπες τίποτα;

— Ὅχι. Μὰ κάτι θὰ ὑπεψιάστηκε ἴσως, ποῦ μᾶς εἶδε κλεισμένους στὸ γραφεῖο τόση ὥρα. Μὰ δταν τὴν εἶδα, φαινότανε ἡτυχη, γελαστή μάλιστα. Ἄργότερα ἦρθανε κάποιες κυρίες νὰ μ' ἐπισκεφθοῦν. Δὲν τὴν εἶδα ποῦ ἔφυγε, Δὲν ξέρω ποῦ πῆγε. Ἔστειλα τὸ Μανώλη καὶ γύρισε σ' εἶλα τὰ ζαχαροπλαστεία. Δὲν εἶτανε πουθενὰ καὶ τώρα δὲν ξέρω τί γίνεται.

Μιλοῦσε γοργά, νευρικά, κι ἐσφιγγε τὰ χέρια. Τὰ μάτια τῆς τὰ φλόγιζε φλόγα πυρετοῦ.

— Μὰ θὰ περιμένουμε λίγο, εἶπεν ὁ Παῦλος. Ἄτοπο αὐτὸ ποῦ ἔκανε, μὰ κάπου θὰ ξεχάστηκε, μὴν ἀνησυχῆς.

— Ἄκου ἐκεῖ, νὰ μὴν ἀνησυχῶ. Ἡ κόρη μας νὰ λείπη καὶ νὰ στεκόμαστε ἡσυχοί.

— Μὰ τί θέλεις νὰ κάνω λοιπόν; εἶπε πειραγμένος ὁ Παῦλος. Ποῦ θέλεις νὰ πάω; Ὁ Μανώλης, εἶπες, δὲν τὴ βρῆκε σὲ κανένα ζαχαροπλαστεῖο. Νὰ πάρω λοιπόν ἓνα ἀμάξι καὶ νὰ γυρίσω στὰ γωνίρια σπῖτια καὶ νὰ ρωτῶ «ἐδῶ εἶναι ἡ Φρόσω;» Τί ἀξιοπρέπεια, αἱ;

— Ὅχι, Παῦλε. Ποῖδς σοῦ εἶπε αὐτό;

Σώπασε μιὰ στιγμὴ, μὰ εὐθὺς ἀμέσως ξεφώνησε

— Βοήθησέ με λοιπόν, Παῦλε, δὲ μὲ βλέπεις πὼς πνίγομαι.

— Γιὰ νὰ ἔχῃς τόση ἀγωνία, θὰ ξέρῃς ἴσως ποῦ μπορεῖ νὰ εἶνε ἡ Φρόσω.

— Ξέρω; Πὼς ξέρω; Δηλαδή δὲν εἶναι φυσικὸ νὰ ὑποπεύω κάθε κακό;

— Ἄννα, ἔχεις δίκαιο βέβαια νὰ φοβᾶσαι, εἶπε ἡσυχώτερα ὁ Παῦλος βλέποντας πόσο τὰ λόγια του ἐρεθίζανε τὴν Ἄννα,

— Κι ἐγὼ ἀνήσυχος εἶμαι, μὰ δὲ βλέπω μὲ τί τρόπο νὰ σὲ ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν ἀγωνία σου αὐτή.

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀκούστηκε τὸ κουδοῦνι τῆς πόρτας.

— Αὐτὴ θὰ εἶναι, εἶπε ὁ Παῦλος.

— Νὰ δώσῃ ὁ Θεός, φώναξε ἡ Ἄννα.

Ὁ Παῦλος τὴν κοίταξε προσεχτικά. Περιμένανε λίγες στιγμές, μὰ ἀντὶ τῆς Φρόσως φάνηκε ὁ ὑπηρέτης μ' ἓνα γράμμα στὸ χέρι. Ὁ Παῦλος τὸ πήρε, τὸ ἀνοίξε βιαστικά κι ἄρχισε νὰ τὸ διαβάξῃ. Ἡ Ἄννα εἶχε γίνεῖ κατακίτρινη.

Τὸ γράμμα εἶτανε τῆς Φρόσως. Ὁ Παῦλος τὸ διάβασε καὶ γύρισε στὴν Ἄννα. Τρόμαξε, δταν τὴν εἶδε.

— Ἄννα.

— Τὸ ἔκαμε λοιπόν, εἶπε μὲ πνιγμένη φωνή.

— Ἄ! τῆξερεις; Καλὰ τὸ μάντεψα.

— Τί λέει;

Ὁ Παῦλος ἀνοίξε πάλι τὸ γράμμα καὶ τὸ διάβασε δυνατὰ.

Πατέρα μου.

Ἀγαπῶ τὸ Νίκο. Εἶναι φτωχός, μὰ τίμιος καὶ καλός. Ἡ μαμὰ ἐδῶ καὶ κάμποσες ἡμέρες μοῦ εἶπε, πὼς θέλετε νὰ μὲ παντρέψετε μ' ἄλλον. Τῆς φανέρωσα τὴν ἀγάπη ποῦ ἔχω γιὰ τὸ Νίκο καὶ μοῦ ἀπάντησε, πὼς εἶναι δικαίωμά σας νὰ μοῦ διαλέξετε τὸν κατάλληλο σύζυγο. Μοῦ εἶπε ἀκόμα, πὼς εἰσαστε καὶ σεις σύμφωνος καὶ ὁ γάμος εἶναι ἀποφασισμένος. Εἰδοποίησα τότε τὸ Νίκο. Σήμερα ἄς εἶδα νὰ μείνετε κλεισμένοι στὸ γραφεῖο, φοβήθηκα πὼς εἶτανε τελειωμένο τὸ πρᾶγμα, πῆρα κι ἐγὼ τὴν ἀπόφασή μου καὶ ἦρθε καὶ βρῆκα τὸν ἀγαπημένο μου Στεφανωδήκαμε καὶ ὅλα τῶρα εἶναι τελειωμένα. Εἶμαστε ἐνωμένοι μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς χωρίσῃ.

Φρόσω

Ἐκλείσε τὸ γράμμα, κάθησε ἡσυχος σὲ μιὰ πολυθρόνα καὶ κοίταξε τὴν Ἄννα. Ἐκείνη ὄρθια ἐσφιγγε τὰ χέρια τῆς, δάκρυζε ἀπὸ πένσημα.

Ὁ Παῦλος χωρὶς νὰ θέλῃ θυμήθηκε κάποια ἀπὸ τίς Παραομιλίες τοῦ Σολομώντα, ποῦ διάβαζε μικρὸς στὴν ἐκκλησία τῆ μεγάλης Σαρακοστή. Τὴν ἀπάγγειλε ἀργὰ καὶ δυνατὰ.

«Ὁ οἰκοδομῶν ἐπὶ ψεύδει, ποιμανεὶ ἀνέμους».

Πάλι σώπασε καὶ κοίταξε τὴν Ἄννα. Εἶχε τώρα ἓνα ὕφος σαστισμένο καὶ φοδισμένο.

— Κάθησε, Ἄννα. Ἀνάγκη νὰ μιλήσομε.

Ἡ Ἄννα κάθησε ἢ μᾶλλον ἔπεσε σὲ μιὰ κρέκλα.

— Βλέπεις, Ἄννα, πόσο ἀσχημα ἔκανες νὰ μεθ' κρύφῃς αὐτὸ ποῦ γινότανε στὸ σπίτι μου τόσον καιρὸ; Ἐγὼ ἔδειξα ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη σὲ σένα καὶ σὺ τὴν καταχράστηκες. Εἶχες περισσότερη, ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, ἐμπιστοσύνη στὴν ἰκανότητά σου καὶ τώρα παθαίνεις καὶ σὺ κι ἐγὼ, ἴσως καὶ ἡ Φρόσω.

Ἡ Ἄννα κρατοῦσε κλειστὸ τὸ στόμα τόση ὥρα. Μὰ τὸνομα τῆς Φρόσως τὴν τάραξε.

— 'Η σκύλλα, εἶπε.

— Καθόλου. 'Αγαποῦσε, τίποτ' ἄλλο. "Ενας ποῦ ἀγαπᾷ εἶναι σάν τὸν ἄρρωστο, σάν τὸ μικρὸ παιδί. Δὲν πρέπει νὰ τὸν πιέσης, νὰ τόνε στενοχωρήσης. Χρειαζέται κάποιαν ἄλλη μεταχείριση. Σάν τῆ νοσοκόμα ποῦ σηκώνει ἀπαλὰ ἀπαλὰ τὸν ἄρρωστο γιὰ νὰ μὴν πονέση, σάν τῆ μητέρα ποῦ προσπαθεῖ νὰ καλοπιάση τὸ μικρὸ γιὰ νὰ πάρῃ τὸ φαγάκι του, νὰ φερέσῃ τὰ ρουχάκια του, ἔτσι καὶ τὸν ἐρωτευμένο. Πρέπει νὰ τοῦ γλυκομιλήσης, νὰ ἐξετάσης ἂν εἶναι βαρειά ἡ ἀρρώστεια του, νὰ μὴν τοῦ εἰπῆς λόγο ποῦ προσβάλλει τὴν ἀγάπη του, νὰ μὴ τοῦ πληγώσης τὴν καρδιά του. "Αμα τόνε στενοχωρήσης, βγάζει φωνὴ πόνου, ἂν τόνε γελάσης στὸν ἐρωτὰ του, πεισμώνει, ἂν τοῦ περιφρονήσης τὴν ἀγάπη του—τὰ ἀγία τῶν ἄγιων τῆς καρδιάς του—κλαίει ἢ ἀγριεύει.

'Ο Παῦλος μιλοῦσε σιγαλά, ἤσυχχα, σὰ νὰ μὴν εἶτανε αὐτὸς ὁ πατέρας τῆς κόρης, μὰ κάποιος ἄλλος, ξένος. Μὰ ὅσο αὐτὸς μιλοῦσε, τόσο ἡ "Αννα ἄλλαζε. "Ο φόβος καὶ τὸ σάστισμα γυρίσανε σὲ πείσμα καὶ θυμὸ καὶ ξέσπασε πιά.

— Πῶς ἔχεις τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ὄρεξη ἀκόμα νὰ μιλής ἔτσι ἤσυχχα, μὲ τόση ἀπάθεια γιὰ ἓνα γεγονός ποῦ καταστρέφει τὴν τιμὴ τοῦ σπιτιοῦ σου; φώναξε.

— Τί θέλεις νὰ κάνω, ἀγάπη μου; Κι ἔπειτα γιὰτὶ αὐτὸ τὸ γεγονός καταστρέφει τὴν τιμὴ τοῦ σπιτιοῦ μου; 'Η κόρη μου ἀγάπησε ἓνα νέο καὶ τὸν πῆρε.

— "Ενα νέο. "Ενα τιποτένιο δηλαδή. "Ενα ἐμποροῦπάλληλο ποῦ χτές ἀκόμα μού ἔκανε σωρὸ ὑπόκλισης γιὰ νὰ μοῦ πάρῃ τίς δεκάρες μου.

— Καὶ σήμερα χωρὶς καμμιά ὑπόκλιση σοῦ πῆρε τὴν κόρη σου. Καὶ μάλιστα ὄχι γιὰ τὸν κύριόν του, μὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του.

— Θεέ μου! Πῶς ἔχεις τὴν ὄρεξη νὰ λὲς ἐξυπνάδες σὲ τέτοια στιγμή.

— Πάλι σὲ ρωτῶ. Τί θέλεις νὰ κάνω; Τὰ πράματα γίνανε καὶ δὲν ξεγίνονται.

— Πῶς δὲν ξεγίνονται; Αὐτὸς ὁ γάμος εἶναι ἄκυρος, εἶναι παράνομος, πρέπει νὰ διαλυθῇ κι ἀπόψε μάλιστα, ἂν ἤθελες νὰ δείξης δραστηριότητα.

— Σύμφωνοι. Μὴ βιάζεσαι ὅμως, νὰ καταστρώσουμε πρῶτα τὸ σχέδιο. Δηλαδή νὰ πάω στὴν "Αστυνομία, νὰ καταγγείλω τὸ γεγονός. "Η "Αστυνομία θὰ καλέσῃ τοὺς νιόπαντρους στὴ Διεύθυνση καὶ θὰ ἀρχίσῃ ἀνάκριση. "Η κόρη σου θὰ ἐπιμένῃ πῶς τόνε θέλει κι ἐμεῖς θὰ προβάλλουμε τὸ ἱερὸ δικαίωμα τῶν γονέων καὶ δὲν ξέρω πόσα ἄλλ' ἀκόμα. Καὶ ἔλ' αὐτὰ θὰ γίνουνε φυσικὰ γνωστὰ στίς ἐφημερίδες, στὰ κέντρα, στὰ σαλόνια. Αἱ, τί ὡμορφο πρᾶμα, τί ἀξιοπρέπεια, τί τιμὴ!

— Θεέ μου! τί πρέπει νὰ κάμω λοιπόν, πῶς θὰ σωθοῦμε ἀπὸ αὐτὸ τὸ σκάνδαλο;

— Νὰ σοῦ εἰπῶ, "Αννα. "Υπάρχει μιὰ ἀπλή

λύση. Νὰ ἀναγνωρίσουμε τὸ γάμο καὶ νὰ τοὺς δεχτοῦμε ἀμέσως στὸ σπίτι.

— Ποτέ, φώναξε ἡ "Αννα καὶ τινάχθηκε ἐλόρθη. Ποτέ, ὅσο ζῶ καὶ εἶμαι, ποτέ. Καλύτερα ἔχω νὰ πνιγῶ. Πῶς σοῦ ἤρθε αὐτὴ ἡ ἰδέα; Ναρθῆ αὐτὴ ἐδῶ καὶ νὰ φέρῃ κι ἐκείνον τὸν τιποτένιο, τὸν ὑπάλληλο, τὸ χτεσινὸ δούλο; Ποτέ.

— Μὴν ἀνάβης ἔτσι, "Αννα. Σκοτώνεσαι ἀδίκαια. Μοῦ ζήτησες μιὰ λύση. Δὲ βρισκω ἄλλη. Προτιμᾷς τὴν πρώτη, τὸ σκάνδαλο;

— "Α! εἴτε αὐτὴ, εἴτε αὐτὴ. Θεέ μου, φώτισέ με. "Αχ! πῶς ἐγίνε ἡ κόρη μου ἔτσι;

— "Αν δὲν εἴσυνα τόσο πειραγμένη θὰ σοῦ τόλεγα.

— Δηλαδή ἐγὼ φταίω, πάντοτ' ἐγὼ φταίω;

— Ποτέ ὡς τώρα δὲ σοῦ εἶπα εἴτε μιὰ φορὰ πῶς ἐσὺ φταῖς, εἶπε ὁ Παῦλος τονίζοντας μία-μία τίς λέξεις. Εἶναι ἀλήθεια ὅμως καὶ ἀνάγκη νὰ σοῦ τὸ εἰπῶ τώρα πῶς ποτέ σοῦ δὲν πρόσεξες τὰ παιδιὰ σου, τὸ σπίτι σου. Σὲ εἶχανε ἀπορροφήσει τὰ σαλόνια, ὁ ἐξωκόσμος, ἡ πολυθρόνη ζωῆ. "Ετσι τὰ παιδιὰ σου μεγαλώσανε, ὅπως αὐτὰ θέλανε καὶ σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τῆς μητέρας.

— Κι ἐσὺ λοιπὸν γιὰτὶ δὲ φρόντιζες;

— "Εκαμα ὅ,τι μποροῦσα. Μὰ αὐτὰ εἶναι τῆς μητέρας καθήκοντα.

— Μὰ δὲν εἶχα λοιπὸν δικαίωμα νὰ ζήσω; Χωρὶς αὐτὰ, ποῦ μοῦ κατηγορεῖς, ἡ ζωὴ γιὰ μένα δὲ θὰ εἶχε καμμιά ἀξία, κανένα νόημα.

— Τόξερα, γι' αὐτὸ δὲ σὲ μπόδισα. "Αν τόκανα, θὰ εἶτανε σὰ νὰ σοῦ ἀφαιροῦσα τὴν εὐτυχία, τὴ ζωῆ. Καὶ δὲ μποροῦσα, εἶπε μὲ τόνο κύπως θλιβερό, δὲ μποροῦσα νὰ κάνω δυὸ φορές τὸ ἴδιο κρίμα.

'Η "Αννα τὸν κοίταξε στὰ μάτια. 'Ο Παῦλος ἐξακολούθησε.

— Κανείς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ μπεῖσῃ τὸν ἄλλο νὰ ζήσῃ. Γι' αὐτὲ τόσες φορές σοῦ εἶπα νὰ ἐξετάσης τὴν κόρη σου, νὰνακαλύψῃς τοὺς πόθους της. "Επρεπε νὰ προσπαθῆσουμε νὰ μὴ κάνουμε τίποτα ἀντίθετο στοὺς πόθους ἐκείνους, εἶτανε ἀνάγκη νὰ μὴ καταπατήσουμε τὸ ἱερὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς. Σὺ δὲ θέλησες. Νόμισες πῶς μποροῦσες νὰ κανόνισῃς τὴ ζωὴ τῆς κόρης σου σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ σου ἀντίληψη γιὰ τὴ ζωῆ. Τὸ ἀσῶδημα ὅμως τῆς κόρης σου εἶτανε δυνατώτερο ἀπὸ τὴ δικὴ σου θέληση καὶ νὰ τὸ ἀποτελέσῃ. Δὲν ξέρω, ἂν ἐκείνος ἀγαπᾷ τὴ Φρόσω, οὔτε τὸν καλοξέρω γιὰ νὰ μπορέσω νὰ ἐξακριβώσω τὸ εἶδος τῆς ἀγάπης της. Μὰ δὲ θὰ παραξενευθῶ, ἂν μάθω πῶς ζοῦνε εὐτυχισμένοι.

— "Εσὺ φιλοσοφεῖς κι ἐγὼ κάθουμαι σ' ἀναμμένα κάρβουνα. Δὲν μπορῶ νὰ χωνέψω τὴ ντροπὴ. τὰ σχόλια, τὸ σούσουρο τοῦ κόσμου.

— Γι' αὐτὸ κάμε ὅ,τι λέγω, τὸ γρηγορώτερο. Κι ἔτσι κλείνεις τὸ στόμα τοῦ καθενός.

— Στο Θεό σου, Παύλε, μὴν τὸ ξαναλές. Ναρθοῦνε αὐτὴ κι αὐτὸς ἐδῶ, εἶναι σὰ νὰ γκρεμιστῆ ὄλο τὸ σπῖτι ἀπάνω μου.

— Μή, Ἄννα, μὴν ἀνάβης. Δὲ θὰ κάμω τίποτα, ποὺ προσβάλλει τὴν περηφάνεια σου, τὸ αἰσθημά σου, τίποτα ποὺ νὰ νομίσης, πῶς μπορεῖ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν κοινωνικὴ σου θέση καὶ ἀξιοπρέπεια.

— Ἄκου τί λέει. Νομίζει πῶς ἔχω πιά ὄρεξη γὰρ παρουσιασθῶ στὸν κόσμο. Θὰ κλείσω τὴν πόρτα μου καὶ θάποφύγω κάθε συνάθροιση. Κι ἂν δὲν φοβόμουν αὐτὴν μήπως χαρακτηριστῆ φυγὴ, θάναχωροῦσα γιὰ τὸ Παρίσι νὰ ἴδῶ τὸν Ἄντρεα μου.

— Θὰ σὲ ὠρελοῦσε ἀλήθεια τὸ ταξίδι αὐτό. Μὰ εἶναι χειμῶνας. Μείνε καὶ τὴν ἀνοιξὴ βλέπουμε. Μὰ πρέπει νὰ σοῦ ἐξηγήσω καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα. Σοῦ δῆλωσα πῶς θὰ σεβασθῶ τὸ πληγωμένο σου αἰσθημα, πῶς δὲ θὰ κάμω τίποτα ποὺ πειράζει τὴν ἀξιοπρέπεια σου. Μὰ αὐτὸ δὲ σημαίνει πῶς θάφήσω τὴν κόρη μας νὰ ζήσῃ δυστυχισμένη. Καλομαθημένη καθὼς εἶναι δὲν πρέπει νὰ στερηθῆ τὰ μέσα γιὰ νὰ ζήσῃ ἀνετα. Δὲ θέλω νὰ πιστέψῃ πῶς ἐγὼ τουλάχιστον τὴν τιμωρῶ γιὰ τὴν θέλησιν νὰ ζήσῃ. Ἐνα τέτοιο βᾶρος δὲν τὸ βαστᾷ ἡ ψυχὴ μου.

Ἡ Ἄννα πάλι τὸν κοίταξε στὰ μάτια. Τῆς ἦρθε στὸ νοῦ ἐκεῖνο ποὺ εἶπε προτιήτερα ὁ Παῦλος, πῶς δὲν ἤθελε νὰ κάμῃ δυὸ φορές τὸ ἴδιο κρῖμα, νὰ φαιρέσῃ τὴ ζωὴ, τὴν εὐτυχία κανενός. Γιὰ ποῖο κρῖμα λοιπὸν μιλοῦσε; Τίνος εἶχε ἀφαιρέσει τὴ ζωὴ; Κι ἔφταιγε λοιπὸν κι αὐτὴ γιὰ κείνο τὸ κρῖμα;

Ἡ ἀπάθεια ποὺ εἶχε δεῖξει μπροστὰ στὴ γυναῖκα τοῦ ὁ Παῦλος εἶτανε φαινομενικὴ. Τοῦ εἶχε ὁμως κάνει πράγματι πολὺ βαθειὰ ἐντύπωση τῆς κόρης τοῦ ἡ Ἰστορία. Καὶ τριγυρίζανε τώρα στὸ μυαλό του τὰ λόγια ποὺ εἶπε στὴν Ἄννα στὴν πῖθ κρίσιμη στιγμή τῆς ὁμιλίας, — ἂν σὲ μπόδιζα ἀπὸ τὶς συναναστροφές καὶ τὴν ἄλλη κοσμικὴ κίνηση, θὰ εἶτανε σὰ νὰ σοῦ ἀφαιροῦσα τὴ ζωὴ καὶ δὲ μπορούσα νὰ κάνω δυὸ φορές τὸ ἴδιο κρῖμα. — Ἐκεῖνα τὰ λόγια ἀντηχῆσαν βαθειὰ στὴν καρδιά του. Ἡ σκέψῃ ἐκείνη τριγύριζε καιρὸ στὸ νοῦ του, ἀσχημάτιστη ὁμως, ἀόριστη, κάτι ποὺ ζητοῦσε τὴν ἐκφραση καὶ ὁ Παῦλος δὲ μπορούσε ἢ δὲν τολμοῦσε νὰν τὴ βρῆ. Κι ὁξαφνα σὲ μιὰ στιγμή, χωρὶς νὰ θέλῃ, ἡ σκέψῃ ἐκείνη πῆρε τὴν ἐκφραση ποὺ ἔπρεπε, βγήκε στὸ φῶς.

Ναί. Τὸ κρῖμα τότε βασάνιζε, τὸ κρῖμα τοῦ στὴ Μαρία, τὴ δυστυχισμένη κόρη. Μήπως δὲν εἶχε κι αὐτὴ δικαίωματα στὴ ζωὴ, στὴν εὐτυχία. Ζωὴ κι εὐτυχία γι' αὐτὴν ἢ ἀγάπη του. Κι αὐτὸς μὲ σκληράδα, μὲ ἀπονία τῆς ἀρνήθηκε τὴν ἀγάπη του κι ἔτσι τῆς στέρησε τὴν εὐτυχία, τὴ ζωὴ. Καὶ τώρα, ἐκείνη ἢ ζῆ ἢ πέθανε, εἶνε γιὰ πάντα πεθαμένη.

Καὶ τῆνε σκότωσαν αὐτὸς καὶ τὸ κρῖμα τοῦ εἶναι βρῦ, μεγάλο, ποὺ δὲν ἔχει ταίρι.

Ἡ δυστυχία τοῦ εἶναι ἀνταπόδοση τοῦ κακοῦ. Θεῖα δίκη. Κάνεις, πάθεις. Πόσες φορές τὸ εἶχε ἀκούσει, ὅταν εἶτανε παιδί. Τί κι ἂν τὸ λησμόνησε. Ἔτσι εἶναι. Κάνεις, πάθεις, τόλεγε συχνὰ ὁ πατέρας του.

Οἱ συλλογισμοὶ τοῦ πιέζανε τὸ νοῦ. Ἡ παιδικὴ τοῦ ἀνατροφή σὲ μιὰ οἰκογένεια θρησκα, παλαικῆ, μὲ τὶς ἀκλόνητες ἠθικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἰδέες, εἶχανε ἀφήσει βαθυχάρακτα σημάδια στὴν ψυχὴ του. Ἡ μάθησῃ του, ἡ ἐπιστήμη του ἢ πραγματολογικὴ καὶ ὀλιστικὴ σκεπάσανε χρόνια πολλὰ ἐκεῖνα τὰ σημάδια, μὰ δὲν τὰ σβῶσανε καὶ τώρα ξαναφανήκανε πάλι. Οἱ παλῆς θρησκευτικὲς καὶ ἠθικὲς ἰδέες κυριαρχοῦσαν στὴν ψυχὴ του μὲ νέα δύναμη, ἀκαταγώνιστη. Ναί. Θεῖα δίκη. Ἡ ἀνταπόδοση. Ἐκλεψε τὴ χαρὰ, στέρησε τὴν εὐτυχία μῆς κόρης ποὺ τὴν εἶχε μιὰ φορὰ ἀγαπήσει, ἀφαίρεσε τὴ ζωὴ ἀνθρώπου τελοσπάντων. Γι' αὐτὸ δὲ γνώρισε ποτὲ τὴ χαρὰ, τὴν εὐτυχία, ὅσο κι ἂν τὴ ζήτησε. Γι' αὐτὸ ἡ ἀσυστηθὴ δίψα γιὰ κάτι, ποὺ κι αὐτὸς δὲν ἤξερε ποῖο.

Ἡ μεταβολή, ποὺ γινότανε σιγὰ-σιγὰ τόσο καιρὸ στὸ εἶναι του, εἶχε συντελεστῆ. Ἐνωθε μιὰ βαθειὰ ἀπογοήτεψη ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἀποστροφή γιὰ κάθε τι ποὺ εἶτανε τριγύρω του. Κι ἔπειτα ἕνας φόβος κάποιου κακοῦ μελλόμενου, φρικτοῦ, τότε βασάνιζε, τὸν εἶχε παραλύσει, τοῦ εἶχε σταματήσει κάθε ἐνέργεια. Εἶχε διακόψει τὰ μαθήματα στὸ Πανεπιστήμιο, λιγότεψε τὶς ὥρες γιὰ τοὺς ἀρρώστους. Συχνότερα τώρα κατέβαινε στὸ Φάληρο ἢ πήγαινε σ' ἄλλη μακρυνὴ ἐξοχή, ὅπου μπορούσε νὰποφύγῃ κάθε γνώριμο, κι ἐκεῖ βυθιζότανε στοὺς πῖθ θλιβερούς, μαύρους λογισμούς. Πολλὲς φορές ἔνωθε πόνος στὸ κεφάλι. Ἄλλοτε θαμπώνανε τὰ μάτια του ἢ βραβαίνανε τὰ ματόφυλλά του καὶ τότε νόμιζε πῶς κάποιος σύννεφο σκοτεινὸ ἔφτανε ἀπὸ μακρὰ γιὰ νὰ διαλυθῆ ἀπὸ πάνω του σὲ χοντρές σταλαγματιὰς σὰ δάκρυα.

Τὸ σπῖτι τοῦ δὲν τότε χωροῦσε. Ἀντίκρυζε τὴ γυναῖκα τοῦ πειστωμένη πάντοτε, μὲ λόγια χοντρά γιὰ τὴν κόρη τους. Ἡ μακρυνὴ ἐκείνη ἐμίλια τὸ βράδυ, ποὺ ἔφυγεν ἡ Φρόσω, εἶχε ἀνοίξει χάσμα ἀναμεταξύ τους. Τοῦ κάκου ὁ Παῦλος προσπαθοῦσε νὰ φανῆ περιποιητικὸς στὴ γυναῖκα του, ὅπως τόσα χρόνια. Κάτι τὸν ἀπομάκρυνε. Μὰ καὶ ἡ Ἄννα ἔστρεψε τὸ πείσμα τῆς καὶ στὸν Παῦλο, ποὺ δικαίωνε τὸ κάμωμα τῆς Φρόσως κι ἔρριχνε ὄλο τὸ βᾶρος ἀπάνω τῆς.

Περνοῦσανε εἰ ὥρες ἀτελειώτες γιὰ τὸν Παῦλο. Δὲν ἤξερε κι αὐτὸς πόσες ἡμέρες εἶχανε περάσει ἀπὸ τὸ θλιβερὸ γεγονός τῆς βραδυᾶς ἐκείνης.

Κάποια μέρα κατέθηκε στὸ Φάληρο, στὴν ἀγα-

πημένη του απόμερη γωνιά. Αησιμονήθηκε εκεί καιτάζοντας τή θάλασσα. Ἡ τριγύρω του γαλήνη καισιωπή, τὸ δροσερὸ ἀεράκι, πού φυσούσε, τὸν εἶχανε ἡσυχάσει κι οἱ λογισμοὶ του εἶτανε λιγώτερο θλιβεροί. Αὐτὴ τὴ φορά δὲ λησιμένησε νὰ πητὴ τὴ μύρα του, ζήτησε μάλιστα και δεύτερη. Ἐμεινε ὡς πού σκοτεινίασε και τότε μονάχα μπήκε στὸ τραῖνο και πήγε στὸ σπίτι.

— Κύριε, τοῦ εἶπε ὁ ὑπηρέτης, εἶταν ἀνοιξε τὴν πόρτα, ὁ κύριος Φίλιππος σὰς περιμένει στὸ σαλονάκι.

Ἐὸ κύριος Φίλιππος εἶτανε συνάδερφός του και φίλος οἰκογενειακός.

— Εἶναι πολλὴ ὥρα ἐδῶ; ρώτησε ὁ Παῦλος.

— Ναί, ἀρκετὴ

Ἐὸ Παῦλος προχώρησε στὸ σαλονάκι. Μπα, τί θέλει ὁ Φίλιππος τέτοια ὥρα, συλλογιζότανε.

Μόλις τὸν εἶδε ὁ Φίλιππος, σηκώθηκε ἀπότομα και τούσφιξε τὸ χέρι.

— Πῶς, Φίλιππε, τέτοια ὥρα;

— Κάθησε, Παῦλε, κάτι σπουδαῖο ἔχω νὰ σοῦ εἰπῶ.

Ἐρχισε μὲ ἀόριστα λόγια, σάν κάτι νὰ ἤθελε νὰ εἰπῇ πού τότε δυσκόλευε.

— Φίλιππε, τί συμβαίνει; Εἶπε μὲ ἀγωνία ὁ Παῦλος και κοίταξε στά μάτια τὸ φίλο του, σὰ νάθελε νὰ διαδάσῃ σ' αὐτά εἶτι δυσκολευότανε νὰ εἰπῇ ὁ Φίλιππος.

Ἐὸ Φίλιππος τοῦ πήρε τὰ χέρια και τὰ σφίξε:

— Θάρρος, Παῦλε, τὸ παιδί σου...

— Ἐὸ Ἀντρέας;

— Ναί, πάει.

— Ἐχ! εἶπε κι ἔπεσε σάν παράλυτος γονατιστός σχεδὸν κάτω.

Ἐὸ Φίλιππος τότε σήκωσε.

— Παῦλε, θάρρος.

Ἐὸ Παῦλος ρώτησε.

— Πῶς;

— Κτυπήθηκε μόνος.

— Θεέ μου! και ἡ Ἄννα, ἡ μάνα του;

— Εἶναι ἡ γυναῖκα μου μέσα και τὴν προδία θέτει.

Ἐὸδύς ἀκούστηκε μιὰ φωνή.

— Παιδί μου, Ἀντρέα μου!

Ἐὸ Φίλιππος πήρε τὸν Παῦλο νὰ πάνε στὸ δωμάτιο πού εἶτανε ἡ Ἄννα. Ἐὸ Παῦλος δοκίμαζε νὰ κρατηθῇ, μὰ τὸ κορμί του εἶχε παραλύσει, μόλις ἔσερνε τὰ πόδια του. Ἐμα ἔφτασε στὸ δωμάτιο τῆς Ἄννας, ἔπεσε λιποθυμισμένος σχεδὸν σὲ μιὰ πολυθρόνα.

Ἐὸ Ἄννα ἔκλαιγε και ξεφώνιζε συχνά. Ἐὸ Παῦλος κρατοῦσε μὲ τὰ δύο του χέρια τὸ κεφάλι, τὰ μάτια του εἶτανε στεγνά, σκοτεινά. Ἐὸ Ἄννα ὄλο ἔκλαιγε και μιλοῦσε.

— Εἰρήνη μου, ἔλεγε στὴ γυναῖκα τοῦ Φίλιππου, Εἰρήνη μου, ἔχασα τὸ καλύτερο μου παιδί, τὸν Ἀντρέα μου, τὸ καμάρι τοῦ σπιτιοῦ μου. Πού νὰ τόξερα

ἡ δυστυχισμένη, εἶταν τότελνα στὸ Παρίσι, πὼς θὰ τὸ χάσω τόσο γρήγορα. Ἐγὼ πού τὸν περιμένα νὰ γυρίσῃ δοξασμένος και τιμημένος. Γιατ' εἶχε ταλέντο ὁ Ἀντρέας μου, μεγάλο ταλέντο, ποιητής, Εἰρήνη μου, πού θὰ ἔκανε νάκουστῇ τὸνομά του, μιὰ δόξα και μιὰ τιμὴ στὸ σπίτι του, στὴν πατρίδα του. Και τώρα ἔλα πᾶνε χαμένα. Ἐχ! πάει τὸ παιδί μου, τὸ καμάρι μου κι ἔμεινα ἔρημη. Ποιὸς θάκουσῃ ἔνα τόσο μεγάλο κακὸ και δὲ θὰ μᾶς λυπηθῇ, δὲ θὰ κλάψῃ μαζί μας γιὰ ἔνα τέτοιο χαμὸ. Θεέ μου, τί ἔκανα και βασανίζομαι ἔτσι;

Ἐὸ Παῦλος πού ἔστεκε βουβός, ἀδάκρυτος μὲ σκοτεινά τὰ μάτια, μόλις ἔκουσε τὰ τελευταῖα λόγια σήκωσε τὸ κεφάλι του, κοίταξε τὴν Ἄννα κι ἔνας σπασμὸς ἔσεισε τὸ κορμί του. Ἐὸ Φίλιππος, πού εἶχε ἀποφασίσει νὰ μείνῃ ἔλη τὴ νύχτα μὲ τὴ γυναῖκα του νὰ συντροφέψουν τοὺς δυστυχισμένους γονεῖς, εἶπε στὸν Παῦλο.

— Παῦλε, θὰ ἤθελες νάναπαυθῆς λίγο.

— Ἐχι, δὲ μπορῶ. Καλύτερα ἐδῶ.

— Θὰ σὲ ἀνακούφιζε λίγη ἀνάπαψη. Νιωθῶ τὸν πόνο σου, μὰ εἶνε ἀνάγκη νάναπαυθῆς. Ἐν μείνῃς δλότελα ἀύπνος, αὔριο θὰ εἶσαι ἀρρωστος. Ἐκουσέ με, φίλε μου, σὲ παρακαλῶ.

Ἐὸ Παῦλος ἔγενεψε μὲ τὸ κεφάλι του ἀρνητικά.

— Και ὅμως πρέπει. Στὸ σαλονάκι, ὅπως εἶσαι, στὸν καναπέ. Θὰ πηῆς ἔνα ποτήρι γάλα και θὰ γείρῃς, ἔπως εἶσαι. Ἐέρεις πόσο θὰ σοῦ κάμῃ καλὸ. Παῦλε, φίλε μου, μὴν ἀρνηθῆς. Ἐὸ γυναῖκα μου συντροφεύει τὴν Ἄννα. Θαρθῶ κι ἐγὼ, ἔμα ἐσὺ ἡσυχάσῃς.

Ἐὸν πήρε ἀπὸ τὸ χέρι ἡσυχὰ σὰ μικρὸ παιδί και τὸν ἔφερε στὸ σαλονάκι. Διάταξε και φέρανε γάλα. Ἐὸ Παῦλος τὸ ἤπιε κι ἔπειτα ἔγειρε, καθὼς εἶτανε, στὸν καναπέ κι ἔκλεισε τὰ μάτια του. Φάνηκε, πὼς κοιμήθηκε. Τότε ὁ Φίλιππος ἔφυγε πατώντας στὶς ἄκρες τῶν ποδιῶν του κι ἔκλεισε τὴν πόρτα.

Ἐὸ Παῦλος φάνηκε πὼς κοιμήθηκε. Μὰ ὕπνος εἶτανε κείνος! Κλεισμένα τὰ μάτια του, μὰ και ἔκουγε κι ἔδλεπε ἀκόμα.

ἘἘξᾶψν' ἀνοιξε ἡ πόρτα κι ἔνα φῶς πλημμύρησε τὸ σαλονάκι. Και στὴν πόρτα παρουσιάστηκε δλόρθη ἔκείνη, ἡ Μαρία, ἡ Μαρία Ροδάνθη. Στάθηκε στὴν πόρτα χωρὶς νὰ κάνῃ εὔτ' ἔνα βῆμα ἔμπρός. Ἐομοια, ἀπαράλλακτη, ὅπως τὴν εἶχε γνωρίσει τὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Μὲ τὸ λυγρὸ κορμί—φοροῦσε τὸ θαλασσὶ φορεμά της—μὲ τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὰ βαθυγάλανα μάτια, τᾶσπρα χέρια μὲ τίς γαλάζιες φλέβες. ἘἘια, ἀπαράλλακτη, μὰ ὄχι γλυκεῖα, καλή, καθὼς τὴν ἤξερε. Στήλωνε περῆφανα τὸ κορμί της. Τὰ μάτια της τὰ γαλανά, πού ἄλλοτε χαρίζανε τὴ γαλήνη, τώρα ὀρθάνοικτα βγάζανε φλόγες. Στὰ χεῖλη της ἔνα χαμόγελο θριάμβου.

— Θεέ μου! ἔκείνη, πού βρέθηκε τώρα; Και δὲ σαλεύει, μένει ἐκεῖ, δὲν κάνει βῆμα!

(Ἐχει συνέχεια)

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΣΤΗ 1903

ΒΓΑΙΝΕΙ ΔΥΟ ΦΟΡΕΣ ΤΟ ΜΗΝ

Ίδιοκτήτης, εκδότης και Διευθυντής: Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ταχτικοί συντάκτες: ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ, Γ. ΦΤΕΡΗΣ, ΚΙΜΩΝ Ι. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΑΝΟΣ Α. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ, Α. ΣΤΕΪΝΜΕΤΖ ΗΛΙΑΣ Φ. ΗΛΙΟΥ

Ἐπιστολές, ἐπιταγές κτλ. παρακαλοῦμε νὰ διευθύνονται: Δημ. Π. Ταγκόπουλο Poste Restante Ἐξωτερικοῦ, Ἀθήνα.

ΣΥΝΤΡΟΜΕΣ:

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα	{	δρ.	30	τὸ χρόνο.
		»	15	τὸ ἑξάμηνο.
Γιὰ τὴν Ἀγγλία & Αἴγυπτο	{	»	8	τὸ τρίμηνο.
		£	1	τὸ χρόνο
Γιὰ τὴν Ἀμερική	{	£	0,10	τὸ ἑξάμηνο
		\$	5	τὸ χρόνο
καὶ γιὰ τὰ ἄλλα μέρη	{	\$	3	τὸ ἑξάμηνο
			40	φρ. τὴ χρονιά.

ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

ΣΥΣΤΑΙΝΟΥΜΕ στοὺς ἀναγνώστες μας τὴ μελέτη τοῦ Νορβηγικοῦ κριτικοῦ Winsnes, γιὰ τὸ «Νορβηγικὸ μυθιστόρημα ἀπὸ τὰ 1870—1890» ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ τὴ δώσει στὸ «Νουμά», ὁ φίλιτος Ἰω. Χρυσάφης, ὁ μεταφραστὴς τοῦ «Γάμου» τοῦ Στροντμπεργ καὶ τόσων ἄλλων διαλεχτῶν ἔργων τῆς Σκανδιναβικῆς λογοτεχνίας. Στὴ μετάφρασή του ὁ Χρυσάφης μεταχειρίζεται μιὰ γλώσσα παραδαλή, τὴν περιφρημὴ «μιχτή», μιὰ γλώσσα δηλ. ποὺ δὲν ἔχει γραμματικὴ, ποὺ δὲν ἔχει μορφή, καὶ ποὺ τόσο ἄσκημα χτυπάει στὸ αὐτὶ καὶ στὸ μάτι. Ἐπέμεινε νὰ μὴν τοῦ ἀλλάξουμε λέξη, νὰ μὴν τοῦ ἀλλοιώσουμε τὴ σύνταξη, καὶ μεις, βλέπετε, δὲν τοῦ χαλάσαμε τὸ χατήρι, ὄχι μόνο γιὰτὶ ἐχτιμοῦμε καὶ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἐργασία του, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ—μὲ κάπια Σπαρτιατικὴ πονηριά, — δείχνουμε εἰς στοὺς ἀναγνώστες μας τὴ μιχτή, γιὰ νὰ γαπήσουν περισσότερο τὴ γνήσια καὶ κανονικὴ δημοτικὴ. Οἱ Σπαρτιάτες εἰδειχναν στὰ παιδιὰ τοὺς μεθυσμένους τοὺς Εἰλωτες γιὰ νὰ τὰ

κάνουνε νὰ σιχαθοῦν τὸ μεθῆσι, καὶ νὰ τὸ ἀποφεύγουνε.

* *

ΕΞΟΝ ἀπὸ τὰ βιβλία, ποὺ ἀνοφέρει στὴν ἀγγελία τῆς ἡ ἐκδοτικῆς ἐταιρία «Τύπος», μελετᾶει γι' ἀργότερα καὶ τὴν ἐκδοσὴ μιᾶς μεγάλης Νεοελληνικῆς Γραμματολογίας—ἐνὸς βιβλίου χρησιμώτατου, ποὺ ἔπρεπε ἀπὸ καιρὸ νὰ εἶχε ἐκδοθῆ. Μέσα στὰ ἑκατὸ χρόνια ποὺ περᾶσαν ἀπὸ τὴ μεγάλη Ἐπανάστασι, ἡ Ἑλληνικὴ λογοτεχνία δὲν ἔμεινε καθόλου καθυστερημένη, καὶ ἡ ἐκδήλωσή τῆς στὰ διάφορα εἶδη τοῦ λόγου εἶναι ὅπως ὅποτε ἀξία νὰ τὴν προσέξουν ὄχι μοναχὰ οἱ δικοὶ μας, μὰ καὶ ξένοι κριτικοὶ ἀκόμα. Κι ὅμως ἡ ἔλλειψη μιᾶς Νεοελληνικῆς Γραμματολογίας—ἐνὸς καθρέφτη τῆς λογοτεχνίας μας κ' ἐνὸς ὁδηγητῆ γιὰ κείνονε ποὺ ὁρέγεται νὰ τὴ μελετήσῃ, γέννησε σὲ πολλοὺς καὶ δικούς μας καὶ ξένους τὴ σφαλερὴ ἰδέα πὼς στὸ κεφάλαιο τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς ἡ Πατρίδα μας ἔμεινε καὶ μένει πολὺ πίσω ἀπὸ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ποὺ ἀριθμοῦνε μάλιστα λιγότερο χρόνο λεύτερης πολιτικῆς ζωῆς. Τὴ σπουδαιότατη αὐτὴ ἔλλειψη ἡ νέα Ἐκδοτικὴ Ἐταιρία τὴποφάσισε νὰ τὴν συμπληρώσῃ καὶ γιὰ τοῦτο θ' ἀναθέσει σὲ εἰδικούς τὴ σύνταξη μιᾶς τρίτομης Νεοελληνικῆς Γραμματολογίας. Ὁ πρῶτος τόμος θ' ἀφιερώνεται στὴν «Ποίησι», ὁ δεῦτερος στὸν «Πεζὸ λόγος» καὶ ὁ τρίτος στὸ «Θέατρο». Ἡ ἴδια Ἐταιρία θ' ἀκδώσῃ ἀργότερα καὶ τὴν «Ὀδύσεια» τοῦ Ἀργύρη Ἐφταλιώτη.

* *

ΣΤΟ ἐρχόμενο φύλλο θὰ δημοσιέψουμε τὸ πρόγραμμα τῆς φιλολογικῆς γιορτῆς ποὺ θὰ γίνῃ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Δεκέβρη γιὰ τὰ εἰκοσάχρονα τοῦ «Νουμά». Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ δηλώνουμε πὼς τὸ ἐρχόμενο φύλλο θ' ἀναί καὶ τὸ τελευταῖο φύλλο τῆς φετεινῆς χρονιάς, γιὰτὶ τὸ φύλλο τοῦ Δεκέβρη θ' ἀναί πανηγυρικὸ—θ' ἀτυπώσῃ δηλ. τοὺς λόγους ποὺ θ' ἀκφωνηθοῦνε στὴ γιορτῇ καὶ ἄλλα σχετικὰ μὲ τὴν εἰκοσάχρονη ἐργασία τοῦ «Νουμά». Τὸ φύλλο αὐτὸ δὲ θ' ἀβγῆ στὶς δεκαπέντε, μὰ στὰ τέλη τοῦ Δεκέβρη.

LUDWIG VON PLAZER

ΦΕΥΓΟΝΤΑΣ . . .

I

Πηλάλα... πηλάλα... στά τέσσερα. Τέλογο τὸ φρυκτικὸ τοῦ Μαζέπα τὸ ξεπερνοῦσα στὸ φευγιό. Οἱ Γαλλικὲς ὀβίδες δὲ μὲ φτάναν... Πού νὰ μὲ φτάσουνε; Ἐτρεχα ἔτρεχα... Ἔξχα περάσω τὰ σύνορα τὰ Βελγικὰ... θάμουνά στήν Ἀλσατία... στή Λιωραίνη... κάπου θάμουνά... δὲν ξαίρω.

Καὶ νά, μπρός μου ὁ γκρεμός...

Νά σοῦ τὰ πῶ, γιατρέ μου... ἄλα νά σοῦ τὰ πῶ...

Εἶσαι καλὸς ἄνθρωπος ἐσὺ κι ἄς φορεῖς στολή στρατιωτικὴ... Δὲν τὴ φορεῖς γιὰ νὰ σκοτώνεις, γιὰ νὰ κάνεις κακό... Τὴ φορεῖς γιὰ νὰ σώζεις. Μποροῦσες νὰ φορεῖς καὶ ράσο... τὸ ἴδιο κάνει... Τί σημαίνει ἡ στολή;.. Ἄς εἶναι...

Τὴ φόρεσα κ' ἐγὼ τὴ στολή. Μοῦ τὴ φόρεσανε. Μοῦ εἶπανε: ἔτσι θὰ ντυθεῖς. Καὶ ντύθηκα ἔτσι. Ἐτσι θὰ περπατεῖς — καὶ περπάταγα ἔτσι. Ἐτσι θὰ τρώς — κ' ἔτρωγα ἔτσι. Ἐτσι θὰ κοιμάσαι — καὶ κοιμόμουνά ἔτσι... Παιδαρχία... σῆσιμο τοῦ ἀτόμου... τοῦ ἐγὼ... τῆς ἀτομικῆς λευτερίας. Τὰ ὑπόμεινα ἄλα... τί νὰ κάνω; Δὲν μποροῦσα νὰ σταθῶ μόνος μου καὶ νὰ φωνάξω: Κάτω ἡ στρατοκρατία!... Ἢ μὲ παίρνανε γιὰ τρελό... Τὰ ὑπόμεινα ἄλα.. Μὰ σὰ μοῦ εἶπανε: Σκοτώσου! Ἐπανεστάτησ' Ὁ ἑαυτὸς μου ἀγρίψε, ἀντιστάθηκε. Γιατί νὰ σκοτωθῶ; Γιατί τὸ θές ἐσὺ! Δὲ πᾶς νὰν τὸ θέλεις... Ἐγὼ δὲν τὸ θέλω... Ἐγὼ τὴν ἀγαπῶ τὴ ζωὴ... ἐγὼ τὴν ἀγαπῶ τὴ Ρόζα μου... ἀγαπῶ τὸν ξανθὸ μου τὸν Ἐγμοντ... Νὰ σκοτωθῶ γι' αὐτούς, γιὰ τὴ γυναίκα μου, γιὰ τὸ παιδί μου... μάλιστα! Μὰ νὰ σκοτωθῶ γιὰ τὸν Κάιζερ! Καὶ τί τὸν εἶχα ἐγὼ τὸν Κάιζερ; Οὔτε στά μούτρα δὲν τὸν ξαίρω... Δὲν τὸν εἶδα ποτέ μου... δὲ θέλω ποτέ μου νὰ τὸν ἰδῶ!... Σκοτώσου, λέει, γιὰ τὴν πατρίδα... Ἄσ' τ' αὐτά! Μὲ ἀφηρημένα πράματα δὲ μὲ συγκινεῖς, δὲ μὲ τρώς μὲ τὰ λόγια... Δὲν εἶν' ἔτσι, γιατρέ μου...

Διαταγὴ τοῦ ἀξιωματικοῦ:

Σκότωσε καὶ σκοτώσου!

Γιατί νὰ σκοτώσω; Ἐγὼ εἶμαι ἡμέτερος ἄνθρωπος... ἀρνί. Δὲν ἔδραψα, δὲ μίσησα... δὲ μισῶ κανέναν. Μοῦ πᾶνε πὼς εἶμαι Ἀλσατογερμανός... Μὰ μποροῦσα νὰ εἶμαι καὶ Ἀλσατογάλλος... Τί σημαίνει αὐτό;... Κ' ἐπεμῆ, γιατρέ μου, ἔτυχε νάμαι Ἀλσατογερμανός, πρέπει νὰ μισῶ τὸ Φρανσουά ποῦ τυχε νάμαι Ἀλσατογάλλος;

Πρέπει ὅμως νὰ τὸν μισῶ, λέει. Καὶ ποιὸς τὸ λέει αὐτό; Κανένας νόμος φυσικός; Ὁχι, τὸ λέει ὁ Κάιζερ ποῦναι ἀνώτερος κι ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους... Προῦ! Στὰ παλιά μου τὰ παπούτσια!...

Ἐγὼ τὸ Φρανσουά τὸν ἀγαπῶ... Γεννηθῆκαμε κ' οἱ δυὸ στὸ Στρασοῦργο... Στὴν ἴδια γειτονιά... Στὸν ἴδιο ἔρῳμο... Ἀπὸ παιδιὰ φίλοι... ἀχώριστοι φίλοι... Στὸ ἴδιο σχολιὸ πηγαίναμε, στὸ ἴδιο ἐργοστάσιο δουλεύαμε. Κ' ἔπειτα — μιὰ διαταγὴ τοῦ Κάιζερ: Ὁ Φρανσουά εἶναι ἐχθρὸς σου!... Προῦ! Στὰ παλιά μου τὰ παπούτσια, εἶπα.

Κ' ἔπειτα: Ρῆξε!... Σκότωσε!... Μὰ εἶναι ὁ Φρανσουά ἀντικρὺ μου... Νὰ σκοτώσω τὸ Φρανσουά;... Νὰ σκοτώσω Γάλλους καὶ Βέλγους; Τί μοῦ καναν οἱ φτωχοὶ; Κι αὐτοὺς μὲ τὸ ζῆρι τοὺς σύρανε στὸ μακελιό! Τοὺς μιλῆσανε γιὰ πατρίδα καὶ τοὺς ξεγελάσανε... Τοὺς ἀμυαλοὺς... Μὰ κι ἂ δὲν τοὺς ξεγελάσανε, κι ἂ δὲν τὰ πιστέψανε τὰ λόγια τους, τί μποροῦσανε νὰ κάνουνε; Νά, ὅ,τι ἔκανα κ' ἐγὼ. Νὰ συρθῶ στὸ μακελιό.

Καὶ σύρθηκα... ἔπως ὁ Χριστὸς στὸ Γολγοθά τοῦ... Καὶ τ' ὄπλο ποῦ κρατοῦσα στὸν ὄμο μου μὲ βάραινε περισσότερο ἀπὸ τὸ Σταυρό. Χιλιεῖδες ὀκάδες, βάραινε... Μὰ τί νὰ κάνω; Σύρθηκα... Ἐπόμεινα... Τὸ κορμί μου τυραννίστανε... Ἡ ψυχὴ μου κρατοῦσε ἀκόμα.

Στὴν πρώτη ἑμῶς ἐπίθεση: Πῦρ! Καταπάνω τους!... Γιὰ τὴν Πατρίδα!... Γιὰ τὸν Κάιζερ!... — ἡ ψυχὴ μου παναστάτησε... πέταξα τ' ὄπλο... καὶ δρόμο!...

II

Πηλάλα!... Πηλάλα!... Στά τέσσερα!...

Οἱ Γαλλικὲς ὀβίδες δὲν μὲ φτάνανε... Σὲ λίγο ἔπαψα καὶ νὰν τίς ἀκούω...

Κ' ἔτρεχα... Ὀλοένα ἔτρεχα... Νὰ φτάσω μίαν ὥρ' ἀρχύτερα στὸ Στρασοῦργο... στὸ σπίτι μου... ν' ἀγκαλιάσω τὴ γυναικούλα μου, νὰ φιλήσω τὸν Ἐγμοντ... Τὸ ξανθὸ του κεφαλάκι... τὰ κρινένια χερσάκια του!... Ὁ καημένος ὁ Φρανσουά!... Ἢ τὸν εὑρίσκα κι αὐτόνε στὸ Στρασοῦργο;.. Ἀμῆδὲ!... Ἢ τὸν τὸνε συνεπῆρε κι αὐτόνε ὁ σίφουνας, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά: Γιὰ τὴν τιμὴ τῆς Γαλλίας!... Γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Δημοκρατίας!... Κολοκῦθια!... Κολοκῦθια!... Ὁ Φρανσουά θὰ χασκογέλασε, ὅπως χασκογέλασα κ' ἐγὼ... Ὁ Φρανσουά εἶταν ἀνθρωπιστής, ὅπως κ' ἐγὼ... Ἀγαπούσαμε κ' οἱ δυὸ μας τοὺς ἀνθρώπους... Ὅλους τοὺς ἀνθρώπους... Πατρίδα μας ἔλη ἡ γῆς, ἀδέρφια μας ἔλ' οἱ ἄνθρωποι...

Καὶ τὸνε σπρώξανε κι αὐτόνε στὸ μακελιό, ὅπως καὶ μένανε... Οἱ καταραμένοι!... Οἱ καταραμένοι!... Κ' ἔτρεχα, σὰν τρελὸς ἔτρεχα... Μὲ κωνηγοῦσανε; Μήπως ξαίρω!... Κάτι ἀκουγα, κάτι σὰν τρεχατό, σὰ θόρυβο ἀπόμακρο καταπόδι μου... Δὲν ξαίρω...

Καὶ νά, μπροστά μου ὁ γκρεμός...

Νύχτα εἶτανε, γιατρέ μου... Μαῦρη νύχτα... Μαῦρη νύχτα σκέπασε καὶ τὰ μάτια μου σὰν κατα-

κώλησα . . . Πόσο έμεινα και ; . . . Δίγες, πολλές ώρες ; Μέρρες ; Βδομάδες ; . . . Δέν ξαίρω ! . . . Ποῦ νά ξαίρω ! . . .

Ξύπνησα δὴ στὸ νοσοκομετο . . . Σὲ τοῦτο τὸ κρεβάτι . . . Τὸ πόδι μου τὸ δεξιὸ κατατασκακισμένο . . . Τὰ μούτρα μου καταξεσκισμένα . . . Τὰ παγίδια μου καταλιανισμένα . . .

Κάταγμα τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἐπιπεπλεγμένον. Μώλωπες εἰς τὸ πρόσωπον μετὰ κατάγματος τοῦ δεξιοῦ βρεγματικοῦ ὁστοῦ . . . Λύσις τῆς συνεχείας τῶν ἀπαλῶν μορίων κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἡμιθωράκιον . . . Κι ἄλλα, κι ἄλλα. Σωστὸ φορητὸ νοσοκομετο κατάντησα.

III

Θά ζήσω ; . . . Θά πεθάνω ; . . . Μὰ κι ἂν πεθάνω, λίγο μὲ νοιάζει. Θά πεθάνω εὐχαριστημένος, γιατρέ μου, σ' τὸρκίζομαι.

Τὸ θάνατο δὲ μοῦ τὸν ἔδωσε βόλι ἀνθρώπου. Μοῦ τὸν ἔδωσε ἡ φύση. Ἡ μόνη ποῦχει δικαίωμα νὰ δίνει τὸ θάνατο, ἀφοῦ μόνη αὐτὴ μπορεῖ και δίνει και τὴ ζωὴ.

Δὲ σκοτώθηκα ἀπὸ ἀνθρωπο — δὲ σκότωσα ἀνθρωπο.

Τὸ νιώθεις πόσο μεγάλο εἶναι αὐτὸ, γιατρέ μου ; Και θὰν τὸ νιώθεις ἐσὺ αὐτὸ — ἐσὺ ποῦ κι ἂ φορεῖς τὴ στρατιωτικὴ στολή, τὴ φορεῖς ὄχι γιὰ νὰ σκοτώνεις ἀνθρώπους, μὰ γιὰ ν' ἀρπάξεις ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ χάρου — γιὰ νὰ μαλακῶνεις λίγο, ἐσο σοῦ εἶναι μπορετό, τὴν ἀνθρώπινη θηριωδία . . . Γιὰ νὰ ἐξαγνίζεις τὸν Κάιν . . .

(Ἀπὸ τὰ Γερμανικά)

M. II. ΝΑΣ...

ΧΩΡΙΟΥ ΔΑΚΙ

Σκλάβο μου πήρες τὴν καρδιά, φτωχὸ μεν χωριου-
[δάκι,

Ποῦ ἀπλώνεσαι ἀπ' τὸν ῥόγιο, σι' ἀνθέμια βουνο-
[πλάγια,

Μὲ τῆσπρα τὰ σπιτάκια σου, τὸ μαῦρο σου ἐκκλη-
[σάκι,

Τὰ ἡλιοχάρα περβόλια σου και τὰ γραφιά σου
[μάγια.

"Ἄλλοι ἄς ποθοῦν νὰ δέρονται σιῆς Πολιτείας τὴν
[τρέλλα...

Μικρὰ ἀπ' τὸ διάφανο τὸ φῶς κι' ἀπ' τὴ λαγγύετρα
[εἰρήνη...

Γιὰ μένα μὴν ἀπλή ψυχὴ κ' αἰσθαντικὴ κοπέλλα
Χαρά, εὐτυχία οὐρανόφερτη, τῶν κόλλων σου ἢ
[γαλήνη!

ΓΡΑΜΜΑ

Δὲν ἤρθε ἀπ' τοὺς ἀνθόκαμπους ἢ μυρουδιί, ἀπ' τὴ
[γλάστρα,

Οὐδὲ ἢ ὀροσοῦλα ἀπ' τὸ βοινό, τὸ φῶς ἀπὸ τὸν
[ἥλιο,

Δὲν ἔπαισε ἀπ' τὸν οὐρανὸ ἢ χαρὰ τρελλή, γελάστρα,
Ἄποψε σιῆς καλύβας μου τὸ φωχικὸ βασίλειο.

"Ὅλα ἓνα χέρι σπλαχνικὸ τάφερε ἀργά . . . στὸ Δεῖλι,
Μιὰν ὄρα, ποῦ κρυφόβουνα σάπειασιμὸ γιὰ Σένα.

— Ἐκεῖ στὸ μέγα εἰκόνημα, πλάι σι' ἀργυρὸ καν-
[τήλι,

Τὸ γράμμα εἶναι, ποῦ μὴστειλες, ἀγάπη μου, ἀπ' τὰ
[ξένα.

ΦΙΛΗ Κ. ΒΑΤΙΑΗ

ΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΤΑΒΕΡΝΑΣ

Εἶχαμε πάει σὲ μιὰ ταβερνούλα ξύλινη ὁμορφοκτισμένη, ποῦ πάνω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς εἶτανε κρυφωμένη μιὰ ἄσπρη πλάκα και πάνω τῆς εἶτανε χαραγμένα κάτι μαῦρα γράμματα κεφαλαία ποῦ λέγανε «ΚΡΟΝΟΣ». Πῶς τὸ βρήκε και γιὰτί διάλεξε αὐτὸ τὸνομα ὁ ταβερνιάρης, μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια και κάποτε ποῦ τὸν ρώτησα, μοῦ εἶπε αὐτὸ ἔβλακα αὐτὸ γιὰτί ἔτσι λέγανε οἱ ἀρχαῖοι τὸ θεὸ τῆς ρετινας, και ὅταν τοῦ εἶπα ἐγὼ πῶς δὲ λεγότανε ἔτσι, κείνος γέλασε εἰρωνικά, μὲ κοίταξε ἀπὸ πάνω ἔσα μὲ κάτω σανάθελε νὰ μὲ μετρήσῃ κ' ἔτσι σανάλαξε ιδέα γιὰ μένα μοῦ λέει «Μὰ ἐγὼ σὲ νόμιζα γιὰ γραμματιζούμενο, ἀλλὰ σὺ φαίνεσαι μπιτ γιὰ μπιτ ἀγράμματος».

Καθησμένοι λοιπὸν κείνο τὸ βράδυ πάνω σὲ ξύλινους πάγκους, γύρω σένα τραπέζι, ξύλινο κέκεινο, γαρνιρισμένο μὲ τὰ ποτήρια ποῦ μέσα ἢ ρετινα χρῦσιζε ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ και μπροστὰ μας ἀκουγότανε ὁ ἀπαλὸς ἦχος τῆς θάλασσας ποῦ γινότανε ἀπὸ τὸ σιγοφίλημα ποῦ ἔκανε στὰ κατάλευκα βότσαλα και οἱ ἀχτίνες τοῦ φεγγαριοῦ πέρτανε στὴ θάλασσα και φαινότανε σὴν νύκτα ποτάμι ἀπὸ ἀστῆμι ἔτσι λοιπὸν καθισμένοι και κουτσοπίνοντας ἔλεγε καθέννας και κάτι ποῦ τοῦχε συμβεῖ στὴν πολυποικίλη ζωὴ του.

Και πρῶτα ἔρχισε ὁ καπετὰν Δημήτρης, και τὸν λέγανε ἔτσι, γιὰτί ἀπὸ μικρὸ παιδί εἶχε φάει τὰ χρόνια του στὴ θάλασσα και γνωστὸς γιὰ τίς τερατολογίες του, νὰ λέει πῶς κάποτε εἶχε στὸ κρεβάτι τοῦ μὲ κάττα και ἓνα πρῶτὴ τὴν ἔκρουσε νὰ φωνάζει,

πρέπει να δει και τι βλέπει; ή κόττα του είχε κάμει ένα κούρ κ' έγραφε άπένω τ'ονομά του και τ'όστειλε λέει σε κάποιο μουσειό στο Παρίσι, και άφου κάνανε όλοι πώς τ'ό πιστέψανε, γιατί άλλοιώτικα θύμωνε, άρχισε ό μπάρπα Θύμιος να λέει, πώς κάποτε ό γιός του ό Μήτσος όταν είτανε δέκα χρονώνε άρρώστησε βαρεια, μια νυχτιά λοιπόν νόμισε πώς θα πέθαινε τ'ό παιδί του, τρέχει μεσάνυχτα και χτυπ'ε στο σπίτι του παπ'ε, για να πάει να μεταλάβει τ'ό παιδί... αλλά ό παπ'ε Πανηγής, έτσι λεγότανε, δέ στάθηκε τρόπος να πάει, γιατί του λέει πώς τώρα χριστιανέ μου είναι μεσάνυχτα και κάνει κρού, έπειτα δέ που συμφέρει γιατί θα σου πάρω πολλά... ..

Κι' άφου έβρισε κάμποσο όλους τούς παπάδες, γιατί καθώς έλεγε κολιός για κολιός άπ'όνα βαρέλι είναι, άρχισε ό Μαστρο Γιάννης' κείνος διηγήθηκε τήν τραγάλα που έκανε τ'ό έννενηντα έφτά στον πύλεμο, όπου φύγει, φύγει βρέ παιδιά. "Υστερα ήρθε ή σειρά του γέρο Νικόλα' είτανε ένα γεροντάκι, που ή δυστυχία είτανε ζωγραφισμένη στο άδύνατο πρόσωπό του....

— Έγώ συντρόφρι, λέει, θα σ'ε πω πώς πέθανε ό γιός μου, τ'ό μόνο στήριγμα που είχα για τ'ά γεροντάμτά μου. Είτανε παιδί δεκαοχτώ χρονώνε και τ'όχα βάλει στο κοντινό έργοστάσιο και δούλευε καλά' είτανε κοντά δύο χρόνια περασμένα, που μια μέρα τούς λέει ό μηχανικός, βρέ παιδιά ξαίρετε ότι έδωμέσα κιντυνεύετε, ή σκεπή είναι έτοιμη να πέσει και θα π'ατε όλοι μαζύ; να π'ατε λοιπόν στο Διευ-

θυντή για να παραπονεθ'ετε, να τ'ου π'ατε να τ'η φτιάξει, γιατί πήγα εγώ, αλλά δέ μάκούει... Πήγανε τ'ά παιδιά, ξαναπήγανε... όλο ύπόσχεσες τούς έδινε, αλλά τίποτε' και να π'ατε πώς δέν πήγαιναν οι δουλειές καλά; εκατομύρια κεί'χανε κάνει...

Μια μέρα, δέκα είτανε ή ώρα, θυμάμκι, είμουνα κ' έχτιζα σένα κοντινό μέρος, άκουσα μια βουή και κατόπι φωνές πολλές, άμέσως ύπεψιάστηκα, κατεβίνω κάτω και τρέχω, στους δρόμους είδα ανθρώπους να τρέχουνε κατά τ'ό έργοστάσιο, πήγα και γώ... Τι γινότανε' δέν μπορώ να σ'ε πω... Μαννάδες, παιδιά, άδέρφια... κ'ακοντυμένα, ξυπόλυτα να χτυπιούνται και να φωνάζουν... Οι άλλοι εργάτες τούς ξεπλακώνανε και άλλοι είτανε με βουλιαγμένο κεφάλι, άλλοι με βουλιαγμένο τ'ό στήθος, κανένανε δέ βρήκανε ζωντανό και καθέναν που ξεπλακώνανε και τόν θάζανε στη μπάντα σωριαζόντουσαν άπάνω του οι δικοί του και ούρλιαζαν και κοντά σ'όλους πήγε κι ή γιόκα μου, τόν είδα σε μια άκρη πεταμένο, είτανε άγνωριστος... .. Μ'ε έφαγαν οι κ'ακούργοι τ'ά παιδιά μας...

Σταμάτησε ό γέρος και με θουρκωμένα μάτια χτύπησε νευρικά τ'ό τραπέζι... Ήρθε ό ταβερνιάρης με τήν πατσαθούρα στο χέρι... Ήθερε μας μισή δ'ακ'όμα για να π'ανε οι πίκρες τ'ης ζωής κάτω, λέει ό γέρος... .. Κ' ύστερα άπό κάμποση ώρα άκούστηκε ένα σιγοτραγούδιμα.

K. ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

“ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ,”

Μ' αυτό τόν τίτλο δημοσίευε ό Ξερόπουλος ένα φιλολογικό άρθρο στον «Παντογνώστη», που τ'ό ξυνατυπώνουμε και στο «Νουμά» γιατί σε πολλά αναφανόμμε μαζί του. Σε π ο λ λ ά, είπαμμε, έχι σε όλα. Τ'ό π ο υ και σε π ο ι ά διαφανόμμε με τόν Ξερόπουλο, είναι γνωστό στους ταχικούς άναγνώστες τ'ου «Νουμά» και περιττό ν'όν τ'ά ξαναμασιόμμε. Μ'ε σάνει που ό Ξερόπουλος, ύστερο' άπό πολυχρόνιους έλιγμούς, σαν επιδέξιος σιραιηγός, έφτιασε σιή δική μας γνώμη, που χρόνια και χρόνια τήν κοπανάμμε στο «Νουμά»,

πώς ό Παλαμάς είναι Ε θ ρ ο π α ι ο ς ποιητής. πώς ή τέχνη του και ή εργασία του έχι ξεπεράσει άπό καιρό τ'ά έλληνικά πνευματικά σύνορα. Με όσα πάλι λέει για τ'ό «Ψωαίον παρελθόν», μ'ε κέντησε τήν ύρεξη τ'ά δημοσιόμμε, κάτω άπό τ'ό άρθρο του, ένα σημειώμα μας, γραμμένο τόν περασμένο Μάρτη, σα δημοσιεύαμμε τ'ά «Φιλολογικά πορτραίτα» στο «Έλεύθερο Βήμα» και που δέν τ'ό τυπώσαμμε, γιατί δέν είχε θέση σ' έφημερίδα καθημερινή.

Τ'ά «Φιλολογικά Πορτραίτα» τ'ου κ. Α. Ταμπούλου μ'ε επαναφέρουν εις τ'ό 1890. Μ'ε ένθυμίζου τ'ά μεγάλας λογοτεχνικές και δημοσιογραφικές προσωπικότητας τ'ης έποχής εκείνης. Και μ'ε κάμνουν να συλλογισθ'όμμεν: ύπάρχουν και σήμε-

ρον τιαυται; Ἡ μήπως τοὺς γίγαντας ἐκείνους, τοὺς ἀκμάσαντας πρὸ τριακονταετίας, τοὺς διεδέχθησαν κοινοῦ ἀναστήματος ἄνθρωποι;

Ὁ ἴδιος δ' κ. Ταγκόπουλος, ἂν καὶ διόλου μισο-νεϊστις, ἐκφράζει μίαν ἀπόψιν ὑπεραχῆς τοῦ παρελθόντος καί, μὲ ὄλας τοῦ τὰς ἐπιφυλάξεις ὑπὲρ τοῦ παρόντος, συμπεραίνει ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκείνοι ἦσαν τοῦλάχιστον δυνατοὶ καὶ ἰδιόρρυθμοὶ τύποι. Μὲ ἄλλους λόγους ὅτι εἶχαν κατὰ τὸ ἰδιαιτέρον, τὸ ὅποσον οἱ διάδοχοί των, ἂν καὶ κατ' οὐσίαν ἴσως ἀνώτεροι, δὲν ἔχουν Ποῦ νὰ εὐρεθῇ π. χ. σήμερον ἕνας Ἀχιλλεὺς Παράσχος, ἕνας Σουρῆς, ἕνας Ροῖδης, ἕνας Ραμπαγᾶς, ἕνας Γαβριηλίδης, ἕνας Θέμος Ἄννινος, ἕνας Μπάμπης ἀκόμη, — ἂν καὶ αὐτὸς ζῆ, ἀλλ' ἀπόμαχος πλέον, — ἕνας Μητσάκης, ἕνας Παπαδιαμάντης, ἕνας Κορομηλάς καὶ καθεξῆς;

Πραγματικῶς, ὄλοι αὐτοί, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀκόμη, ἦσαν τύποι δυνατοί. Ἀλλὰ θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ τοὺς διαιρέσῃ εἰς δύο κατηγορίας: Εἰς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους μόνον αὐτὴ ἡ τυπικότης διέκρινε κ' ἐπέβαλλε, χωρὶς μεγάλην ἀξίαν, (Ραμπαγᾶς π. χ. Μητσάκης κτλ.) καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν μόνον ἰδιόρρυθμοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ πραγματικῶς μεγάλοι. Φρονῶ δὲ ἀδιστάκτως, ὅτι οἱ δεῦτεροι αὐτοὶ κυρίως δὲν ἔχουν ἀξίους διαδόχους εἰς τὴν ἐποχὴ μας, — ἂν ἐξαιρέσωμεν, ἐννοεῖται, ἢ μᾶλλον ἂν συμπεριλάβωμεν μεταξὺ τῶν νεκρῶν τοὺς ἐπιζῶντας, Παλαμᾶν, Δροσίνην, Καρχαδίτσαν, Βλαχογιάννην κτλ, οἱ ὅποιοι ἀνήκουν ἐπίσης εἰς τὸ ὥρατον ἐκεῖνο παρελθόν.

Καὶ διὰ τὰ ὀμιλήσω πλέον συγκεκριμένως, ἀπὸ τοὺς ἔχοντας τὴν μεγάλην πραγματικὴν ἀξίαν, ἄς λάβω ὡς παράδειγμα μόνον τρεῖς: τὸν Ροῖδην, τὸν Παλαμᾶν καὶ τὸν Θέμον Ἄννινον. Ὑπάρχει σήμερον νεώτερος πεζογράφος, συνδυάζων τὴν σοφίαν, τὴν καλαισθησίαν, τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν, τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ συγγραφέως τῶν «Ἐιδώλων» καὶ τῶν «Παρέγων»; Ὑπάρχει σήμερον κριτικὸς τῆς δευτέρας, τῆς εὐθύτης, τῆς ἀμεροληψίας καὶ τῆς τέχνης, τῆς ειδικῆς τέχνης, τοῦ Ἐμμ. Ροῖδη; Βεβαίως οὐκ ἔστιν ἡμερον δὲν ἔχομεν παρὰ Μελάδες καὶ Φώτους Πολίτες, — λαμπροὺς μὲν κατὰ τὰλλα ἀνθρώπους, ἴσως μάλιστα καὶ τύπους, οἱ ὅποιοι ὅμως οὔτε τὴν ἀληθινὴν σοφίαν, οὔτε τὴν ἀδιάλλακτον εὐσυνειδησίαν, οὔτε καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν ὕψος τοῦ Ροῖδη ἔχουν. Ἐν γένει, ὁ Ροῖδης ὑπῆρξεν ἕνας μέγας Ἕλληνας πεζογράφος, εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη, ὅμοιος τοῦ ὁποίου δὲν ἐφάνη ἔκτοτε κανεὶς εἰς κανέν.

Καὶ ὁ Παλαμᾶς; «Ἐξεθύμανε! . . .» ψιθυρίζουν οἱ νεαροὶ ποετᾶστροι. Ναί, ἴσως ἀλλὰ πρὶν ξεθυμᾶναι, ἐπὶ σαράντα ὀλόκληρα ἔτη, — ὀλίγα εἶναι; — συνεσώρευσεν, ἐπύργωσε, μίαν ἀπὸ τὰς ὀγκωδεστέρας, μεγαλοπρεπεστέρας καὶ ἐπιβλητικωτέρας ἐργασίας τῶν ἡμερῶν μας. Καὶ ἀκόμη ἐργάζεται. Ὡς αἰσθητικὸς καὶ ὡς ποιητής, ὁ Παλαμᾶς εἶναι σήμερον ἀπὸ τοὺς κο-

ρυφαίους τῆς Εὐρώπης. Ἀδύνατον νὰ μὴ γίνῃ ἐντὸς ὀλίγου παγκόσμιος, μεταφραζόμενος, μελετώμενος καὶ σχολιαζόμενος ὅπως πρέπει. Ἐλπίζω δὲ νὰ ζήσῃ διὰ τὰ πάρη καὶ τὸ βραβεῖον Νόμπελ, οὐδενὸς κατώτερος ἀπ' ὅσους τὸ ἐπῆραν ἕως τώρα. Ποῖος ἀντικαθίστα ἕνα Παλαμᾶν; Ποῖος ἔχει τὴν ἀξίαν τοῦ καὶ τὴν ἐπίδρασίν του; Ποῖος, ἀπὸ τοὺς νεωτέρους τοῦλάχιστον, φαίνεται ὅτι θὰ τὸν διαδεχθῇ ὡς Διδάσκαλον; Ἐκτιμῶ πολλοὺς, ἀλλ' ἀντάξιον διάδοχον δὲν βλέπω κανένα.

Ἐπίσης τοῦ Θέμου Ἄννινου, τοῦ μεγάλου Ἕλληνας γελοιογράφου. Κανεὶς δὲν ἐκληρονόμησεν, οὔτε τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν χάριν τῆς γραμμῆς του, οὔτε τὴν δύναμιν καὶ τὴν εὐφυΐαν τῆς σατύρας του, οὔτε καὶ τὴν ἀνεξάντλητον γονιμότητά του. Διότι εἰς ὄλην του σχεδὸν τὴν ζωὴν, ὁ Θέμος Ἄννινος δὲν ἔπαυσε νὰ ἐκδίδη μίαν εἰκονογραφημένην ἐφημερίδα, — «Ἀσμοδατον» ἢ «Ἄστου», — γεμάτην σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μὲ προϊόντα τῆς ἱστορικῆς του «μολυβδοδίδος». Ὀλόκληρος ἡ ἐποχὴ εἶναι φωτογραφημένη εἰς τὰ πειράριθμα αὐτὰ σκίτσα τοῦ μοναδικοῦ γελοιογράφου. Καὶ εἰς τὸ τεράστιον αὐτὸ λεύκωμα δὲν συναντᾶ κανεὶς μόνον γνωστά, ὠρισμένα πρόσωπα, τὸν Δεληγιάννην, τὸν Τρικούπην ἢ τὸν Λομβάρδον οὔτε μόνον ἀπλοῦς «τύπους», τὸν Στελανίδην, τὸν Σταμούλην, τὸν Μίκιον Λάμπρον ἢ τὴν κυρίαν Ροζοῦ συναντᾶ προπάντων γενικοὺς ἀντιπροσωπευτικοὺς τύπους τῆς κοινωνίας ἐκείνης: τὸν γαλατᾶν, τὸν χασάπην, τὸν νοικοκύρην, τὸν χρυσοκίνδαρρον τὸν λιμοκοντόρρον, τὸν ἀστυνόμον, τὴν κυρίαν τοῦ κόσμου, τὴν γυναικούλαν, τὸν καλόγηρον, τὸν ἐπαρχιώτην, τὸν χωροφύλακα, τὸν Τοτόν, τὴν Μπεμπέκαν. Ἀκόμη καὶ τὰ ζῷα: τὸ ψοφάλογο τοῦ τράμ, τὸν σκύλον τοῦ χασάπην, τὸν γαῖδαρον τοῦ μανάδη . . . Κανεὶς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ἢ κατοπινοὺς γελοιογράφους δὲν εἴμπορεῖ νὰ καυχήθῃ δι' ὁμοίαν ἐργασίαν. Ἐκτιμῶ πολλοὺς, ἀλλὰ ἀντάξιον διάδοχον τοῦ Θέμου Ἄννινου δὲν βλέπω κανένα.

Τύποι . . . ὦ, τύποι εἴμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ σήμερον πολλοί. Πραγματικαὶ ὅμως ἀξίαι, ὀλίγαι. Μεγάλαι δὲ ὡς ἐκεῖναι ποὺ ἐλαμψαν περὶ τὸ 1890, καμμία ἀπολύτως. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ἀκόμη κ' ἕνας Μπάμπης Ἄννινος, ἱκανὸς νὰ γράφῃ μίαν κριτικὴν περὶ τῆς «Γῆς» τοῦ Ζολᾶ, ὡς τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ποὺ ἔγραψεν εἰς τὴν τότε «Κυανὴν Ἐπιθεώρησιν», — τὴν ἐδίδασκε ἄραγε ποτὲ ὁ κ. Μελάς; — καὶ συγχρόνως νὰ σκαρώνῃ αὐτοσχέδιον τὸ τετράστιχον:

Πήγα καὶ στὸ Φάληρο
Εἶδα καὶ τὴ θάλασσα,
Εἶχα καὶ ἕνα τάληρο,
Κρίμα ποὺ τὸ χάλασα!

ἀδύνατον μέχρι σήμερον, — ἔ, λοιπόν! οὔτε ἕνας Μπάμπης Ἄννινος δὲν ὑπάρχει σήμερον μεταξὺ αὐτῶν τῶν

νέων, πού δὲν ξεύρουν ἄλλο παρὰ νὰ βρίζουν . . .

Ἄλλ' ἂν οἱ μὲν παλαιοὶ ἀπέθαναν ἢ ἐξεθύμαναν, ἀφοῦ ἐπέρασαν τὰ ἐξήντα καὶ τὰ ἑβδομήντα χρόνια, — καὶ νισάφι πιά! — οἱ δὲ νέοι δὲν ἐστάθησαν ἱκανοὶ νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν εἰς ἀξίαν, φήμην καὶ ἐπιβολήν, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἐποχὴ αὐτὴ πνευματικῶς εἶναι καθυστερημένη; Νομίζω ὅτι δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία καὶ συζήτησις. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀπελπιστικόν, ὅσον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως. Συνήθως καὶ ἐκτὸς ἐξαιρέσεων, τὰ παιδιά τῶν μεγάλων εἶναι μέτρια καὶ μόνων τὰ ἐγγόνια τῶν ἐμοιάζου καὶ τοὺς ὑπερβαίνουν. Ἡ ἐξέλιξις δηλαδὴ τῆς οἰκογενείας ὑπερπηδᾷ μίαν γενεάν, τὴν ὅποιαν ἀφίνει κατωτέραν καὶ τῆς προηγουμένης τῆς καὶ τῆς ἐπομένης. Τὸ ἴδιον εἴμπορεῖ νὰ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς πνευματικὰς γενεάς, τὰς διαδεχομένας ἀλλήλας, ἢ εἰς τὴν μεγάλην πνευματικὴν οἰκογένειαν ἐνὸς ἔθνους, ὅπου αἱ συγγένειαι δὲν εἶναι μόνον ἐξ αἵματος (Δημήτριος καὶ Γεώργιος Κορομηλάς, Κωστής καὶ Λεάνδρος Παλαμάς, Γεώργιος καὶ Νίκος Τσοκόπουλος, Δημήτριος καὶ Πᾶνος Ταγκόπουλος κτλ.), ἀλλὰ ἐκ κλίσεως ἢ ἐπιδράσεως (Ροῦθις καὶ Μελάς, Θέμος Ἄννινος καὶ Μαυριλάκος Noir). Οἱ σημερινοὶ νέοι λόγιοι καὶ καλλιτέχναι, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς κάποιον ἀκμήν, εἴμπορουν νὰ θεωρηθοῦν ὡς πνευματικὰ παιδιά τῶν μεγάλων τοῦ 1870. Δὲν τοὺς ἐμοιάζουν τόσο πολὺ; Θὰ τοὺς ἐμοιάσουν τὰ ἐγγόνια τῶν. Ἐπιτέλους δὲν εἶναι κανένα δυστύχημα. Τὰ χρόνια περνοῦν, ἢ νέα γενεὰ φθάνει — ἔφθασε . . .

Ὅσον διὰ τοὺς παλαιούς, τοὺς ἐργαζομένους ἀκόμη, αὐτὴ ἡ παρένθεσις μιᾶς ἀνικάνου γενεᾶς, τοὺς συμφέρει, ἀφοῦ τοὺς διατηρεῖ περισσότερα χρόνια εἰς τὴν περιωπὴν τῶν. Ἄλλῃως θὰ ἦσαν ἐκθρονισμένοι καὶ λησμονημένοι πρὸ πολλοῦ. Διότι καὶ μόνον θὰ ἔπαυαν νὰ ἐργάζωνται καὶ θάπεσύνοντο, ἔταν θὰ ἔδλεπαν ὅτι ὁ κόσμος προτιμᾷ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλους νεωτέρους καὶ καλυτέρους. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν συμβαίνει σήμερον. Καὶ εἶναι ἀκόμη μία ἀπόδειξις. Ἄς εὐχόμεθα λοιπὸν νὰ ζοῦν καὶ νὰ ἐργάζωνται οἱ παλαιοί... ἕως νὰ μεγαλώσουν τὰ ἐγγόνια.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΡΟΣ

ΕΝΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

(Σὺν « Ἐπέλογος » εἰς τὰ « Φιλολογικὰ Πορτραῖτα »).

Ἔχουμε καὶ μεις, παιδιά, τοὺς πνευματικοὺς θησαυροὺς, ἔχουμε τοὺς μεγάλους μας. Ξεφυλλίζοντας τοῦτο τὸν καιρὸ εἰς τὰς δύο Βιβλιοθήκας, στὴν Ἑθνικὴν καὶ τῆς Βουλῆς, τὰ περιοδικὰ καὶ τὶς ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς, πού προσπάθησα νὰ δώσω μίαν εἰκόνα σὲ τοῦτα τὰ « Πορτραῖτα » μου, σὰς τὸ ξομολογίεμαι πὼς πολλὰς φορὰς αἰστάνθηκα ἰλιγγο καὶ ἀθελά μου ξεφώνησα :

— Τ' εἶν' αὐτὰ; Τί ἀνθισθ πνευματικῆ; Τί θησαυροὺς ἰδεολογικῶς; Τί νιάτα; Τί εὐγενικοὶ ἀγῶνες; Τί ἀναποδογύρισμα πνευματικὸ καὶ κοινωνικὸ ἔγινε σὲ τοῦτη τὴ χώρα καὶ οἱ σημερινοὶ δὲν ἔχουν πάρει εἶδηση;

Ὁ «Ραμπαγάς», τὸ «Μὴ Χάνεσαι», ὁ «Ἀσμοδαῖος», τὸ «Ἄστυ» ὁ «Παλιάνθρωπος». ὁ «Ρωμιός», εἶναι τὰ θησαυροφυλάκια τὰ πνευματικὰ, τὰ ἰδεολογικὰ, — εἶναι τὰ πνευματικὰ χρυσορυχεῖα τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας. Ποιὸς καταπίαστηκε νὰ τὰ ἐξερευνήσει; Ποιὸς νέος φιλοδῶξεσε νάναστήσει αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, νὰ μᾶς τὴ ζωγραφίσει, νὰ μᾶς δείξει τί πέρασε ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ ζωὴ, χωρὶς νὰν τὸ πάρομε εἶδηση;

Σὰ συλλογίζομαι πολλὰς φορὰς: ἓνα «Ραμπαγάς», ἓνα Γαβριηλίδη, ἓνα Μητσάκη, ἓνα Θέμο Ἄννινο καὶ τόσοι, τόσοι ἄλλοι, καὶ τοὺς συγκρίνω μὲ ξένους πνευματικοὺς ἐργάτες πού κάθε μέρα γίνεται λόγος εἰς τὰς πατρίδας τοὺς γιὰ τὴ ζωὴ τους, γιὰ τὰ ἔργα τους, γιὰ τὸ πῶς ἀσήμερον ἐπέσδδιο τῆς ζωῆς τους, — ἀπελπίζομαι νὰ βλέπω τὴν κατάντια μας. Ἀὐτὸ καὶ πρόσμεναν ὅλοι αὐτοὶ νάρθει ἓνας Ταγκόπουλος καὶ νὰν τοὺς βγάλει, μέσα στὰ περιορισμένα ἔργα μιᾶς ἐπιφυλλίδας, ἀπὸ τὴν περιφρονητικὴν καὶ ἐγκληματικὴν ἀκόμα ἀράνεια, πού τοὺς εἶχε καταδικάσει ἡ νεοελληνικὴ ἀδικιοφροσύνη.

Ἐγὼ ἔκαμα, ὅσο μπόρεσα, τὸ χρέος μου. Ἐξιστορῶντας, σκιαγραφῶντας εἰς τὰ «Φιλολογικὰ Πορτραῖτα» τὴ φιλολογικὴ μου ζωὴ, ἔδωσα σημάδια στοὺς νέους, τοὺς ἔδωσα τὸν μπουσούλα γιὰ νὰ τὸν ἔχουν ὀδηγητὴ καὶ νὰ μπορέσουν ἔτσι νὰ βαδίσουν εὐκόλα πρὸς τὶς πηγὰς ἀπ' ὅπου θὰ ἠπορούσαν νὰντλήσουν τόσο πολὺτιμο ὕλικὸ γιὰ κριτικοῖστορικὰς μελέτες, πού μ' αὐτὰς θὰ τιμήσουν καὶ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὴν πατρίδα τους.

Χρειαζέται καὶ λίγος κόπος καὶ λίγη μελέτη γι' αὐτὴ τὴ δουλιὰ. Μὰ σὰ συλλογίζονται κόπο καὶ μελέτη τὰ νιάτα — δὲν εἶναι Νιάτα πιά: εἶναι σακάτικα καὶ ἀξιοπεριφρόνητα πνευματικὰ γερατιά.

5. 3. 922.

Δ Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΞΕΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΝΕΑ ΤΕΧΝΗ

Ὁ Γερμανὸς Φράνσις Γιούνγκς εἶναι ὁ συγγραφέας μιᾶς σειρᾶς ἀνθρωπιστικῶν ρομάντων πού τὰ ἔχει ἐκδόσει ἡ Βιβλιοθήκη «Τὸ Κόκκινο Ρομάντο» πού βγαίνει εἰς τὸ Βερολίνο. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων του εἶναι: ὁ Προλετάριος, ἡ Κόκκινη Βδομάδα. Τὸ τελευταῖο ἔργο εἶναι: Ἡ Ἐργατικὴ

Εἰρήνη (1922). Στὸ ἔργο αὐτὸ ὁ Φράνς Γινδγκ ἔχει ἓνα Πρόλογο, ὅπου, ὑπὸ ἴππο αὐτοκριτικῆς μᾶς ἀναπτύσσει τίς ἰδέες του περὶ τέχνης. Ἐπειδὴ εἶναι περιεργὸν νὰ μάθουμε τί σκέπτεται γιὰ τὴν τέχνη ἕνας σοσιαλιστῆς συγγραφέας, μεταφράζουμε ἐδῶ λιύτερα ὀλάκερο τὸν πρόλογο. Στὸ ἐρχόμενο φύλλο θὰ ἀναπτύξουμε τὸν πρόλογο καὶ θὰ ἀναλύουμε λεπτομερέστατα τίς ἰδέες πὸν περιέχονται μέσα σ' αὐτόν :

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σπιτόφορους μου θὰ μὲ κατηγοροῦσιν γι αὐτὲς τίς γραμμές. Ἄλλοι θὰ εἰποῦνε πῶς ἐγὼν προβάλλω πολὺ τὸν ἑαυτὸ μου ὡς συγγραφέα. Ἄλλοι θὰ εἰποῦνε δι τὸ τεχνικὸ πρόβλημα δὲν πρέπει νὰ περιγράφεται ἀλλὰ νὰ διαμορφώνεται. Ἐγὼ θέλω νὰ εἰπῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν στὸν ἀναγνώστη τί θέλω ἐγὼ καὶ πῶς κείται τὸ τεχνικὸ πρόβλημα. Ὁ ἀναγνώστης ὀφείλει κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν νὰ συμπράτῃ στὴ λύσιν καὶ στὴ μορφή τοῦ ἔργου, νὰ ἐξετάσῃ πὸν ὀρθὸν προσκορῶν κ' ἔτσι νὰ ἐπιτυγχάνεται ὁ ἀληθινὸς σύνδεσμος ἀνάμεσα συγγραφέα καὶ ἀναγνώστη πὸν εἶναι τὸ ὀσοῦδὲο ταιτο μέρος τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Κάθε περιεχόμενον πὸν θέλει κανεὶς νὰ ἐκθέσῃ, κερδίζει ἔτσι ἓνα ρυθμὸ. Δὲν κατασκευάζεται πὰ μόνον ἔτσι μιὰ πρόξῃ ἀλλὰ ἓνα μέρος τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ μας, τὸ γεγονός *μ α ζ ἰ μ α ς κ α λ μ ε ς α μ α ς*, μαζὶ μὲ τὰ αἰσθηματὰ μας καὶ μὲ τὴ ζωντανὴ ἐνότητι τοῦ δεσμοῦ πὸν μᾶς ἐνώνει ὀλους τὸν ἓνα μὲ τὸν ἄλλον. Ἡ πρόξῃ τοῦ βιβλίου διεξάγεται μαζὶ μας καὶ δημιουργεῖται μιὰ νέα μορφή ἀρμονικῆς ζωῆς. Ἡ ἐπανόσισιν στὴ γλώσσα ὑποφῶσκει πὰ καὶ οἱ πρῶτες ἀχιίδες τῆς μαζὶ μὲ κείνες τοῦ προλεταριάτου μπαίνουν στὴ χώρα τῆς κοινότητος.

Τὰ τεχνικὰ μέσα πὸν ἀντιλοῦνται ἀπὸ τὸν ἀτομικιστικὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, ὅπως ἡ περιγραφή, πηγάζουν ἀπὸ τοὺς ἴδιους νόμους τῆς ἐξέλιξης ὅπως τὰ τρᾶστ στὴν Κεφαλαιοκρατία. Αὐτὰ ἐμφαίνουσι τὴ γλωσσικὴ ὑπερέντασιν στὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς, βάθος αἰσθημάτων μὲ τὸ νόημα τῆς ἀπομόνωσης. Πρὸς τὸ σκοπὸν νὰ ἐκβιάσουν τὴ μεταφορὰ καὶ τὴ μεσαιετία, ἐὶ λογικὴ ὡς σοναίσθημα. Ὀφείλουμε νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτὰ. Τὸ ζήτημα μόνον εἶναι πρὸς ποῖον σημεῖον. Πρὸς τὸ ἐγὼ ἢ πρὸς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐμ εἶς; ὕχι μόνον ὡς ὁ συγγραφέας, ὡς τὸ ἐγὼ πρὸς τὸ ἐμ εἶς, δηλαδὴ πρὸς τὴν κοινότητα τῶν ἀναγνωστῶν, ἀλλὰ ὁ συγγραφέας ὡς ὀδηγητῆς τῶν ἀναγνωστῶν καὶ τοῦ συνόλου πρὸς τὰ ἐμπρός, ὡς ἡ τεχνικὴ λειτουργία, ὡς ὁ ἐπιτετραμμένος τῶν ἀναγνωστῶν. Ἡ ζωὴ θὰ γίνῃ πικικώτερη. Ἐγὼ δὲν πιστεύω στὴν ἐπιστημονικὴ μορφή, στὴν ἐπιστημονικὰ καθωρισμένη λογοτεχνικὴ μορφή. Εἰμῆς θὰ διαμορφώσιν τοὺς

ἑαυτοὺς μας ἀλιώτικα, θὰ τοὺς διαμορφώσιν στὴν ἐξέλιξιν τοῦ συνόλου, τῆς Κοινότητος. Δὲ θὰ τὰ λύσιν ὀλα τὰ ζητήματα διαλεκτικὰ ἀλλὰ πολλὰ καὶ συναισθηματικὰ καὶ παίζοντας. Ἄν καὶ σήμερον στὸν ἀγῶνα ἡ Διαλεκτικὴ εἶναι σπουδαίωτερη καὶ ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη μας ἐπιθυμία.

Ἄλλὰ ἐμεῖς θέλουμε νὰ ὀμολογήσιν ἀκριβῶς ἐπειδὴ βαδίζιν σισσωματωμένοι καὶ ὀπλιζόμεσιν γιὰ τὸν ὀξῦτατον ἀγῶνα, δι ἐμεῖς ὀλοι βαθῦτατα πιθυῦμε εἰρήνην. Δὲ θέλουμε νὰ ζήσιν σὴν ἦρωες τοῦ πολέμου, ὅτι στὴ βουή τῶν πολιτικῶν διαχωρισμῶν κραδαίνοντας τὸ ξίφος τοῦ τρόμου σὶδ χέρι, ἀλλὰ θέλουμε νὰ ζήσιν μαζὶ καὶ ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον, σὰ μέσα σ' ἓνα μισῶφωτον. Γιὰτὶ ἐμεῖς δὲν ὑποφέρουμε ἀκόμα τὸν ἥλιον καὶ μᾶς πέφτει δισκόλον νὰ στυθοῦμε ὀρθοί. Ὁλὶ μποροῦσιν νὰ εἰποῦμε : περιμένετε ἀκόμα γιὰτὶ δὲν εἶμασιν τόσο μακρῶτά. Αὐτὸ εἶναι ἀλήθειν.

Ὀφείλουμε ν' ἀπαλλαχθῶμε ἀπὸ αὐτὸ. Ὁ ἦρωισμὸς εἶναι γιὰ τὴν περιγραφή μιὰ ἐπικίνδυνη πλάνη. Εἶναι ἀστικὸς τὸ ἐναντίον, ἐμεῖς ἔχιν ὀλοι τὴ συνεικτικότητα νὰ εἶμασιν ἄνθρωποι. Ὀχι π ὡς εἶμασιν ἄνθρωποι, ἀλλὰ ὁ τὶ εἶμασιν. Στὰ προηγούμενα βιβλία μου πάντοτε συγκέντρωςα ὀλα σὲ τοῦτον μόνον, στὸ μόνον σημεῖον ὅπου τὸ Ἀνθρώπινον ἐμφανίζεται στὸν Ἀνθρωπον σὲ ὕποια σχέση κὶ ἄν αὐτὸς βρῖσκειται. Γιὰτὶ αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον δὲν μπορεῖ νὰ λειπῇ ἀπὸ κανένα ἀπολύτως ἄνθρωπον. Ἐκαμα τρῶπον τινὰ αὐτὸν τὸν ἄθλον νὰ εἶρω αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον κ' ἔτσι ἔγραφα τὸ ἓνα βιβλίον ὕστερον ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἐὰν αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον εἶτανε φανερὸ καὶ ἄν ὀλες οἱ προετοιμασίες γιὰ τὴν εἰρεσὴ του εἶχανε τόσο προχωρήσει ὡστε νὰ ἀναμένεται τῶρα ἡ ἀνακάλυψιν του, θὰ ἔβαζα τέλος. Ἡ ἀτμοσφαῖρα μὸς δὲν τὸ ἀνέχεται αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀρκετὰ ἰσχυρὸς νὰ ἐκφράσω αὐτὸ ἀλλοιῶτικα παρὰ μὲ τὸ νὰ σ υ ν ς α ἰ σ τ ἄ ν ο υ μ α ἰ τὸ Σύνολον. Νὰ γράφῃ κανεὶς μὲ τὸν ἑαυτὸ του μπορεῖ, καὶ μάλιστα τὸ καθεῖτ. Ἐπειδὴ ἐγὼ εἶχα προκατῆληψιν ἐναντίον τῆς πλάνης τοῦ Ἡρωισμοῦ, ἐπῆρα αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον γιὰ περιεχόμενον τῶν ἔργων μου.

Ἐμάλλωσα μὲ τοὺς ἀναγνώστες. Θέλουμε νὰ βαδίσιν μαζὶ μὲ εἰρήνην. Νὰ παρατηρεῖτε πῶς ἐγὼ πραγματεύομαι τίς φράσεις. Νὰ ἐξειδάζετε τὴ χρῆσιν τοῦ τεχνικοῦ ὕλικου. Νὰ ἐργάζεσιν μαζὶ μου στὸ λιμάρισμα τῆς ἔκφρασης καὶ τῆς αἰτοησης. Ἐτσι θὰ δημιουργήσιν καί. Ἐτσι θὰ ὑπῶσιν ἓνα οἰκοδόμημα ὅπου ὁ καθένας θὰ βιλέπῃ τὸν ἑαυτὸ του σὲ ὀλες τίς πτεχές του νὰ καθρεφτίζεται καὶ πὸν δὲ θὰ εἶναι μοναχικὸ ἀλλὰ θὰ ἀποτελεῖ ἓνα χαρούμενον καὶ εἰτυχημένον Σύνολον.

Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ

«ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ»

Φίλε «Νομίε»,

Ἵστερ' ἀπὸ τῆς δυῖ ἀνθολογίας τῶν νέων (τοῦ Γιοφύλλη καὶ τοῦ Ἐλευθερουδάκη), πού ἄμα βγήκα-νε μᾶς εἶπες, μόνος ἐσύ, τῆ σωστή γνώμη, γι' αὐτές, ἐ-τοιμάζεται καὶ τρίτη μπηχτή κατὰ τῆς συφοριασμένης νεοελληνικῆς ποίησης— ἡ «Νεοελληνικὴ ἀνθολογία» τῶν κ. κ. Ζηκάκη—Σκόκου. Ὁ κ. Σκόκος, πού με-τριοφρονέστατα αὐτοτιτλοφορεῖται στὴ σχετικὴ εἰκο-νογραφημένη ἀγγελία «λογοτέχνης ἄμα καὶ ποιη-τῆς, συνδυάζων ἐφόδια μακροῦς πείρας καὶ λεπτῆς καλαισθησίας, καὶ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ὁποίου ἐπέ-ρασαν, ἐκοσμίνισθη, ἐσφυγμομετρήθη κτλ. κτλ. ἐπὶ μίαν ὁδετῖαν ἢ λογοτεχνικὴ καὶ φιλολογικὴ ζωὴ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος» — ὁ κ. Σκόκος λοιπὸν πού ἄλλοτε, στὰ 82, ὁ μακαρίτης Γαβριηλίδης τονὲ χα-ραχτήρισε (Ἐφ. «Μὴ Χάνεσαι» ἀριθ. 269, 17 Μαρ-τίου 1882, σελ. 3, στήλη 2) ὡς «δημοσιογράφον μὴ δημοσιογράφον καὶ ποιητὴν μὴ ποιητὴν», πῆρε πάνω στὴ ράχη του ἕνα ἔργο ἀνώτερο ἀπὸ τῆς πνευματι-κῆς του δυνάμεως καὶ μὴ ἀποτυχία σίγουρη, κλασικὴ, κλασικώτερη ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴν ἀποτυχία πού ση-μείωσε ἡ «Ἀνθολογία τῶν νέων» τοῦ Ἐλευθερου-δάκη.

Ἄμα δικιάσει κανεὶς τὴ φλύαρη ἀγγελία τῆς «Νεοελληνικῆς ἀνθολογίας» πού κυκλοφόρησε ὁ Ζη-κάκης, θὰ πεισθεῖ ἀμέσως γι' αὐτὰ πού γράφω πα-ραπάνω. Ὁ «Λασκαράτος καὶ ὁ Τανταλίδης, γράφει, ἀπουσιάζουν ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ νεωτέρων ἀνθολο-γιῶν. Οὔτε ἀπὸ τὴν παλαιᾶν ἀνθολογίαν Ταγκο-πούλου οὔτε ἀπὸ τὴν νέαν ἀνθολογίαν Πολέμη ἀπου-σιάζουν οἱ δύο αὐτοὶ ποιητές. Οὔτε ὁ Μακροβῆς πα-ραμένει σχεδὸν ἄγνωστος (! !), οὔτε ὁ Βαλαωρίτης ἀγνωεῖται (!!) ἀπὸ τοῦς πολλοῦς» κτλ. κτλ. ἔ-μοικ καὶ χειρότερα. Καὶ ἀπὸ τὰ «εὔσημα ἀνθύλλια» ὡς ἡ Φιλημένη τοῦ Πετρονάκου καὶ ὁ Σαϊακτῆς, ὑπάρχουν ἀρκετὰ στὴν ἀνθολογία Ταγκοπούλου καὶ δὲν περιμέναν τὸν κ. Κ. Σκόκο νάρθει κούτσικ κούτσικ σήμερα νάν... τ' ἀνακκλύψει!

Θέλω δηλ. νὰ εἰπῶ, φίλε Νομά. πῶς ἡ δουλιὰ αὐτὴ δὲν εἶναι γιὰ τὰ κούτσικ τοῦ κ. Κώτσου Σκόκου καὶ μποροῦσε ἀξιόλογα ἢ ἀκατάσχετη νεοελληνικὴ γραμματοδιομηχανία νὰ φέσει τὴν ποίηση ἤσυχη καὶ νὰ καταπατήσει τῶς ἄλλα ἡμεδαπὰ καὶ ξένικ ἀπε-ριτέλιστα φιλολογικὰ οἰκόπεδα.

Με ἀγάπη
ΣΚΟΤΟΣ

Γράφετε σύντομα καὶ καθαρογραμμένα γράμματα.

κ. Κ. Ἐμμ. Ἀπὸ τὸ «τετράχορδο» μᾶς ἄρесе ἡ «γυ-ναῖκα» Χρειάζονται ὅμως δούλεμα προσεχτικώτερο οἱ στίχοι κ. Στ. Φαρ. Τὰ ἐπιστεῖλαμε τὰ δυὸ φύλλα. Τὰ τραγούδια σου ὄχι καὶ τόσο πετυχημένα. Περιμένουμε ἄλλα καλύτερα— κ. Γ. Δ. Πετ. Σοῦ στέλνουμε πέντε φύλλα, πού μᾶς ζητᾶς, μὰ δὲ μᾶς ἔγραψες πῶς καὶ ὑπὸ ποιόνε θὰ πληρώνονται. Περιμένουμε. — κ. Ἀναστ. Δόν. Καλούτσικο. Στείλε μας κανένα ἄλλο— κ. Ὁρ. Ἀθή. Ἀρκετὰ καλά. Τάληθινὸ τῶ-νομα εἶναι Δημητρ. καὶ πατρίδα του τὸ Καρπενήσι — κ. Θ. Δρ. Ἀκατάλληλο — κ. Ἰ. Παπαγ. Θὰ δημοσιευτοῦνε σὺ ἐρχόμενο φύλλο— κ. Κ. Μην. Δὲν ὑπάρχει καμιά χασμω-δία σὲ ὄσους στίχους μᾶς σημειώνεις, ἐξὸν καὶ ἂν παίρνεις γιὰ χασμωδία τὴ συνίσηση. Χασμωδίες σὲ στίχους τοῦ Πα-λαμᾶ καὶ τοῦ Μαβίλη; Μὴ χειρότερα! Ὁ Σπαταλάς δὲν ξαίρει τί λέει. — κ. Michel Hat. Σικάγο. Φυσικά, γιὰ ν' ἀποκατασταθοῦνε οἱ διπλωματικῆς σχέσεις πρέπει νὰ πλη-ρωθεῖ ἡ ἐργασία πού στάλθηκε. — κ. Μάρκο Σούλη. Δίκιο ἔχεις, πέρα πέρα δίκιο. Ἢ μετὰφρασί σου βέβαια εἶναι ἀνώτερη, ὅσο ἀπρόσεχτη καὶ ἀκαλαισθητὴ εἶναι τοῦ ἄλλου. Μὰ οἱ συφοριασμένες «Stances» ἔχουν τραβήξει τύσα καὶ ἀπὸ τῶσους πού ἀγίασανε πιά.— κ. Γ. Χονδρ. Μὲ τὴ συν-τρομὴ ποῦσαιλες συμπληρώνεις ὅλη τὴ χρονιά.— κ. Σωτ. Παπ. Ἡ «ποιητικὴ διάθεση» ὑπάρχει. Δουλιὰ περὶ ἰσοτέρη μόνο χρειάζεται. — κ. Γ. Παπαδ. Θὰ δημοσιευτοῦνε. Στεί-λε μας καὶ τᾶλλα, τὰ δικά σου καὶ τοῦ φίλου σου.— κ. κ. Γ. Χατζ. Κ. Σταμ. Α. Ἀνέμ. Γ. Μόρν. Χρ. Χουμ. Τὰ δώσαμε στὸν Παρορίτη νὰ τὰ ἰδεῖ. Ἢ ἀπάντησὲ σὺ ἐρχό-μενο φύλλο.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Χ. ΓΑΝΙΑΡΗ & ΣΙΑΣ

3—Σοφοκλέους—3

ΑΘΗΝΑΙ

ΝΕΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. Α. ΤΟΛΣΤΟΗ : Ἡ Σουλιτικὴ Εὐτυχία
2. Δ. ΒΟΥΤΥΡΑ : Τὸ Γράβημα τῶν Θεῶν
3. Μ. ΓΚΟΡΚΗ : Οἱ Πρώην Ἀνθρώποι
4. Α. ἈΝΤΡΕΓΕΦ : Ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης
5. ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ : Ἡ Γόησσα τῶν Ἀθηνῶν
6. Μ. ΧΑΝΤΙΤ : Στὴ χώρα τῶν Ἐρώτων
7. ΟΣΚΑΡ. ΓΟΥΑΓΛΑΔ : De Profundis
8. Β. ΚΟΡΟΛΕΓΚΟ : Ὁ Τυφλὸς Μουσικὸς
9. ΕΡ. ΙΒΕΝ : Γιάννης Γαβριήλ Μπόρρηαν
10. Ρ. ΤΑΓΓΟΡ : Λυρικὰ Δράματα.
11. Μ. ΧΑΝΤΙΤ : Στὴ χώρα τῶν Ἡδονῶν
12. Θ. ΝΤΟΣΤΟΓΕΦΣΚΗ : Ἡ Γυναῖκα ἐνός Ἄλλου
13. Μ. ΤΟΥΑΙΝ : Χιουμοριστικὰ Διηγήματα
14. Μ. ΜΗΤΣΑΚΗ : Φιλολογικὰ Ἔργα : Τομ. Β.
15. Ε. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Τὸ Ἀνατολικὸν Ζήτημα

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΝ